

Uitgave van

Project Stedenbeleid
Administratie Binnenlandse Aangelegenheden
Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
Markiesstraat 1
1000 Brussel
tel. 02 553 40 38
fax 02 553 40 31

Opgemaakt door

Sociaal Economisch Instituut (SEIN)
Limburgs Universitair Centrum
Universitaire Campus
3590 Diepenbeek
onderzoekers Tinne Mertens
Ilse Goffin
promotor Prof. Dr. Mieke Van Haegendoren
en

Administratie Planning en Statistiek
Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
Boudewijnlaan 30
1000 Brussel

Verantwoordelijke uitgever

Guido Decoster
Directeur-generaal

Depotnummer

D/2004/3241/011

Productie

LS Communication, Sint-Niklaas

Druk

Enschedé Van Muysewinkel, Evere

Stadsmonografie **Turnhout**
2004

Leeswijzer	1
1 Inleiding	5
Geschiedenis	5
Geografische ligging	7
Demografische evolutie	7
2 Een bereikbare stad?	9
Mobiliteit	11
Bestaande infrastructuur	11
Openbaar vervoer	13
Verkeerstellingen	15
Parkeerbeleid	15
Dienstverlening	17
De stadsdiensten	17
Turnhout op het internet	21
3 Een bruisende stad?	23
Demografie	25
Bevolkingsevolutie	25
Groen of grijs?	31
Doorstroming op de arbeidsmarkt?	31
Niet-Belgen	33
Economie	35
Secundariseringsgraad	35
Tertiariseringsgraad	35
Tewerkstelling in Turnhout per sector	41
Economische vernieuwing	43
Sport en cultuur	45
Sport	45
Jongeren	45
Cultuur	47
4 Een veilige en gezonde stad?	51
Verkeersveiligheid	53
Ongevallen	53
Doden en zwaargewonden	53
Aantal lichtgewonden	55
Aantal zwaargewonden	55
Aantal verkeersdoden	55
Ernst van de ongevallen	57
De zachte weggebruiker	57
Criminaliteit	61
Geregistreerde feiten	61
Criminaliteitsgraad	61
Een gezonde stad?	67
Mortaliteitsratio	67
Rookgedrag en alcohol-, medicijn- en druggebruik van jongeren	69

5 Een leefbare stad?	71
Wonen in de stad	73
Bouwgrondprijzen	73
Woningprijzen	73
Tevredenheid over aspecten van de buurt	77
Een rijke stad?	79
Mediaaninkomen	79
Inkomensverdeling	79
Geografische spreiding van het inkomen	83
Leefloontrekkers	83
Werkloze jongeren	85
Een groene stad?	87
Openbaar groen	87
Recreatief groen	87
Afval	89
Cultureel erfgoed	91
6 Een leidinggevende stad?	93
Onderwijs	95
Secundair onderwijs	95
Hoger onderwijs	97
Economic decision power	99
De ratio toegevoegde waarde/omzet	99
De ratio investeringen/toegevoegde waarde	99
De ratio investeringen in materiële vaste activa/toegevoegde waarde	101
Zorgverstrekking	103
7 Een participatieve stad?	105
Verkiezingen	107
Participatie van vrouwen	109
Leidinggevende vrouwen in stedelijke diensten	109
Vrouwen in de gemeentepolitiek	109
Samenstelling van de gemeenteraad	111
Rechtstreekse inspraak van de bevolking	111
Bijlage: facetbenadering	113
Verklarende woordenlijst	154
Bibliografie, bronvermelding	156

Leeswijzer

Deze stadsmonografie is een sociografische weergave van de economische en sociaal-culturele situatie in Turnhout. Deze weergave gebeurt vanuit het oogpunt van de bewoners en de gebruikers. We maken hierbij gebruik van cijfers, statistieken en indicatoren. Meestal zijn deze gebaseerd op objectief meetbare omgevingsfactoren, maar soms zijn ook opinies en belevingen opgenomen, zoals in de cijfers van de veiligheidsmonitor.

Turnhout wordt zowel doorheen de tekst als in de cijfergegevens vergeleken met Vlaanderen in zijn geheel en met de groep van de dertien Vlaamse centrumsteden: Aalst, Antwerpen, Brugge, Genk, Gent, Hasselt, Kortrijk, Leuven, Mechelen, Oostende, Roeselare, Sint-Niklaas en Turnhout. Deze centrumsteden telden op 1 januari 2003 1.478.542 inwoners. Turnhout neemt met zijn 39.235 inwoners 2,65% van het inwoneraantal van de centrumsteden voor zijn rekening.

Behalve met Vlaanderen en de centrumsteden worden de cijfergegevens in de opgenomen tabellen ook vergeleken met een stad met een gelijkaardig profiel. In het geval van Turnhout is deze vergelijkingsstad Roeselare met zijn 55.140 inwoners.

De meeste opgenomen cijferreeksen beschouwen een periode van twaalf jaar: 1991-2002. Alle cijfergegevens zijn samengevat rond kwaliteitstrefwoorden zoals bereikbaarheid, veiligheid en leefbaarheid. Elk hoofdstuk draait rond een trefwoord en er wordt telkens nagegaan in welke mate Turnhout aan deze kwaliteit beantwoordt. Hierna worden de thema's die in deze stadsmonografie aan bod zullen komen kort overlopen.

Deze monografie maakt deel uit van een reeks van 13 monografieën over de Vlaamse centrumsteden. Een monografie geeft van een stad een samenhangend beeld en situeert haar ten opzichte van de andere Vlaamse steden en ten opzichte van Vlaanderen in zijn totaliteit. Diverse cijfers en statistieken worden gebundeld in één leesbaar document en de trends die daarin vervat zitten, worden verduidelijkt via aangepaste grafieken, toelichtingen en synthetische beschrijvende statistiek.

Deze reeks is een initiatief van de Vlaamse overheid en wordt aangeboden aan de betrokken steden. De monografieën zijn bedoeld voor zowel beleidsmensen, investeerders, middenveld als geïnteresseerde burgers.

Inleiding

Deze inleiding situeert de stad Turnhout op historisch, geografisch en demografisch vlak. We beperken ons hierbij niet tot de laatste tien jaar, maar gaan verder terug in de tijd, zo mogelijk tot aan het ontstaan van de stad. Dit stelt ons in staat om de huidige gegevens in de juiste context te plaatsen.

Een bereikbare stad?

Steden worden gemaakt en kapot gemaakt door hun bereikbaarheid, wegeninfrastructuur en transport!. Enerzijds is de ontwikkeling van de stad niet zonder gevolgen voor mobiliteitskeuzen en anderzijds bepalen de mobiliteitskeuzen de toekomstige ontwikkeling van de stad.

Hoe bereikbaar zijn onze steden? Hoeveel verkeer maakt dagelijks gebruik van de toegangswegen tot de stad? Hoe groot is de bereikbaarheid in de steden zelf? Zijn de verschillende transportsystemen op elkaar afgestemd, onder andere via een goed openbaar vervoer en een consequent parkeerbeleid?

Een heel andere vorm van bereikbaarheid betreft de toegankelijkheid van de stedelijke diensten. Zijn de openingsuren klantvriendelijk? Is de kwaliteit van de dienstverlening gegarandeerd? Heeft de stad een ombudsman of kan de bevolking ergens anders met haar klachten terecht? Is de stad ook virtueel toegankelijk? Beschikt de stad over een website? Zijn de stadsdiensten bereikbaar via e-mail?

1 P. Hall & U. Pfeiffer, *Urban future* 21, London, 2000, p. 261-262, 327-329

Een bruisende stad?

In een bruisende stad hoor je kinderstemmen, is er economische bedrijvigheid, ontmoeten mensen elkaar, doet men samen aan sport en cultuur. Een stad is aantrekkelijk omdat er verrassingen zijn op elke hoek van de straat. Er is niets zo doods als stilte in de stad.

Mensen zijn voortdurend in beweging. De stad is de plaats bij uitstek waar mensen verhuizen: ze komen er wonen en trekken weer weg. Per saldo hebben we lange tijd een stadsvlucht gekend: er trokken meer mensen weg dan er binnenkwamen. Sinds kort is die trend echter gekeerd. De stad oefent bovendien een grote aantrekkingskracht uit op nieuwkomers allerhande: allochtonen, asielzoekers en illegalen. Hoe groot zijn de migratiebewegingen in de stad? Hebben deze een grote impact op de bevolkingsevolutie dan de natuurlijke loop van de stadsbevolking? En wat zijn de gevolgen van deze bevolkingsevoluties voor de doorstroming op de arbeidsmarkt?

De stad is het centrum van de economische activiteiten van een regio. Voortdurend starten nieuwe bedrijven op, maar gaan er ook andere failliet. De secundaire sector boet in veel steden aan belang in ten voordele van de tertiaire sector. De stad wordt meer en meer een centrum van de diensteneconomie, zowel diensten aan bedrijven (verzekeringen, banken) als aan personen (horeca, toerisme). Maar is de stad ook economisch klaar voor de toekomst? Hoe evolueert de tewerkstelling in nieuwe economische sectoren?

Wie de nieuwe trends in het culturele leven wil kennen, moet in de stad zijn voor podiumkunsten, tentoonstellingen en educatieve activiteiten. Waar mensen samen wonen, vindt men verenigingsleven, sportactiviteiten en culturele ontmoetingsruimten. Welke accommodaties vinden we hiervoor in de stad? Hoe actief is de stad in het culturele veld?

Een veilige en gezonde stad?

2 A.O. Verwey e.a., *Jaarboek
Grootstedenbeleid, Assen, 2000,*
p.81-83

Veiligheid is een belangrijk maatschappelijk probleem². Wanneer de burgers gevraagd wordt met welk probleem de overheid zich zeker zou moeten bezighouden, scoort veiligheid al een aantal jaren erg hoog.

Steden worden traditioneel gezien als haarden van criminaliteit en onveiligheid. Dit heeft natuurlijk te maken met armoede, met uitgesproken sociale ongelijkheid, met een gebrek aan sociale controle en samenhangsgevoel, met de aanwezigheid van marginale en illegale groepen, met de centrumfunctie van steden,... Hoe hoog ligt de criminaliteitsgraad in de steden? Is er een verandering waar te nemen in de frequentie van verschillende delictsvormen?

Een tweede belangrijk aspect van veiligheid is de verkeersveiligheid. Hoeveel verkeersongevallen gebeuren er in de steden? Neemt dit aantal toe of af? Hoe ernstig zijn deze ongevallen? Hoe veilig zijn de zachte weggebruikers, vooral de voetgangers, fietsers en bromfietzers? Ten slotte gaan we ook de gezondheid na van de mensen in de stad.

Een leefbare stad?

De ene stad is 'leefbaarder' dan de andere. Een leefbare stad is in de eerste plaats een stad waarin het aantrekkelijk is om te komen wonen en te blijven wonen. Belangrijke stimuli hiervoor zijn de bouwgrondprijzen, de prijzen van de woningen en de kwaliteit van de buitenruimten. Daarnaast heeft een leefbare stad heel wat te bieden aan recreatief groengebied en cultureel-historisch erfgoed.

Binnen de steden is de ene buurt ook leefbaarder dan de andere. Toen de mensen zich nog te voet verplaatsten, woonden de rijken en de armen in elkaars buurt, want ze waren afhankelijk van elkaar. De armen werkten in de huishoudens, tuinen en stallingen van de rijken. Een van de kenmerken van de moderne steden is de ruimtelijke segregatie van kansarmen in zogenaamde achterstandsbuurtten. Deze segregatie zien we met het blote oog wanneer we door de stad wandelen, maar we stellen ze ook vast wanneer we de inkomensverdeling over de verschillende buurten bestuderen.

Een leidinggevende stad?

De ruimtelijke structuur is de neerslag van sociaal-economische processen en het zijn de steden die de Vlaamse ruimte structureren, omdat zij de concentratiegebieden zijn van de economische activiteiten. Steden oefenen een enorme aanzuigkracht uit op de omliggende gebieden. Aan de andere kant gebeurt vanuit de steden een uitzwermen over de omliggende gebieden. Dit uitzwermen geldt zowel voor het wonen (suburbanisatie), als voor economische activiteiten³. De motor van deze bewegingen is steeds de stad. Wat is de concrete aantrekkingskracht van de stad?

³ Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen, Brussel, 1998, p. 35 en volgende, p. 129 en volgende

Hoe aantrekkelijk is de stad als onderwijsverstrekker? Hoe groot is de economische slagkracht van de steden? Welke centrale rol neemt de stad op zich als zorgverstrekker?

Een participatieve stad?

De Blijde Inkomst, Vrijheden, Burgers, Revolutie: het zijn begrippen die samenhangen met de stedelijke ruimte. "Stadslucht maakt vrij". Nieuwe politieke bewegingen ontstaan in de steden.

Voelen de inwoners van de stad zich nog steeds de burgers van hun stad? Brengen zij een geldige stem uit bij de verkiezingen? Stemmen zij niet blanco?

Hoe verloopt de bottom-up en top-down communicatie: hoorzittingen, adviesraden?

En hebben de burgers gelijke kansen? Hoe zit het met de aanwezigheid van vrouwen in de leidinggevende functies van de stedelijke administratie en de stedelijke politiek?

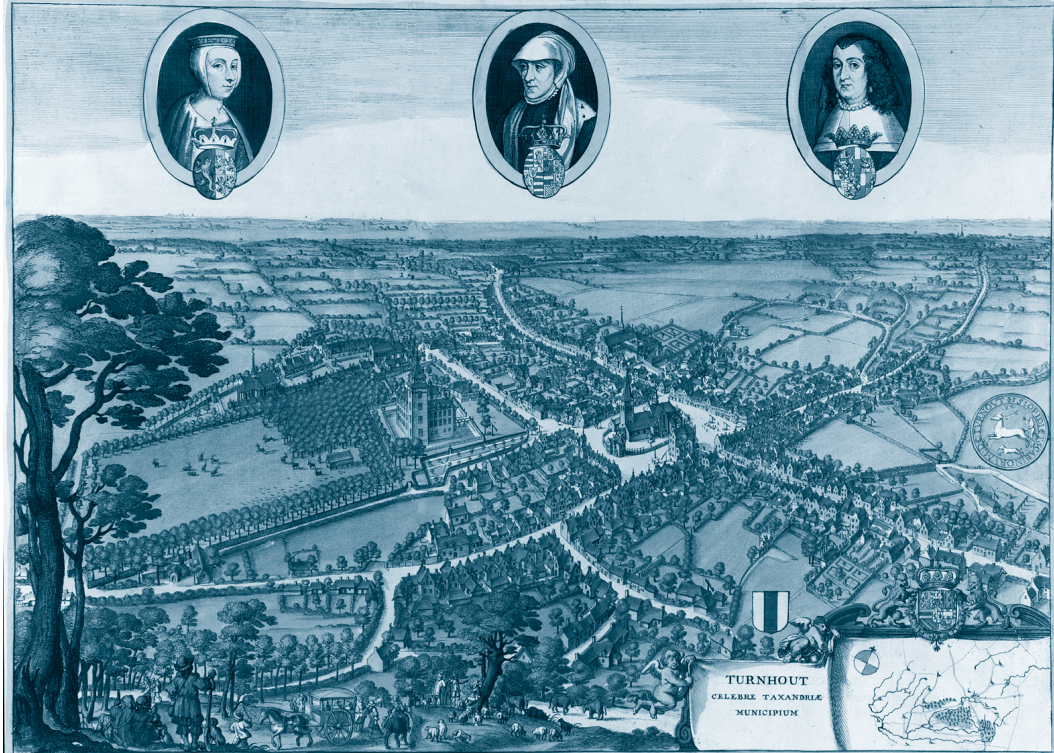
Bijlage: facetbenadering

De facetbenadering geeft cijferreeksen die kunnen gebruikt worden in een kwantitatieve analyse van de stad. Samen met de integrale benadering geven deze cijferreeksen een goed beeld van de economische, fysieke en sociaal-culturele aspecten van de stad. Hiermee kan van de stad in kwestie een totaalanalyse gemaakt worden en kan ze ook vergeleken worden met een vergelijkbare stad, met het totaal van de dertien steden en met Vlaanderen in zijn geheel.

De gegevens zijn gegroepeerd volgens de elf facetten: bestuur, cultuur, demografie, dienstverlening, economie, huisvesting, jeugd, milieu, onderwijs, sport en recreatie, tewerkstelling en welzijn. Binnen een facet geeft de cijferreeks per jaartal het cijfer voor de betrokken stad, voor een vergelijkbare stad, voor het totaal van de dertien centrumsteden en voor Vlaanderen in zijn geheel, voor zover deze gegevens beschikbaar zijn.

1 1 Turnhout

Bron: Grafische dienst Stad Turnhout

1 Inleiding

In dit inleidende hoofdstuk wordt de stad Turnhout historisch gesitueerd. We zetten een aantal elementen op een rij die relevant zijn voor het interpreteren van de stad van vandaag. Het is immers belangrijk om de statistische gegevens die in de andere delen van de monografie aan bod komen in een juist kader te kunnen plaatsen.

Eerst schetsen we de evolutie van de stad van bij haar ontstaan tot vandaag. Daarna besteden we aandacht aan de geografische ligging van de stad. Tot slot gaan we kort in op de voornaamste demografische evoluties die de stad kenmerken.

Geschiedenis

Turnhout ontstond in de Middeleeuwen. Het oudste document dat we terugvinden, is een akte van schenking van Gerard van Duffel aan de Tempeliers in 1187. Deze oorkonde leert ons dat het vroegste Turnhout in het huidige Oud-Turnhout lag. Het ontstaan van de stad was het gevolg van de ontplooiing van de handel in de loop van de 12e eeuw. De handel werd in deze eeuw evenwaardig aan de landbouw. Hij gaf een impuls aan de ontwikkeling van het wegennet, en waar belangrijke banen elkaar kruisten, ontstond een stedelijke kern met een marktplaats. Door de nabijheid van een burcht, die een grotere veiligheid waarborgde, kenden de ambachten een grote bloei. De regelmatige aanwezigheid van de hertogen van Brabant in de burcht en de groeiende handelsbetrekkingen zorgden in de 13e eeuw voor een snelle uitbouw van de stad.

De stad werd stilaan het marktcentrum van het gewest. Het weversambacht zorgde er voor een grote tewerkstelling. Tot in het begin van de 19e eeuw zou dit ook het belangrijkste ambacht blijven. In 1356 ontstond het Land van Turnhout. Dit Land omvatte Arendonk, Poppel, Weelde, Ravels, Merksplas, Beerse, Vosselaar, Vlimmeren, Wechelderzande, Lille, Gierle, Baarle-Hertog en werd later nog uitgebreid met Wilmarsdonk, Boom, Borgvliet, Stabroek en Rumst. Het behield tot op het einde van het Ancien Régime een apart bestuur en financieel beleid.

Bij het begin van de 15e eeuw was de heerlijkheid in het bezit gekomen van Antoon van Bourgondië. Hertog Antoon was regelmatig op zijn Kempens slot aanwezig. Het verblijf van zijn hofadel en van de dignitarissen gaf een hoofs aanzijn aan de stad en leverde haar de bijnaam 'Klein Brussel' op.

De 16e eeuw was een tijd van oorlogen en epidemieën. Tot Napoleon (eind 18e eeuw) bestond de verdere geschiedenis van Turnhout uit een serie ups en downs en een litanie van namen van buitenlandse veroveraars. Het Land van Turnhout werd van 1545 tot 1558 aan Maria van Hongarije geschonken. Zij liet het kasteel van Turnhout ombouwen tot een renaissancepaleis. Circa 1580 kwam de vrijheid aan de Heren van Boussu toe en nadien werd ze achtereenvolgens het bezit van Filips Willem van Nassau (1612-1618), Amalia van Solms (1648-1675), Maria van Zimmerman (1676-1688), Willem III (1688-1702), het huis van Brandenburg (1708-1753), de hertog van Sylva Tarouca (1753-1768) en de graven de Pestre (1768-Franse Tijd).

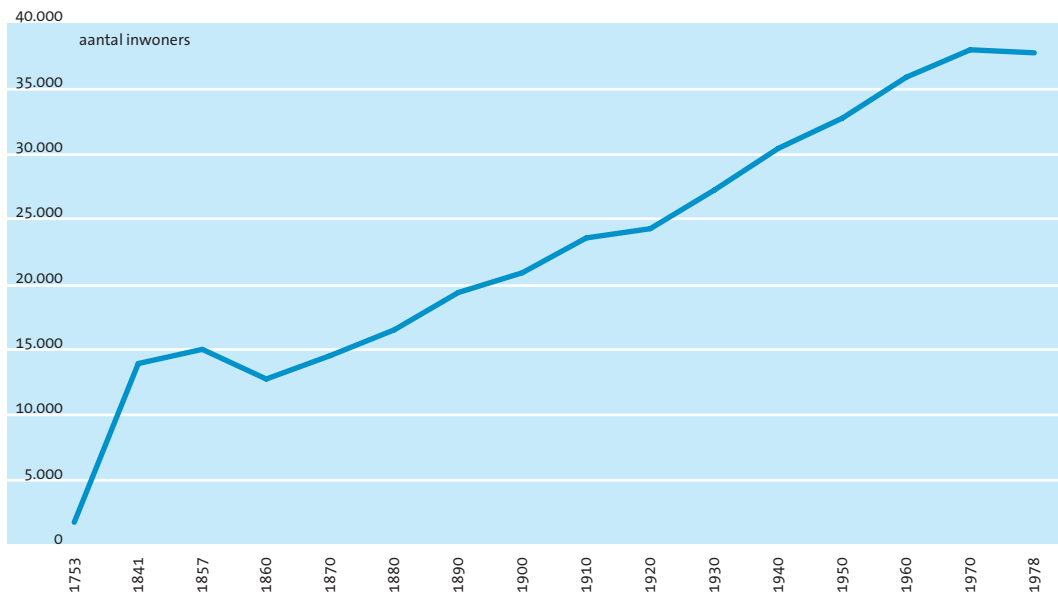
Vanaf het einde van de 18e eeuw bracht de Napoleontische tijd nieuwe welvaart en zou Turnhout uitgroeien tot het centrum van de papiernijverheid.

In de 19e eeuw verloor de stad Oud-Turnhout. De tweede helft van de 19e eeuw bracht de doorbraak van de papiernijverheid, door de oprichting van gespecialiseerde grootbedrijven. Vandaag zijn de uitgeversactiviteiten en de speelkaartproductie nog steeds belangrijk.

Turnhout was in de 18e en 19e eeuw niet goed bereikbaar, met alle gevolgen van dien voor de industriële ontwikkeling. De opheffing van dit isolement begon in de periode 1846-1866 met de aanleg van het Kempische kanaal. De spoorwegen deden relatief vroeg (1855-1857) hun intrede en vanaf 1886 waren er de buurtspoorwegen. Van 1847 tot 1892 legde men de buurtwegen aan, en recent de E34 autosnelweg.

1 2 Evolutie van het aantal inwoners van Turnhout, 1753-1978

Bron: Stad Turnhout

In de 20e eeuw verschilde de geschiedenis van Turnhout weinig van die van de rest van West-Europa: de eerste wereldoorlog, economische heropleving, dan de grote crisis en de tweede wereldoorlog. Na de oorlogen werd Turnhout een regionale stad, met alle bijhorende faciliteiten.

Turnhout telt nu, verspreid over een oppervlakte van ruim 5.600 hectare, meer dan 39.000 inwoners. Naast de nog steeds belangrijke papiermijverheid is er een belangrijke industriële aanwezigheid en vervult de stad de functie van regionaal centrum op het vlak van handel en onderwijs. Haar sterke regionale uitstraling brengt een grote druk en bestuurlijke problemen mee; de gemeentegrenzen lopen immers niet samen met de economische en sociale uitstraling. Na de grote fusieoperatie van 1976 bleven de vier gemeenten van het stedelijke gebied Turnhout – Turnhout, Beerse, Oud-Turnhout en Vosselaar – autonoom, hoewel er op vele vlakken een samenhang en verweving bestond tussen de verschillende menselijke activiteiten (wonen, werken, winkelen, ontspanning). Hierdoor draagt Turnhout sindsdien als kleine stad de (te) zware last van een regionaal knooppunt. Om de druk op de stad te verlichten, werd de projectvereniging ‘Regionaalstedelijk Gebied Turnhout’ opgericht. Dit is een samenwerkingsverband tussen de stad Turnhout en de gemeenten Beerse, Oud-Turnhout en Vosselaar. Binnen dit samenwerkingsverband bespreken de vier burgemeesters, de gemeenteraadsleden en de secretarissen de dossiers van bovengemeentelijk belang.

Geografische ligging

Turnhout ligt in het noordoosten van de provincie Antwerpen, op amper 42 km van Antwerpen, op 30 km van Breda en Tilburg en op 40 km van Eindhoven. De stad is vlot bereikbaar via het nationale wegennet met centraal de E34.

Turnhout is de rechterlijke en administratieve hoofdstad van de Kempen en van het arrondissement Turnhout. Naast een uitgebreide openbare sector bestaat er een gevarieerde nijverheid. De papierverwerkende industrie is in Europees verband toonaangevend. Turnhout is ook cultureel en op het vlak van onderwijs het centrum voor de hele regio.

Demografische evolutie

In het midden van de achttiende eeuw woonden er amper 2.000 mensen in Turnhout. In 1844 was dit aantal toegenomen tot 12.147. Dit betekent meer dan een verzevenvoudiging van het inwonertal in minder dan 100 jaar tijd. Twintig jaar later, in 1860, woonden er net geen 13.000 mensen in Turnhout. Sinds 1870 is het aantal inwoners gestaag toegenomen; rond de eeuwwisseling waren het er al 20.945. In 1920 woonden er 24.321 mensen. Tussen 1920 en 1970 kwamen er nog eens ongeveer 13.700 bij. In 1970 waren er 38.011 Turnhoutenaren, in 1978 37.780. Turnhout telt nu meer dan 39.000 inwoners.

2 Een bereikbare stad?

In dit hoofdstuk wordt nagegaan of Turnhout een bereikbare stad is. We bekijken de bereikbaarheid van de stad op twee gebieden: zowel de geografische bereikbaarheid van de stad als de bereikbaarheid van de stadsdiensten komt aan bod. Het eerste vatten we onder het begrip mobiliteit, het tweede onder dienstverlening.

Wat de mobiliteit betreft, is Turnhout bereikbaar via de weg, het water en het spoor. Over de weg is Turnhout ontsloten door de E34-autosnelweg Antwerpen-Eindhoven. Daarnaast zorgen een aantal primaire en secundaire wegen voor de verbinding met andere gemeenten en steden in de omgeving. Het kanaal Dessel-Schoten heeft momenteel enkel nog een recreatieve functie.

Per spoor is er één rechtstreekse verbinding met Brussel per uur. Er rijden geen rechtstreekse treinen vanuit Turnhout naar Antwerpen. Het busgebruik in Turnhout is sinds 1997 met 14% toegenomen. Het busvervoer in Turnhout en de omliggende gemeenten werd in 2003 hervormd. Er kwamen twee stadslijnen bij, de frequentie van de verbindingen werd opgevoerd en er werd een stadstarief ingevoerd.

Er werd een parkeergeleidingssysteem ingevoerd om het parkeren in het hartje van de stad te ontmoedigen. In het centrumgebied van Turnhout zijn er ruim 2.800 openbare parkeerplaatsen.

De telposten in Turnhout op de op- en afrit van de E34 registreerden dagelijks 30.000 à 36.000 voertuigen. De telpost op de N119 registreerde in 2001 100 voertuigen meer dan het jaar voordien.

De bereikbaarheid van de stadsdiensten is het tweede aspect van bereikbaarheid dat in dit hoofdstuk aan bod komt. Deze toegankelijkheid is buiten de normale kantooruren eerder beperkt. De meeste stadsdiensten zijn één avond in de week geopend. Enkel de bibliotheek en de jeugddienst zijn meerdere avonden per week en ook op zaterdag bereikbaar. Per e-mail zijn de stadsdiensten een stuk toegankelijker. Elke stadsdienst beschikt over een eigen e-mailadres.

Wat de kwaliteit van de dienstverlening in Turnhout betreft, behalen de stadsdiensten een score van 6 op 10. De stad heeft echter lessen getrokken uit deze beoordeling en paste opzichzamen en affichering aan. Er wordt momenteel ook hard gewerkt aan de uitbouw van een cliëntgeleidingssysteem voor de dienst Burgerzaken. Het onthaalloket van de Turnhoutse stadsdiensten fungeert nu ook als afhaalloket dat 45 uur per week bereikbaar is.

Turnhout heeft geen ombudsdienst. De stad heeft wel een klachtenmeldingssysteem en werkt aan een klachtenmanagementsysteem.

Sinds 2000 is Turnhout virtueel bereikbaar via het internet. Via de website kan men informatie bekomen over de stadsdiensten, vrijetijdsactiviteiten, leren en werken, ...

Mobiliteit

In deze paragraaf geven we een beeld van de fysieke bereikbaarheid van de stad Turnhout. Eerst schetsen we de aanwezige verkeersinfrastructuur. Daarna brengen we het openbaarvervoersnetwerk van de stad in kaart. Vervolgens besteden we aandacht aan een aantal verkeerstellingen op de belangrijkste Turnhoutse toegangswegen. Ten slotte bespreken we het parkeerbeleid.

Bestaande infrastructuur

Turnhout ligt binnen de driehoek Breda-Tilburg-Antwerpen. Laten we voor een goed begrip even ingaan op de verschillende toegangswegen tot Turnhout.

Autowegen

Turnhout heeft een belangrijke verbinding met Antwerpen en Eindhoven via de E34/A21. Het centrum van het stedelijke gebied Turnhout wordt omsloten door een ring (R13). De ring van Turnhout is met twee primaire wegen aangesloten op deze E34. Een derde primaire weg verbindt Turnhout met Geel.

Op de ring rond Turnhout sluiten ook enkele secundaire wegen aan. De secundaire wegen maken de verbinding met de E312 Breda-Tilburg en met de E19 Breda-Antwerpen. Andere secundaire wegen verbinden Turnhout met zijn omliggende gemeenten: Retie, Kasterlee, Lille, Merksplas, Hoogstraten, Baarle-Hertog en Ravels.

- ▶ Turnhout heeft een belangrijke verbinding met Antwerpen en Eindhoven via de E34/A21. Via secundaire wegen is Turnhout ook verbonden met de E312 en de E19 naar Breda, Tilburg en Antwerpen.

Waterwegen

In 1851 werd het kanaal Dessel-Schoten gegraven met als doel de arme Kempense gronden te bevoeien met Maaswater. Het resultaat is een rustige waterweg, ideaal om langs te fietsen, om te vissen en om te bevaren. De pleziervaart op het kanaal komt op. De aanwezigheid van een jachthaven aan de Nieuwe Kaai betekent een extra stimulans.

Spoorwegen

Vanuit het station van Turnhout vertrekt elk uur een trein naar Lier, vanwaar er een goede aansluiting is naar Antwerpen. Enkel in de ochtendspits is er één rechtstreekse verbinding van Turnhout met Antwerpen. Naar Brussel kan men vanuit Turnhout één keer per uur een trein nemen zonder overstappen. De reis van Turnhout naar Brussel duurt een uur en acht minuten.

- ▶ Vanuit Turnhout is er een rechtstreekse verbinding naar Lier en Brussel.

De Lijn

De organisatie van het openbaar busvervoer in de regio Turnhout kenmerkt zich hoofdzakelijk door geregelde basisdiensten, aangevuld met functionele ritten. De functionele ritten verbinden o.a. het centrum van de stad met het NMBS-station en de verschillende scholen in de regio. De steden Antwerpen, Mol, Geel, Herentals, Hoogstraten en Tilburg zijn de andere hoofdbestemmingen.

Het **project basismobiliteit** dat eind 2003 aangevangen is, voorziet in bijkomend busvervoer voor Turnhout. Concreet betekent dit dat woningen een bushalte moeten hebben binnen de 500 m en dat de bus daar om de 20 minuten moet halt houden. In het stedelijke gebied Turnhout werd de rijfrequentie van de stadslijnen verhoogd: in plaats van om het uur, rijden de bussen om de twintig minuten. Er zijn bovendien twee nieuwe stadslijnen bijgekomen. Naast allerlei abonnementen werd er een stadstarief ingevoerd. Voor busritten binnen de Turnhoutse regio (Turnhout, Beerse, Vosselaar en Oud-Turnhout) dient de reiziger nu slechts 0,60 euro te betalen.

- ▶ Het project basismobiliteit voorziet in bijkomend openbaar vervoer voor Turnhout en de omliggende gemeenten.
- ▶ De Lijn en de gemeenten uit de Turnhoutse regio zijn overeengekomen een stadstarief in te voeren.

2 1 Evolutie van het gemiddelde aantal opstappende reizigers op een werkdag, 1998-2002

Bron: NMBS

	Turnhout	Roeselare	13 steden
1998	1.174	2.854	194.041
1999	1.069	2.680	167.173
2000	1.429	2.905	179.218
2001	1.487	2.364	178.883
2002	1.137	2.687	176.882

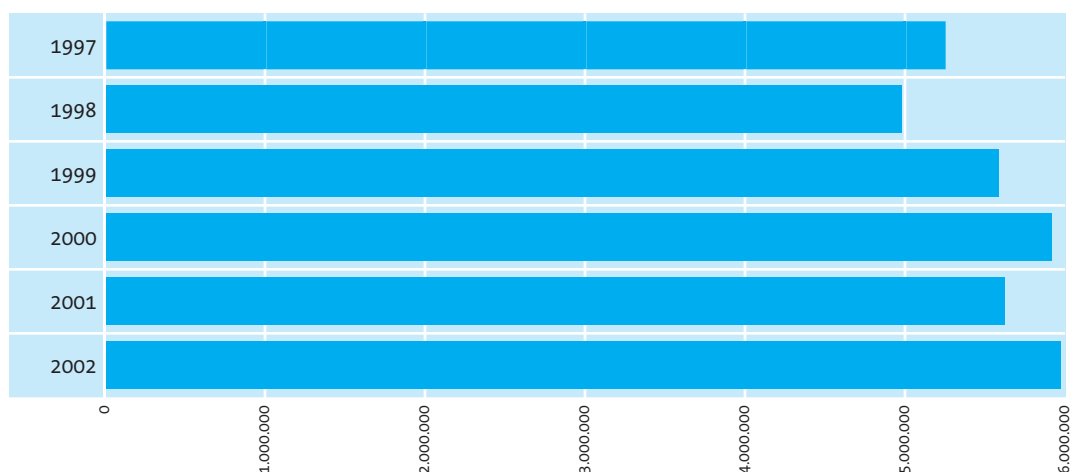
2 2 Evolutie van het jaarlijkse aantal reizigers per bestemming, 2000-2002

Bron: NMBS

	Turnhout	Roeselare	13 steden
2000	274.746	677.372	51.713.553
2001	308.568	715.292	55.733.373
2002	310.973	734.577	56.772.141

2 3 Evolutie van het aantal busreizigers in Turnhout, 1997-2002

Bron: De Lijn Antwerpen

2 4 Reizigersevolutie op voornaamste lijnen in Turnhout, 1997-2002

Bron: De Lijn Antwerpen

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
1	105.078	98.635	89.833	104.215	117.627	125.836
2	32.073	32.098	25.951	26.429	34.452	37.151
29 a	334.648	302.615	295.841	292.543	295.802	302.469
410	3.145.626	2.632.973	2.782.391	2.970.488	2.962.652	3.126.304
415	1.015	6.457	6.931	7.614	8.029	9.136
416	15.346	99.546	117.890	143.031	171.925	265.221
417	26.547	197.232	216.276	224.841	272.961	441.314
430	219.896	208.185	228.516	229.196	194.071	132.940
450	215.233	220.261	238.988	262.409	250.041	238.850
451	1.061	7.017	6.746	5.223	3.051	2.746
459	46.160	53.251	68.707	60.992	39.797	1.541
460	42.056	37.168	358.801	373.754	55.752	40.952
470	343.041	342.905	358.801	373.754	384.872	409.388
480	145.148	146.064	154.680	173.748	198.112	268.570
490	557.516	568.813	611.614	635.587	587.293	506.615
304	21.588	20.780	21.649	31.975	40.710	63.894
Totaal	5.254.029	4.975.998	5.585.614	5.917.799	5.619.148	5.974.929

Openbaar vervoer

We gaan even dieper in op het openbaar vervoer. We bespreken het aantal gebruikers van het plaatselijke spoor- en busvervoer.

Spoorreizigers

Over de spoorreizigers zijn twee statistieken beschikbaar. De eerste betreft het aantal opstappende reizigers per gemeente (alle stations van de gemeente) op een werkdag. Deze worden door de NMBS eenmaal per jaar visueel geteld gedurende 1 week in het najaar. Reizigers die van een of meerdere aansluitingen gebruik maken, worden dus meerdere malen geteld. Deze cijfers zijn dus slechts benaderingen. De tweede statistiek betreft het jaarlijkse aantal reizigers naar een station of tariefzone. Deze cijfers zijn enkel beschikbaar voor de elektronisch uitgegeven biljetten en trein-kaarten waarvan de oorsprong en bestemming vooraf bepaald zijn en een invloed hebben op de prijsbepaling.

Het gemiddelde aantal **opstappende reizigers** op een werkdag in Turnhout bedroeg anno 2002 1.137. Dit aantal is de afgelopen vijf jaar (1998-2002) lichtjes gedaald.

In 2002 waren er jaarlijks 310.973 reizigers met **bestemming Turnhout**. In 2000 waren er dat nog maar 274.746. In de centrumsteden nam het aantal reizigers toe met 10%, in Turnhout met 13%.

- ▶ Het gemiddelde aantal opstappende reizigers daalde de afgelopen jaren.
- ▶ Het aantal reizigers met bestemming Turnhout nam toe.

Busreizigers

In 1997 vervoerde De Lijn in de regio Turnhout 5.254.029 **reizigers**. In 1998 waren dat er ruim 275.000 minder. In 1999 en 2000 nam het aantal reizigers weer toe en in 2001 werd er een afname van ruim 295.000 reizigers opgetekend. Anno 2002 telde De Lijn 5.974.929 busreizigers in de regio Turnhout, 355.781 meer dan het jaar voordien. Er werden dat jaar 1.690 abonnementen verkocht.

De belangrijkste **busverbinding** is de lijn Turnhout - Beerse - Wijnegem - Antwerpen (lijn 410) met 3.126.304 reizigers. Deze lijn vervoert 52,3% van alle busreizigers in Turnhout. De lijn Turnhout - Geel - Westerlo - Aarschot (lijn 490) vervoerde in 2002 506.615 reizigers, de sneldienst Turnhout - Antwerpen via Zoersel vervoerde er 441.314.

- ▶ In 2002 telde De Lijn in Turnhout ruim 355.700 reizigers meer dan het jaar voordien.
- ▶ De belangrijkste busverbinding in Turnhout is de lijn Turnhout - Beerse - Wijnegem - Antwerpen.

2 5 Verkeerstellingen van de E34 en de N119, 1999-2001

Bron: Stadim

		Werkdagen	Zaterdagen	Zondagen	Gemiddeld
E34 telpost voor afrit Turnhout	1999	39.200	26.300	26.000	35.500
	2000	41.000	26.900	25.800	36.800
	2001	39.700	27.000	25.900	35.900
E34 telpost na afrit Turnhout	1999	33.100	21.600	21.700	29.800
	2000	34.900	22.300	21.600	31.200
	2001	34.000	22.400	21.800	30.600
N119	1999	6.200	4.800	4.800	5.800
	2000	5.900	4.400	4.600	5.500
	2001	5.900	4.600	4.900	5.600

2 6 Aantal parkeerplaatsen in Turnhout naar soort, april 2003

Bron: Mobiliteitsplan Stad Turnhout

Gratis straatparkeren	881
Betalend straatparkeren	1.041
Gratis openbare parkeergarages en -terreinen	453
Betalende openbare parkeergarages	432
Totaal	2.807

Verkeerstellingen

Permanente telposten registreren op vaste plaatsen, 24 uur op 24, de verkeersintensiteiten. Detectie gebeurt in Turnhout met slangdetectoren. Daarnaast bestaan er ook periodieke telposten. Deze registreren het verkeer op geregelde tijdstippen gedurende enkele weken. Dit gebeurt met verplaatsbare telapparaten met behulp van holle rubberslangen.

De evolutie van het wegverkeer is berekend op basis van het aantal afgelegde voertuigkilometers. Het aantal voertuigkilometers wordt berekend uit de weekdaggemiddelden en de representatieve lengte van de telpost. In 2001 nam het wegverkeer op de autosnelwegen in Vlaanderen met 0,1% toe tegenover 2000.

De telpost op de E34 vóór afrit Turnhout (uit richting Antwerpen) registreerde in 2001 dagelijks gemiddeld 35.900 voertuigen. De telpost op de E34 ná afrit Turnhout registreerde er 30.600. Op werkdagen heerst er aanzienlijk meer verkeersdrukke op deze weg dan tijdens het weekend. Op werkdagen registreerde men ongeveer 35% meer voertuigen dan tijdens het weekend.

De telpost op de N119 registreerde in 2001 100 voertuigen meer dan het jaar tevoren. In 2001 passeerden gemiddeld 5.600 voertuigen deze weg. Op werkdagen rijden er een 1.000-tal voertuigen meer dan tijdens het weekend.

- ▶ De telposten in Turnhout registreerden in 2001 meer voertuigen op de E34 dan in 1999.

Parkeerbeleid

Stad Turnhout ontwikkelde een parkeergeleidingssysteem voor de binnenstad. Aan de hand van dit systeem wordt het verkeer naar een reeks parkings aan de rand van het stadshart geleid.

In het centrumgebied van Turnhout zijn er 2.807 openbare parkeerplaatsen (straatparkeren, parkeergarages en -terreinen). Ruim 52% van deze parkeerplaatsen is betalend. 68% van de openbare parkeerplaatsen zijn parkings langs de straten.

Naast de openbare parkeerplaatsen zijn er in Turnhout 522 private parkeerplaatsen. Deze zijn betalend.

- ▶ De Turnhoutse binnenstad telt 3.329 parkeerplaatsen, voor het merendeel openbare.

2 7 Flexibiliteit van de dienstverlening, 2002

Bron: Website Stad Turnhout, SEIN-bewerking

	Flexibele openingsuren (score)	Virtuele bereikbaarheid (%)
Dienst Bevolking	1	100
Dienst Burgerlijke stand	1	100
Andere stadsdiensten met loket	1	100
Jeugddienst	3	100
Hulp- en preventiediensten	0	100
Interne diensten	1	100
OCMW	1	100
Hulpverlening	1	100
Bibliotheek	3	100
Sportdienst	1	100
Dienst Leefmilieu	1	100
Toerisme	1	100
Ruimtegebonden diensten	1	100

Dienstverlening

Bereikbaarheid van een stad betekent ook bereikbaarheid van de stadsdiensten, zowel persoonlijk als virtueel. In deze paragraaf gaan we de bereikbaarheid van de stadsloketten na. Daarna gaan we even in op de virtuele bereikbaarheid van de Turnhoutse stadsdiensten.

De stadsdiensten

Eerst bekijken we kritisch de toegankelijkheid van de stadsdiensten. Vervolgens gaan we de kwaliteit van de dienstverlening na. Ten slotte gaan we dieper in op de klachtenregistratie in Turnhout.

Toegankelijkheid van de stadsdiensten

Om de toegankelijkheid van de stadsdiensten te meten, deelden we de gemeentediensten in 13 groepen in. Bij deze diensten gingen wij na hoe vaak ze bereikbaar waren buiten de kantooruren. In het kader van de stadsmonografieën is volgend puntensysteem bedacht. Wanneer een dienst open is op zaterdag en twee avonden per week tot 18.30 uur, krijgt hij een maximale score van 3. Wanneer een dienst slechts één avond tot 18.30 uur open is en op zaterdag krijgt hij een score van 2, enzovoort.

Het toekennen van punten is niet altijd een vanzelfsprekendheid. Zo bevatten bepaalde categorieën meerdere diensten waardoor we een gemiddelde dienen te berekenen. De categorie 'Hulp- en preventiediensten' bestaat bijvoorbeeld uit de politie en de brandweer.

De stad Turnhout scoort redelijk op deze criteria. Bijna alle diensten behalen een score van 1. Elke loketdienst is dan ook een avond in de week open tot 19.30 uur. De totale openingstijd van de loketten bedraagt 26 uur per week.

Opmerkelijk zijn de maximale scores van de jeugddienst en de bibliotheek. Beide zijn vier dagen in de week open tot 19 uur of later. Daarnaast zijn ze ook op zaterdag toegankelijk voor het publiek.

De hulp- en preventiedienst krijgt de score nul, omdat deze slechts tot 16.30 uur open is. Dit maximale openingsuur geldt ook voor de dienst Toerisme (in de winterperiode, tijdens de andere seizoenen zijn er langere openingsuren), maar aangezien die ook in het weekend bereikbaar is, krijgt hij toch één punt.

We gingen ook de bereikbaarheid van de stadsdiensten per e-mail na. We drukken deze bereikbaarheid uit in een percentage. 100% betekent dat de dienst te bereiken is per e-mail.

De bereikbaarheid per e-mail is groter dan de fysieke bereikbaarheid. Elke stadsdienst heeft een eigen e-mailadres.

- ▶ De fysieke toegankelijkheid van de Turnhoutse stadsdiensten is redelijk. Elke loketdienst is een avond per week open.
- ▶ Per e-mail zijn de Turnhoutse stadsdiensten vlot bereikbaar.

2 8 **Kwaliteit van de gemeentelijke dienstverlening, 2000**

Bron: Test Aankoop, oktober 2000

	Turnhout	Roeselare	13 steden
Openingstijden	3	3	2,7
Affichering openingstijden	1	9	5,9
Loketten of kantoren gemakkelijk te herkennen	9	9	7,9
Toegankelijkheid voor mensen met een handicap	9	1	5,6
Eindbeoordeling kantoren	6	5	6,0

Kwaliteit van de gemeentelijke dienstverlening

Eind 2000 onderzocht Test Aankoop de toegankelijkheid en bewegwijzering van de stadsdiensten. Turnhout behoorde met zijn behaalde score tot de middengroep van de steden. De globale eindscore van Turnhout ligt op hetzelfde niveau als het gemiddelde van de 13 centrumsteden.

Test Aankoop ging eerst en vooral de openingstijden na. Zij onderzochten gedurende hoeveel uren de gemeenteadministraties 's avonds en op zaterdagvoormiddag open waren. Turnhout scoorde hierbij net iets beter dan het gemiddelde van de centrumsteden, maar 3 punten op 10 is nog steeds een lage score.

Test Aankoop controleerde ook de affichering van de openingstijden op een van buiten zichtbare plaats. Hier scoort Turnhout heel slecht met een score van 1. Eenmaal binnen zijn de loketten of kantoren gemakkelijk te vinden. Dat levert Turnhout een goede score van 9 punten op. Ook voor de toegankelijkheid van de diensten voor personen met een handicap scoort Turnhout goed. Op de eindbeoordeling, waarbij ook rekening gehouden werd met de netheid van de lokalen, behaalde Turnhout 6 punten.

De Stad Turnhout trok lessen uit deze beoordeling. Sinds 1 september 2002 hebben alle loketdiensten van de stad dezelfde openingsuren. De totale openingstijd van de loketten bedraagt sindsdien 26 uren per week. Elke loketdienst heeft nu een avondopening. Bovendien heeft de onthaaldienst de functie van 'afhaaloket' bij gekregen. Aan dit loket kunnen de Turnhoutenaren maar liefst 45 uur per week terecht. Met de nieuwe openingsuren werd ook de affichering van de openingsuren vernieuwd. De openingsuren zijn nu terug te vinden op een computerscherm aan de ingang van het stadhuis, in de gang van het stadhuis en in het colofon van de stadskrant. Bovendien werd alle uitgaande mail van de stadsdiensten een jaar lang voorzien van een sjabloon met de nieuwe openingsuren. Sinds 1 oktober 2003 werkt men in Turnhout een elektronisch cliëntgeleidingssysteem uit voor de dienst Burgerzaken. Als de verhuizing van de loketdiensten naar een nieuwe locatie een feit is, wordt het cliëntgeleidingssysteem uitgebreid naar alle diensten.

- ▶ Turnhout behaalt op de test van Test Aankoop een eindbeoordeling van 6 op 10 voor de kwaliteit van zijn stadsdiensten.
- ▶ De openingstijden en de affichering ervan werden aangepast.
- ▶ Er werd een cliëntgeleidingssysteem uitgewerkt voor de dienst Burgerzaken. Dit systeem zal na verloop van tijd worden uitgebreid naar alle diensten.

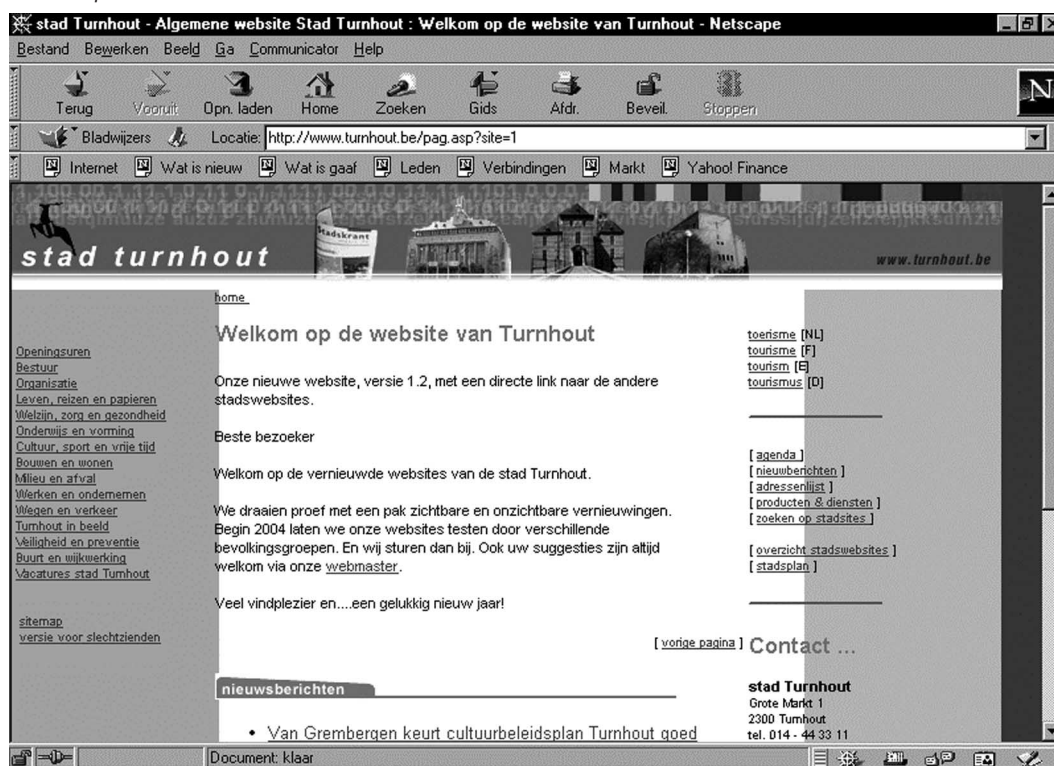
Klachten

Er is geen ombudsdienst in Turnhout. De Vlaamse ombudsdienst heeft er evenwel maandelijks spreekuur. Turnhout is hiermee de gaststad van de provincie Antwerpen. Er is wel een **klachtenmeldingssysteem** ingevoerd. Dit systeem werkt met een meldingskaart, een invulkaart waarop men kleine mankementen aan het stadsbestuur kan melden. De meldingskaarten worden geregistreerd op het secretariaat van de stad en door de communicatiedienst doorgegeven aan de verantwoordelijke diensten. Zij volgen het probleem op en rapporteren over de ondernomen acties en de resultaten. Dit systeem wordt halfjaarlijks geëvalueerd. Er loopt momenteel ook een project in verband met klachtenmanagement.

- ▶ Turnhout heeft een klachtenmeldingssysteem.
- ▶ Er werd ook een klachtenmanagementsysteem ingevoerd.

2 9 Website van de stad Turnhout

Bron: <http://www.turnhout.be>

Turnhout op het internet

In 1995 begonnen verschillende Vlaamse gemeenten aan de opmaak van een website. Sindsdien is er al heel wat veranderd en hebben de Vlaamse gemeenten internet ontdekt als instrument voor hun interne, maar vooral externe communicatie. Het groeiende belang van internet en andere communicatiemiddelen zorgde ervoor dat digitale communicatie tussen stadsdiensten en burgers aan belang won en nog zal winnen. Een website is, vandaag de dag, een uithangbord van de stad. Een website biedt niet alleen de mogelijkheid om informatie te verstrekken, het is ook een middel waarmee de stad letterlijk met de burgers in verbinding kan staan.

Turnhout startte niet, zoals vele andere gemeenten, in 1995 met de bouw van een website. Wel werd hieromtrent toen een eerste voorstel gedaan. Uiteindelijk werd in 1999 in eigen beheer met de constructie van een website begonnen. In 2000 stond de eerste versie online.

Sinds kort is er een nieuwe versie beschikbaar, nog steeds in eigen beheer. Via deze website wordt Turnhout in beeld gebracht. Men vindt er informatie over de organisatie en het bestuur van de stad, over de werking van de stadsdiensten, over de wijze waarop allerhande formulieren, attesten en premies kunnen bekomen worden, over de stand van zaken i.v.m. wegenwerken en omleidingen, etc. Alle aspecten van de stad komen aan bod: welzijn, zorg en gezondheid, onderwijs en vorming, cultuur, sport en vrije tijd, bouwen en wonen, milieu en afval, werken en ondernemen, veiligheid en preventie, buurt- en wijkwerking,... Ook vacatures bij de stad worden via de website bekendgemaakt. Er is tevens een speciale versie van de website voor slechtzienden beschikbaar.

Ten slotte zijn er nog links naar de andere stedelijke websites, zoals die van de bibliotheek, een aantal musea en het cultuurcentrum De Warande en de viertalige site Toerisme Turnhout.

- ▶ De stad Turnhout beschikt sinds 2000 over een eigen website. Sinds kort is er een volledig vernieuwde versie online.

3 Een bruisende stad?

In dit hoofdstuk stellen we ons de vraag of Turnhout een bruisende stad is. We gaan dit na aan de hand van indicatoren op drie vlakken: demografie, economie en sport en cultuur.

Turnhout heeft het kleinste aantal inwoners van de dertien centrumsteden. In Turnhout bedraagt het natuurlijke-aangroeisaldo 0,1. Dit is minder dan in Vlaanderen en in de centrumsteden. Het migratiesaldo ligt in Turnhout ook lager dan in de centrumsteden. Zowel de groene druk als de grijze druk bevindt zich onder het niveau van Vlaanderen en de centrumsteden. De afhankelijkheidsratio bedroeg in 2003 76,5 in Turnhout.

Op economisch vlak combineert Turnhout industrie en diensten. De secundariseringsgraad van 40,9% in 2001 getuigt van de belangrijkheid van de industrie. Ook de tertiariseringsgraad in Turnhout overschrijdt de graad van de centrumsteden. In vergelijking met andere steden is Turnhout geen echte dienstestad.

Op handelsvlak bekleedt Turnhout duidelijk een centrumfunctie: de aantrekkingskracht van zijn belangrijkste winkelstraat overtreft de onmiddellijke omgeving. Uit het imago-onderzoek blijkt bovendien dat Turnhout een goed aanbod heeft van winkels. Het aantal overnachtingen in Turnhout verzesvoudigde (!) sinds 1992.

Met het oog op de toekomst is de economische vernieuwing van een stad belangrijk. In 2001 werden in Turnhout 171 nieuwe bedrijven opgestart. Het aantal startende bedrijven was in 2001 bijna vijf keer groter dan het aantal faillissementen. De ratio oprichtingen/faillissementen in Turnhout ligt iets lager dan de stedelijke ratio: 4,8 tegenover 5,1. Een startend bedrijf heeft in Turnhout bijna evenveel overlevingskansen als in de andere centrumsteden.

De tewerkstelling in bedrijven uit ICT-sectoren is in Turnhout de laatste jaren sterk toegenomen. In 2001 stelde de IT- en multimediasector 517 mensen tewerk in Turnhout. Dit is een verdubbeling tegenover acht jaar voordien.

Voor sportbeoefening kunnen de Turnhoutenaren terecht in een van de zes sporthallen of in een van de twee zwemcomplexen. In 2002 telde het Zwembad Kursaal 113.595 gebruikers.

In Turnhout zijn een veertigtal jeugdverenigingen actief. De jeugddienst van de stad organiseert naast de speelpleinwerking en de grabbelpas, ook activiteiten die zich bevinden op de grens van het jeugdwerk, het welzijnswerk en de hulpverlening aan jongeren.

Wat het cultuuraanbod betreft, beschikt Turnhout over het cultuurcentrum de Warande en vier belangrijke musea: het Nationaal Museum van de Speelkaart, het Begijnhofmuseum, het Taxandriamuseum en het Natuurpuntmuseum. Het Taxandriamuseum ontving in 2002 9.277 bezoekers, het Begijnhofmuseum 7.433. De Turnhoutse musea opereren samen onder de naam TRAM 41. Het programma-aanbod van het cultuurcentrum de Warande is zeer gevarieerd. In totaal namen 57.252 mensen deel aan de georganiseerde activiteiten. Daarnaast telt Turnhout relatief veel film- en theaterzalen.

In 2002 had de Turnhoutse bibliotheek 14.625 leden, waarvan meer dan 40% niet in Turnhout woonde. Deze lenen jaarlijks ieder zo'n 35 stukken.

3 1 Evolutie van het bevolkingscijfer, 1992-2003

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1992	38.082	53.180	1.483.777	5.794.857
1993	38.419	53.455	1.484.213	5.824.628
1994	38.534	53.495	1.481.283	5.847.022
1995	38.516	53.617	1.476.877	5.866.106
1996	38.467	53.706	1.471.227	5.880.357
1997	38.301	53.611	1.466.777	5.898.824
1998	38.412	53.821	1.463.056	5.912.382
1999	38.518	54.002	1.461.056	5.926.838
2000	38.596	54.199	1.460.770	5.940.251
2001	38.714	54.376	1.461.989	5.952.552
2002	39.017	54.688	1.469.275	5.972.781
2003	39.235	55.140	1.478.542	5.995.553

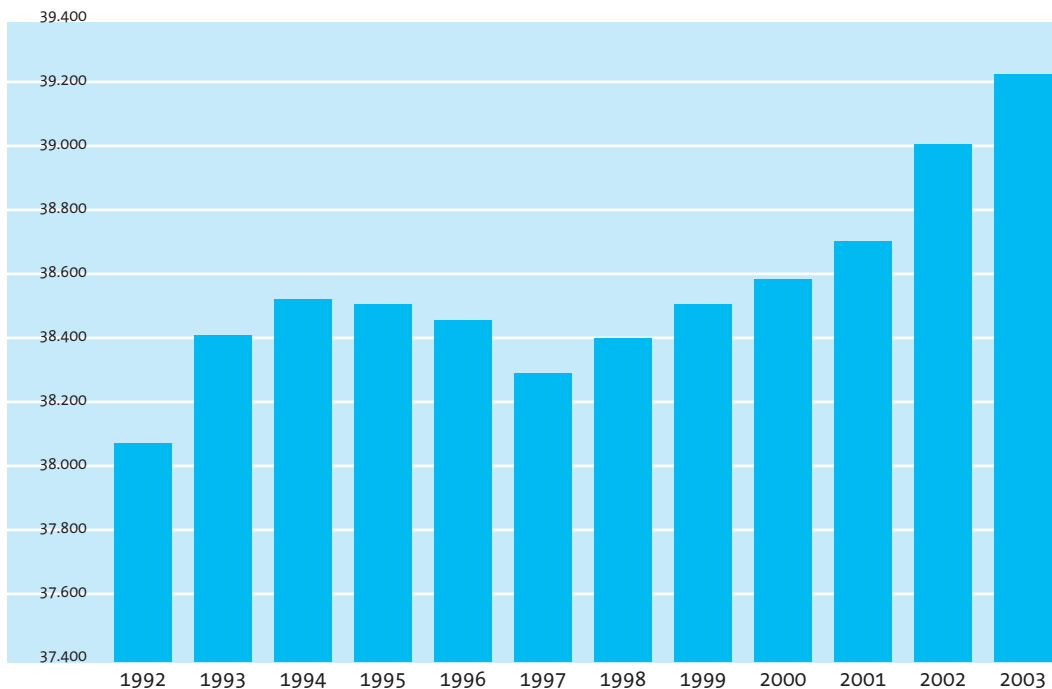
3 2 Jaarlijkse groei van de bevolking, saldo per 1000 inwoners, 1992-2002

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1992	8,8	5,2	0,3	5,1
1993	3,0	0,7	-2,0	3,8
1994	-0,5	2,3	-3,0	3,3
1995	-1,3	1,7	-3,8	2,4
1996	-4,3	-1,8	-3,0	3,1
1997	2,9	3,9	-2,5	2,3
1998	2,8	3,4	-1,4	2,4
1999	2,0	3,6	-0,2	2,3
2000	3,1	3,3	0,8	2,1
2001	7,8	5,7	5,0	3,4
2002	5,6	8,3	6,3	3,8

3 3 Evolutie van het bevolkingscijfer van Turnhout, 1992-2003

Bron: NIS

Demografie

Hieronder zetten we een aantal demografische gegevens op een rijtje. De cijfers hebben enkel betrekking op officieel geregistreerde inwoners van de stad.

Bevolkingsevolutie

Een van de belangrijkste demografische gegevens is de bevolkingsevolutie. Deze schetsen we in een eerste paragraaf. De bevolkingsevolutie is het resultaat van enerzijds de natuurlijke aangroei van de bevolking en anderzijds het migratiesaldo. Beide componenten komen in de twee volgende paragrafen aan bod.

Bevolkingscijfer

In Vlaanderen is het aantal inwoners de laatste elf jaar gestegen met 4%. Opvallend is wel dat de jaarlijkse aangroei van de bevolking gestaag afnam in het begin van de jaren 90. In de tweede helft van de jaren 90 stabiliseerde de aangroei zich rond een groeisaldo van 2,3. In 2002 bedroeg het aangroeisaldo 3,8.

Het inwoneraantal van de Vlaamse steden slinkt lichtjes. In de eerste helft van de jaren 90 ging hun bevolkingscijfer drastisch achteruit van nog een kleine aangroei van 436 personen in 1992 tot een afname van 5.650 personen in 1995. Na een periode van jaarlijkse bevolkingsafname kenden de centrumsteden in 2000 een aangroei van 1.219 personen, in 2001 een van 7.286 personen en in 2002 een aangroei van 9.267 personen.

Turnhout telde op 1 januari 2003 39.235 inwoners, dat is 0,65% van alle Vlamingen. Turnhout telt het kleinste aantal inwoners van alle centrumsteden. De stad volgt de Vlaamse trend en die van de overige steden wat de jaarlijkse bevolkingsaangroei betreft. In de eerste helft van de jaren negentig was er een negatief groeisaldo. Vanaf 1997 was het echter weer positief. In 2002 bedroeg het Turnhoutse groeisaldo 5,6, dit betekent een bevolkingsgroei van 218 inwoners.

- ▶ In 2002 had Turnhout een groeisaldo van 5,6. Dat is beduidend hoger dan dat van Vlaanderen (3,8), maar lager dan dat van de centrumsteden (6,3).

3 4 Evolutie van het geboortesaldo, 1992-2002

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1992	12,8	13,5	12,7	12,1
1993	12,2	11,2	12,2	11,7
1994	11,9	12,0	11,9	11,1
1995	11,6	11,0	11,6	11,0
1996	10,4	11,5	11,5	10,9
1997	10,5	10,6	11,7	10,9
1998	10,4	10,6	11,4	10,7
1999	10,6	10,4	11,2	10,4
2000	10,9	10,4	11,3	10,4
2001	10,3	10,9	11,1	10,2
2002	10,1	10,2	11,2	10,0

3 5 Evolutie van het sterftesaldo, 1992-2002

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1992	9,7	9,6	11,1	9,7
1993	9,4	10,0	11,2	10,0
1994	9,5	9,7	10,9	9,6
1995	9,7	9,4	11,0	9,7
1996	8,7	10,0	11,0	9,6
1997	8,8	9,2	10,9	9,6
1998	9,6	10,1	10,9	9,6
1999	9,0	9,4	10,9	9,7
2000	8,2	10,3	10,9	9,7
2001	7,9	9,0	10,6	9,5
2002	10,0	8,8	10,9	9,7

3 6 Evolutie van de natuurlijke aangroei per 1000 inwoners, 1992-2002

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1992	3,1	3,9	1,6	2,4
1993	2,8	1,3	0,9	1,7
1994	2,3	2,3	1,0	1,5
1995	1,9	1,6	0,6	1,3
1996	1,8	1,5	0,5	1,3
1997	1,7	1,4	0,8	1,4
1998	0,8	0,5	0,5	1,0
1999	1,6	1,0	0,3	0,8
2000	2,7	0,1	0,4	0,7
2001	2,4	1,9	0,6	0,7
2002	0,1	1,4	0,3	0,3

Natuurlijke loop van de bevolking

Het **geboortesaldo** geeft het aantal geboorten per 1.000 inwoners weer. In het Vlaamse Gewest is het geboortesaldo gedaald met 2,1%-punt: van 12,1 in 1992 tot 10,0 in 2002. In de centrumsteden nam het saldo ook af: van 12,7 in 1992 tot 11,2 in 2002 (afname van 1,5%-punt). In Turnhout waren er in 2002 10,1 geboortes per 1.000 inwoners. Dit is net iets meer dan in Vlaanderen (10,0), maar minder dan in de centrumsteden (11,2).

Het **sterftesaldo** geeft het aantal sterfgevallen per 1.000 inwoners weer. Het sterftesaldo is, zoals het geboortesaldo, hoger in de centrumsteden dan in Vlaanderen. Het Turnhoutse sterftesaldo lag anno 2002 lager dan het stedelijke, maar hoger dan het Vlaamse. Het bedroeg 10,0, tegenover 9,7 in Vlaanderen en 10,9 in de centrumsteden.

Het verschil van geboorte- en sterftesaldo is de **natuurlijke aangroei**. In Vlaanderen werd de natuurlijke aangroei met de jaren kleiner. In 2002 bedroeg deze 0,3. Het saldo van de steden was van 1992 tot en met 2001 kleiner dan dat van Vlaanderen. Anno 2002 lag de natuurlijke aangroei in de centrumsteden op hetzelfde niveau als in Vlaanderen. Het Turnhoutse saldo bedroeg in 2002 0,1. Dat is minder dan in Vlaanderen en de centrumsteden. Het gemiddelde over de periode 1992-2002 bedraagt in Turnhout 1,9 en in de steden 0,7.

- ▶ Turnhout had in 2002 een natuurlijke aangroei van 0,1 nieuwe Turnhoutenaren per 1.000 inwoners. Dit saldo is lager dan dat van Vlaanderen en de centrumsteden (0,3).
- ▶ Het gemiddelde natuurlijke-aangroeisaldo voor de periode 1992-2002 ligt in Turnhout veel hoger dan in de centrumsteden.

3 7 Aantal inwijkingen, 1992, 2002

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1992	1.896	1.577	57.022	233.094
2002	2.087	2.031	69.955	267.405

3 8 Immigratiesaldo (per 1.000 inwoners), 1992, 2002

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1992	49,8	29,7	38,4	40,2
2002	53,3	37,0	47,5	44,7

3 9 Aantal uitwijkingen, 1992, 2002

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1992	1.672	1.507	58.960	217.296
2002	1.928	1.704	63.316	250.270

3 10 Emigratiesaldo (per 1.000 inwoners), 1992, 2002

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1992	43,9	28,3	39,7	37,5
2002	49,3	31,0	43,0	41,8

3 11 Netto aantal migraties, 1992, 2002

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1992	224	70	-1.938	15.798
2002	159	327	6.639	17.135

3 12 Evolutie van het migratiesaldo (per 1.000 inwoners), 1992-2002

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1992	5,9	1,3	-1,3	2,7
1993	0,3	-0,5	-3,0	2,1
1994	-2,9	-0,1	-3,9	1,8
1995	-1,8	0,5	-3,1	1,7
1996	-6,2	-3,6	-3,9	1,7
1997	0,9	2,5	-3,7	0,8
1998	1,4	2,8	-2,4	1,2
1999	0,1	2,2	-1,1	1,2
2000	3,2	3,7	2,1	2,0
2001	4,8	3,1	3,0	2,1
2002	4,1	6,0	4,5	2,9

Migratie

We kunnen Vlaanderen geen immigratieland noemen. Opvallend is wel dat zowel de inwijkings- als de uitwijkingsaantallen toenemen. De emigratie nam sterker toe dan de immigratie, zodat het migratiesaldo daalde van 2,7 in 1992 naar 2,1 in 2001. In 2002 was het Vlaamse migratiesaldo groter dan in 1992: 2,9 tegenover 2,7. In 2002 verlieten 250.270 mensen Vlaanderen, terwijl er 267.405 kwamen wonen.

In de centrumsteden wordt ook steeds meer gemigreerd. Al van in het begin van de jaren 90 hadden de steden een negatief migratiesaldo. Vanaf 2000 was het opnieuw positief. De centrumsteden telden in 2002 69.955 inwijkelingen en 63.316 uitwijkelingen.

Het migratiesaldo van Turnhout fluctueerde nogal. Het saldo nam af vanaf 1992 tot en met 1996, met een dieptepunt van -6,2 in 1996. Sinds 1997 overtreft het aantal inwijkingen het aantal uitwijkingen. In 2002 namen 2.087 mensen hun intrek in Turnhout terwijl er 1.928 mensen wegtrokken. Over de jaren 1992 tot en met 2002 had Turnhout een gemiddeld migratiesaldo van +0,9.

- ▶ Turnhout had tijdens de beschouwde periode zowel positieve als negatieve migratiesaldi. In 2002 bedroeg het migratiesaldo 4,1. Door de voortdurende schommelingen bedraagt het gemiddelde saldo voor de periode 1992-2002 +0,9.

3 13 Grijsz druk, 1991, 2003

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1991	33,2	36,8	41,5	36,1
2003	40,0	42,3	43,5	40,5

3 14 Groene druk, 1991, 2003

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1991	40,6	44,7	40,7	43,7
2003	36,5	41,7	39,0	40,7

3 15 Afhankelijkheidsratio, 1991, 2003

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1991	73,8	81,5	82,2	79,8
2003	76,5	84,0	82,6	81,2

3 16 Doorstromingscoëfficiënt, 1991, 2003

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1991	1,16	1,15	1,05	1,15
2003	0,99	1,08	1,02	1,01

Groen of grijs?

De **grijze druk**, dit is de verhouding tussen het aantal 65-plussers en de potentiële beroepsbevolking (de totale bevolking van 20 tot 64 jaar), vertoont in Vlaanderen een stijgend verloop. Hetzelfde fenomeen doet zich voor in de centrumsteden. In 2003 bedroeg de grijze druk in Vlaanderen en in de centrumsteden gemiddeld respectievelijk 40,5% en 43,5%.

De grijze druk in Turnhout volgt deze trend. De afgelopen dertien jaar (1991-2003) steeg hij met 6,8%-punt. In Vlaanderen bedraagt deze stijging 4,4%-punt en in de centrumsteden 2,0%-punt.

De **groene druk** meet het aantal jongeren tegenover de bevolking van middelbare leeftijd en duidt aan of deze groep jongeren in staat zal zijn de leemte die de 65-plussers zullen achterlaten, op te vullen. In Vlaanderen is de groene druk over de periode 1991-2003 gedaald met 3,0%-punt. In de centrumsteden is de afname van de groene druk kleiner: -1,7%-punt in de periode 1991-2003.

In Turnhout neemt de groene druk ook af. Hij daalde met 4,1%-punt. Anno 2003 lag de groene druk in Turnhout onder het niveau van Vlaanderen en het gemiddelde van de centrumsteden (36,5% tegenover 40,7% en 39,0%).

Dit alles maakt dat de **afhankelijkheidsratio**, die de verhouding weergeeft van de bevolking jonger dan 19 en ouder dan 64 tot de bevolking op actieve leeftijd, in Turnhout 76,5% bedraagt. De afhankelijkheidsratio in Turnhout ligt dus lager dan zowel het Vlaamse gemiddelde als het gemiddelde van de centrumsteden (respectievelijk 81,2% en 82,6%).

- ▶ In Turnhout nam de grijze druk de voorbije dertien jaar met 6,8%-punt toe.
- ▶ De groene druk nam in Turnhout met 4,1%-punt af.
- ▶ De afhankelijkheidsratio ligt in Turnhout lager dan in Vlaanderen en de centrumsteden.

Doorstroming op de arbeidsmarkt?

Vergroening en vergrijzing zijn belangrijk voor de arbeidsmarkt. De doorstromingscoëfficiënt duidt aan of de leeftijdsklassen die de arbeidsmarkt zullen verlaten, vervangen kunnen worden door jonge instromers. Deze coëfficiënt is de verhouding tussen het aantal 10 tot 24-jarigen en de 50 tot 64-jarigen. In Vlaanderen kunnen de ouderen met een coëfficiënt van 1,01 nog net vervangen worden. In de centrumsteden is er een iets groter overschot. De doorstromingscoëfficiënt bedraagt daar 1,02. Turnhout heeft een coëfficiënt van 0,99. Voor elke 100 arbeidskrachten die de arbeidsmarkt verlaten, staan er dus maar 99 nieuwe klaar.

- ▶ Turnhout heeft een doorstromingscoëfficiënt van 0,99. De leeftijdsklassen die binnenkort de arbeidsmarkt zullen verlaten, kunnen dus niet niet vervangen worden door jonge instromers.

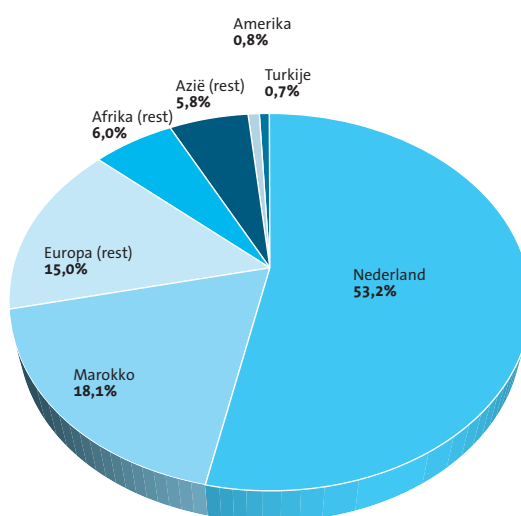
3 17 Evolutie van het aantal vreemdelingen, 1995-2003

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1995	2.083	576	120.652	283.117
1996	2.081	554	119.954	283.429
1997	2.104	574	121.016	288.307
1998	2.164	565	120.016	288.007
1999	2.194	531	119.137	289.065
2000	2.213	594	120.334	293.650
2001	2.173	586	111.319	280.962
2002	2.263	636	104.612	275.223
2003	2.337	703	106.904	280.743

3 18 Verdeling van vreemdelingen in Turnhout naar afkomst, 2001

Bron: NIS

Niet-Belgen

Evolutie

Op 1 januari 2003 telde Vlaanderen 280.743 niet-Belgen, 5.520 meer dan het jaar voordien. Het aantal niet-Belgen nam echter niet constant toe. Van 1995 tot 2000 steeg het aantal, maar de volgende twee jaar was er een afname. De forse daling in 2001 is toe te schrijven aan het grote aantal naturalisaties in het jaar 2000. In 2000 verkregen 24.814 vreemdelingen de Belgische nationaliteit. Dit is een stijging van maar liefst 172% tegenover het jaar 1991. In 2003 had 4,7% van de Vlaamse bevolking niet de Belgische nationaliteit.

Waar het aantal niet-Belgen in de 13 centrumsteden gedurende de jaren fluctueerde, daalde het in 2001 ook fors. Procentueel gezien was er een daling van 7,5%, of absoluut een afname van 9.015 niet-Belgen. Anno 2003 telden we 106.904 niet-Belgen in de steden. 38% van de niet-Belgen in Vlaanderen verbleef in een van de dertien centrumsteden. 7,2 % van de stedelingen had niet de Belgische nationaliteit.

In Turnhout is 6% van de bevolking niet-Belg, in absolute cijfers zijn dit 2.337 mensen. Tussen 1995 en 2000 steeg dit aantal lichtjes, in navolging van de trend van het Vlaamse Gewest. In 2001 en 2002 zette de groei van het aantal niet-Belgen in Turnhout zich nog door, in tegenstelling tot in Vlaanderen en de centrumsteden. Turnhout herbergde op 1 januari 2003 2,2% van het totale aantal niet-Belgen in de 13 centrumsteden.

- ▶ Turnhout vertoont een stijgende trend wat het aantal niet-Belgen betreft. Op 1 januari 2003 bedroeg het absolute aantal niet-Belgen er 2.337.

Nationaliteit

Het taartdiagram geeft het procentuele aantal niet-Belgen in Turnhout per nationaliteit weer. Het grootste aandeel (53,2%) wordt ingenomen door Nederlanders. 18,1% van de vreemdelingen is afkomstig uit Marokko, 15% uit de rest van Europa (zonder België en Nederland) en 6,0% uit Afrika (zonder Marokko).

- ▶ Het overgrote gedeelte van de vreemdelingen in Turnhout is afkomstig uit Nederland.

3 19 Evolutie van de secundariseringsgraad (in %), 1993-2001

Bron: RSZ

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1993	34,5	27,2	23,2	17,1
1994	34,3	26,3	22,5	16,7
1995	36,8	27,4	22,5	16,6
1996	36,5	27,0	22,3	16,3
1997	34,6	27,5	22,1	16,0
1998	36,4	28,4	21,6	16,0
1999	35,7	28,4	21,5	16,0
2000	36,9	28,3	21,4	16,1
2001	40,9	27,8	21,6	16,1

3 20 Evolutie van de tertiariseringsgraad (in %), 1993-2001

Bron: RSZ

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1993	63,5	46,3	58,7	32,0
1994	62,4	47,1	59,3	32,3
1995	63,4	48,7	60,6	33,1
1996	65,3	50,6	61,3	33,7
1997	66,4	53,3	63,5	34,9
1998	65,6	55,9	65,2	36,1
1999	68,7	52,9	66,0	36,9
2000	68,6	53,2	66,8	37,4
2001	70,5	53,6	68,2	38,6

Economie

In deze paragraaf schetsen we de economische bedrijvigheid in Turnhout. Eerst komt de nijverheid aan bod; daarna gaan we dieper in op de dienstensector. Ten slotte besteden we aandacht aan de economische vernieuwing in de stad.

Secundariseringsgraad

We bekijken de bezoldigde tewerkstelling in de secundaire sector. Door deze tewerkstelling te relateren aan de potentiële beroepsbevolking krijgen we een inzicht in de secundariseringsgraad.

In Vlaanderen is de secundariseringsgraad tussen 1993 en 2001 afgenomen. In 2001 nam de secundaire sector 16,1% van de tewerkstelling voor zijn rekening. Ook in de centrumsteden bemerken we een afname tot en met 2000, met een licht herstel in 2001. De secundariseringsgraad ligt er hoger dan in Vlaanderen. De tewerkstelling in de secundaire sector vertegenwoordigde er anno 2001 21,6% van de totale tewerkstelling.

De secundariseringsgraad ligt in Turnhout aanzienlijk hoger dan in Vlaanderen en in de centrumsteden. In 2001 vertegenwoordigde de secundaire sector 40,9% van de totale tewerkstelling. Het belang van de secundaire sector nam de afgelopen jaren toe: in 1993 waren 35 jobs op de 100 in de deze sector terug te vinden, in 2001 waren dat er 41. In Vlaanderen en de centrumsteden boette de secundaire sector aan belang in met respectievelijk 5,8% en 7,8%.

In Turnhout zijn er vijf **industriezones**: drie ten noorden van de E34 en twee ten zuiden ervan. De zones ten noorden van de E34 ontwikkelden zich rond de Philipsfabriek langs de Steenweg op Gierle. Ze hebben een totale oppervlakte van circa 120 ha. De zones ten zuiden van de E34 zijn samen 54,5 ha groot. In Turnhout zijn er vijf KMO-zones, goed voor 34,5 ha. Twee van deze zones zijn volledig bezet. De zone 'Bentel' loopt door tot op het grondgebied van Oud-Turnhout.

- ▶ De secundariseringsgraad daalde in het Vlaamse Gewest en de centrumsteden.
- ▶ De secundariseringsgraad van Turnhout nam de afgelopen jaren toe.
- ▶ In Turnhout zijn er vijf industriezones en vijf KMO-zones.

Tertiariseringsgraad

De tertiariseringsgraad is in het Vlaamse Gewest geleidelijk gestegen, namelijk van 32% in 1993 tot 38,6% in 2001. In de centrumsteden zien we een iets sterkere stijging: in 2001 waren 68 jobs op 100 er tertiair. Globaal gezien is de activiteit in de dienstensector veel groter in de stad dan in het Vlaamse Gewest, dit komt uiteraard door het feit dat een stad een centrumfunctie heeft ten opzichte van haar omgeving. Zowel in Vlaanderen als in de centrumsteden ligt de tertiariseringsgraad hoger dan de secundariseringsgraad.

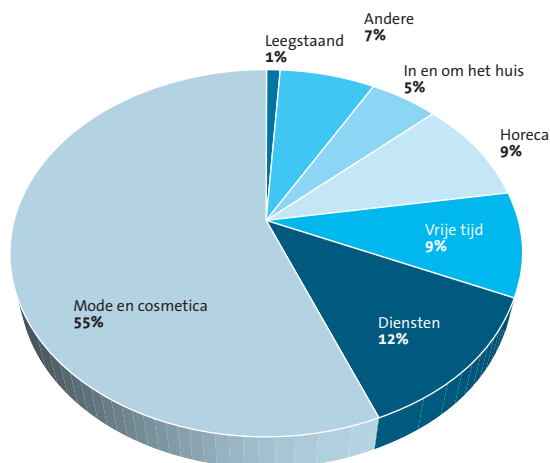
Ook in Turnhout is de tewerkstelling in de tertiaire sector groter dan in de secundaire sector. Met een tertiariseringsgraad van 70,5% anno 2001 legt Turnhout een iets hogere graad voor dan de centrumsteden. De tertiariseringsgraad neemt er overigens, net zoals in Vlaanderen en de centrumsteden, nog steeds toe.

- ▶ De tertiariseringsgraad is overal gestegen.
- ▶ Turnhout had anno 2001 een tertiariseringsgraad van 70,5%.

We gaan hieronder dieper in op de dimensies handel en toerisme binnen de dienstensector.

3 21 Handelspanden in kernwinkelgebied, opgedeeld naar branche

Bron: Stad Turnhout

3 22 Passantentelling winkelstraat, oktober 2002

Bron: www.fastigon.com

	Turnhout Gasthuisstraat	Roeselare Ooststraat	13 steden
populatie binnen 15 min. rijden	70.000	80.000	1.650.000
bezoekers	130.000	70.000	1.530.000
ratio	1,86	0,88	0,93

Handel

Het **kernwinkelgebied** van Turnhout telt 98 handelspanden. Slechts één van deze panden staat leeg. Het merendeel (57%) van de handelspanden in het kernwinkelgebied wordt ingenomen door mode- en cosmeticawinkels. De belangrijkste winkelstraat in het kernwinkelgebied is de Gasthuisstraat, gevolgd door de Grote Markt en de Korte Gasthuisstraat.

In het winkelgroengebied zijn er 394 handelspanden. 93 hiervan staan leeg, dit is 23,6%. Een vijfde van de handelspanden in het winkelgroengebied herbergt mode- en cosmeticawinkels, nog een vijfde wordt gebruikt voor het aanbieden van diensten en 15% wordt ingenomen door horeca.

In 2002 voerde het Centrummanagement Turnhout een **koopstromen- en imago-onderzoek** uit in het centrum van Turnhout. We zetten de resultaten kort op een rijtje.

Het centrum van Turnhout trekt hoofdzakelijk Turnhoutenaren en bezoekers uit de randgemeenten aan. De bezoekers komen niet uitsluitend om te winkelen, maar ook om te wandelen en rond te kijken, al dan niet gecombineerd met een bezoekje aan de Turnhoutse horeca. Dit impliceert dat niet enkel het winkelaanbod verantwoordelijk is voor de aantrekkingskracht van het Turnhoutse centrum.

De bezoekers die woonachtig zijn te Turnhout vormen een loyaal publiek dat dikwijls komt. Ze komen veelal te voet of met de fiets. De bezoekers uit de randgemeenten komen minder vaak. Zij komen veelal met de wagen en hun gebruik van het centrum is gefocust op het winkelen. Het Turnhoutse handelscentrum is aantrekkelijk voor niet-dagelijkse boodschappen. 90% van de Turnhoutenaren en de helft van de inwoners van de randgemeenten verkiest hiervoor Turnhout.

De zwakke punten van het Turnhoutse handelscentrum zijn te situeren op het niveau van de urbanisatie en infrastructuur. In de eerste plaats wordt de verkeerssituatie door sommigen als onveilig en zeer druk ervaren. Tweede punt is het gebrek aan parkeermogelijkheden en de te hoge prijs ervan. De bezoekers uit de randgemeenten gebruiken immers voornamelijk de auto om naar Turnhout te komen. De bezoekers uitten ook hun ongenoegen over de leegstand en het vuil in het handelscentrum.

De sterke punten zijn: een goed aanbod van winkels met een goede dienstverlening, een goed horeca-aanbod en een goed prijsniveau. Turnhout heeft het imago van een levendige stad die echt haar best doet om het de bezoeker zo aangenaam mogelijk te maken. De Turnhoutenaren zelf en de bezoekers uit de randgemeenten ervaren de stad als gezellig en gemoedelijk, een 'stadje' waar alles dicht bij mekaar ligt.

De **passantentelling** geeft weer hoeveel voetgangers er in de Gasthuisstraat in Turnhout passeren tussen 10 en 18 uur op vrijdag, zaterdag en tijdens de gehele week. Dit getal is gebaseerd op tellingen in 6 telfasen van elk 3 minuten per locatie, namelijk 3 op vrijdag en 3 op zaterdag. Door het aantal passanten af te zetten tegen het aantal inwoners dat op 15 minuten rijden van de winkelstraat woont, krijgen we de ratio.

In Turnhout tellen we 130.000 bezoekers, tegenover 70.000 in Roeselare en 1.530.000 in de dertien centrumsteden. De ratio bezoekers/inwoners voor Turnhout ligt dubbel zo hoog als de stedelijke ratio. De ratio van Turnhout bedraagt 1,86, de stedelijke 0,93. De aantrekkingskracht van de Gasthuisstraat in Turnhout gaat veel verder dan de onmiddellijke omgeving.

- ▶ Het kernwinkelgebied in Turnhout telt 98 handelspanden.
- ▶ Het centrum van Turnhout beschikt over een goed aanbod van winkels.
- ▶ De aantrekkingskracht van de winkelstraat in Turnhout gaat veel verder dan haar onmiddellijke omgeving.

3 23 Evolutie van het aantal overnachtingen, 1992-2002

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1992	5.677	13.128	3.452.410	16.224.004
1993	6.809	15.928	3.632.928	16.906.510
1994	10.341	18.040	3.731.498	16.764.554
1995	22.215	26.917	3.768.722	17.622.167
1996	27.127	31.041	4.005.448	17.741.560
1997	31.800	36.255	4.294.530	17.331.887
1998	32.902	34.387	4.651.146	17.329.257
1999	33.199	31.021	4.772.685	17.521.226
2000	34.261	33.474	5.041.929	17.862.657
2001	33.493	35.299	5.007.669	17.364.496
2002	36.806	34.441	5.215.393	17.586.790

3 24 Overnachtingen in Turnhout naar doel en nationaliteit, 2002

Bron: NIS

	Belg	EU	Niet-EU	Totaal
Vakantie, ontspanning	5.946	10.073	706	16.725
Conferentie, seminarie	2.819	10.274	3.252	16.345
Beroepsdoeleinden	375	2.058	1.296	3.729
Totaal	9.140	22.405	5.254	36.799

Centrummanagement

Sinds mei 2000 is de vzw Centrummanagement in Turnhout actief. Het centrummanagement speelt een belangrijke rol in het handelspandenfonds. Het beschikt over een database van leegstaande handelspanden en ontwikkelt een monitoringsysteem om verschuivingen in het centrumgebied op het vlak van leegstand en branchering in kaart te brengen. Centrummanagement Turnhout geeft ook een infomagazine uit.

In de toekomst wil het centrummanagement een rol spelen in de uitbouw van het huidige winkelgebied. Er is het plan om een website op te starten. Verder wil het centrummanagement een halt toeroepen aan de leegstand van woningen boven winkels en mee de netheid van stad bewaken.

Toerisme

Turnhout heeft de dagjestoerist heel wat te bieden: het Begijnhof, het Kasteel van de Hertogen van Brabant en het Speelkaartenmuseum. Het Turnhoutse **Begijnhof** werd opgericht in de 13e eeuw. Samen met twaalf andere begijnhoven werd het in 1998 door de UNESCO op de lijst van het cultureel werelderfgoed geplaatst. In de loop van de geschiedenis kende het "Hof" perioden van zeer grote bloei en verbleven er honderden begijntjes. Nu worden de begijnhofhuisjes hoofdzakelijk bewoond door bejaarden. Het is een oase van rust in het hart van de stad. Het Begijnhofmuseum toont hoe de begijnen leefden en werkten. Er zijn ook schilderijen en meubilair te bewonderen.

Turnhout is ontstaan rond het **Kasteel van de Hertogen van Brabant**. De geschiedenis van dit kasteel gaat ver in de tijd terug. Bij het begin van de 15e eeuw werd het kasteel de verblijfplaats van Antoon van Bourgondië. Het verblijf van zijn hofadel straalde af op de stad, zelfs in die mate dat de stad in die dagen de bijnaam 'Klein Brussel' kreeg. In de loop van de geschiedenis werd het kasteel herhaaldelijk verbouwd. Het biedt nu onderdak aan het gerechtshof.

In het **Nationaal Museum van de Speelkaart** kan men op interactieve wijze kennismaken met de geschiedenis van de grafische nijverheid in Turnhout. Het museum stelt een echt draaiend machinepark en een gerestaureerde stoommachine tentoon. Het beschikt ook over de belangrijkste verzameling speelkaarten uit de Nederlanden.

Daarnaast telt Turnhout verscheidene bewegwijzerde **fietsroutes**, een uitgestippelde **stadswandeling** en een aantal mooie **natuurwandelingen**. Ook het **kanaal Dessel - Schoten** biedt recreatiemogelijkheden. In 2002 maakten 1.914 personen de historische stadswandeling door de stad. Aan de toeristische infobalie van de stad telde men in 2002 20.000 bezoekers.

Turnhout is ook de thuisstad van verschillende **festivals** met regionale, nationale en internationale uitstraling. 'Open Doek' is een wereldfilmfestival. 'De Stripgidsdagen' is het oudste stripfestival van België met een internationale uitstraling. Het festival reikt de Vlaamse Prijs voor het Beeldverhaal uit. 'Open Tropen' is een wereldmuziekfestival met regionale uitstraling. 'De Vrijdagen' is een reeks van acht concerten op zomerse vrijdagavonden.

Het toerisme brengt **overnachtingen** in de stad mee. Het aantal overnachtingen per jaar steeg in Vlaanderen sinds 1992 met 8,4%. De centrumsteden kenden een veel grotere groei. In 2002 overnachtten maar liefst 51% meer mensen in de steden dan in 1992. Het aantal overnachtingen in de steden maakt hiermee ongeveer een vierde uit van alle overnachtingen in Vlaanderen. In Turnhout steeg het aantal overnachtingen sinds 1992 met 648%; in 2002 waren er 36.806. In vergelijking met de centrumsteden en het Vlaamse Gewest is dit een spectaculaire groei.

61% van de personen die in Turnhout overnachten, is afkomstig uit de Europese Unie (zonder België), 25% is Belg en 14% is afkomstig uit een land dat niet tot de Europese Unie behoort. Het motief voor de overnachtingen verschilt volgens het land of gebied van herkomst. Belgen overnachten vooral in Turnhout om redenen van ontspanning of vakantie. Buitenlanders overnachten meestal in Turnhout om beroepsredenen.

- ▶ Het Begijnhof in Turnhout werd in 1998 aan de lijst van het cultureel werelderfgoed toegevoegd.
- ▶ Het aantal overnachtingen in Turnhout verzesvoudigde sinds 1992. In de centrumsteden overnachtten in 2002 gemiddeld 51% meer mensen dan in 1992.

3 25 Aantal werknemers in Turnhout per sector, juni 2002

Bron: RSZ

Primaire sector	64
Secundaire sector	9.047
Voedings-, drank- en tabaksnijverheid	1.172
Textiel-, kleding-, leder- en schoennijverheid	220
Metaalindustrie en metallurgie	365
Vervaardiging van allerlei machines en transportmiddelen	2.493
Papier- en kartonnijverheid, uitgeverijen en drukkerijen	2.183
Hout- en meubelindustrie	586
Chemische nijverheid, rubber- en kunststofnijverheid en niet-metaalhoudende minerale producten	1.141
Energiehoudende delfstoffen, elektriciteit, gas en water, diverse industrie	203
Bouwnijverheid	684
Tertiaire sector	8.172
Handel en reparatie	3.082
Horeca	546
Vervoer, opslag en communicatie	1.127
Financiële instellingen	736
Onroerend goed, verhuur van diensten	2.681
Quartaire sector	9.348
Openbaar bestuur	1.972
Onderwijs	2.699
Gezondheidszorg, maatschappelijke diensten	3.909
Gemeensch. voorzieningen, soc.-cult. en pers. diensten	688
Diversen	80
Totaal	26.631

Tewerkstelling in Turnhout per sector

We bekijken het aantal werknemers van bedrijven die in Turnhout gevestigd zijn en waarvan de werknemers in deze stad werken. Deze werknemers wonen bijgevolg niet noodzakelijk in Turnhout.

In 2002 stelden de bedrijven uit Turnhout 26.631 werknemers tewerk. De bedrijven uit de **quartaire sector** waren de grootste werkgevers: ze hadden 35,1% van de werknemers in dienst. Binnen de quartaire sector zorgden gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening voor de meeste jobs (3.909).

De **secundaire sector** is verantwoordelijk voor 34,0% van de Turnhoutse jobs. In absolute aantallen betekent dit ruim 9.000 betrekkingen. 'vervaardiging van allerlei machines en transportmiddelen' en 'papier- en kartonnijverheid, uitgeverijen en drukkerijen' zijn binnen de secundaire sector de grootste werkgevers.

De **tertiaire sector** zorgt voor 30,7% van de Turnhoutse banen. 'Handel en reparatie' en 'onroerend goed en verhuur van diensten' hebben binnen de tertiaire sector de meeste werknemers.

De **primaire sector** in Turnhout heeft slechts 0,2% van de werknemers in dienst.

- ▶ De quartaire sector was in 2002 de grootste werkgever in Turnhout.
- ▶ De quartaire sector, tertiaire sector en secundaire sector nemen elk ongeveer een derde van de Turnhoutse werknemers voor hun rekening.

3 26 Evolutie van het aantal startende bedrijven, 1996-2001

Bron: Graydon

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1996	278	309	9.468	35.531
1997	285	278	8.924	32.277
1998	254	319	9.207	32.397
1999	202	294	7.733	27.636
2000	184	249	7.903	28.625
2001	171	274	7.541	28.024

3 27 Evolutie van het aantal faillissementen, 1996-2001

Bron: Graydon

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1996	57	32	1.653	3.884
1997	44	35	1.722	4.106
1998	49	24	1.521	3.758
1999	37	22	1.408	3.627
2000	32	18	1.434	3.573
2001	36	33	1.483	3.678

3 28 Evolutie van de ratio oprichtingen/faillissementen, 1996-2001

Bron: Graydon

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1996	4,9	9,7	5,7	9,1
1997	6,5	7,9	5,2	7,9
1998	5,2	13,3	6,1	8,6
1999	5,5	13,4	5,5	7,6
2000	5,8	13,8	5,5	8,0
2001	4,8	8,3	5,1	7,6

3 29 Evolutie van de tewerkstelling in ICT-sectoren, 1993-2001

Bron: RSZ

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1993	250	1.390	23.592	46.003
1994	239	1.362	22.608	45.614
1995	215	1.465	22.746	47.068
1996	228	1.430	23.376	48.845
1997	239	1.421	23.833	51.491
1998	276	1.361	23.475	53.844
1999	286	1.240	25.690	57.569
2000	350	1.156	28.131	63.005
2001	517	1.118	29.391	66.561

Economische vernieuwing

Is Turnhout een bruisende stad? We gaan dit na aan de hand van twee indicatoren: het aantal startende bedrijven en de tewerkstelling in ICT-sectoren.

Startende bedrijven en faillissementen

Als we naar het aantal **startende bedrijven** kijken, merken we dat in heel Vlaanderen het aantal startende bedrijven met een vijfde (21,1%) is afgenomen sinds 1996. Ook in de centrumsteden daalde het aantal startende bedrijven met ongeveer een vijfde: in vergelijking met 1996 waren er in 2001 20,4% minder startende bedrijven. In Turnhout zien we ook een dalende trend. In 2001 werden er 171 bedrijven opgericht, dat is 38,5% minder dan in 1996.

Het aantal startende bedrijven is slechts één aspect van de economische vernieuwing in een stad. Deze cijfers zeggen niet veel zonder het aantal **faillissementen** te beschouwen. Wanneer we de periode van 1996 tot 2001 bekijken, merken we dat zowel in Vlaanderen als in de centrumsteden 1997 het absolute dieptepunt was. In Vlaanderen gingen toen 4.106 bedrijven bankroet, in de centrumsteden 1.722. Hiermee waren de centrumsteden verantwoordelijk voor 41,9% van alle faillissementen in Vlaanderen. In 2001 lag het aantal faillissementen lager dan in 1996. In Vlaanderen daalde het aantal met 5,3%; in de centrumsteden nam het aantal faillissementen zelfs met meer dan 10% af.

In Turnhout was 1997 niet het 'zwarte jaar' wat betreft het aantal faillissementen. Gedurende de periode 1996-2001 tekende men in Turnhout het grootste aantal faillissementen op in het jaar 1996. Er gingen toen 57 bedrijven bankroet. Turnhout was verantwoordelijk voor 2,4% van het totale aantal faillissementen in de centrumsteden.

De **ratio oprichtingen/faillissementen** drukt uit hoeveel startende bedrijven er zijn in verhouding tot het aantal faillissementen. Een afname van het aantal oprichtingen gecombineerd met een toename van het aantal faillissementen zal voor een steeds kleiner wordende ratio zorgen, zoals we kunnen zien in de tabel. Hoe groter het aantal oprichtingen in verhouding tot het aantal faillissementen, hoe groter de ratio. In Vlaanderen daalde deze ratio van 9,1 naar 7,6 in 2001. De ratio in de centrumsteden is kleiner dan die in Vlaanderen. In 2001 had hij in de centrumsteden een waarde van 5,1. In Turnhout lag de ratio oprichtingen/faillissementen anno 2001 nog lager dan in de steden. Per vijf bedrijven die in Turnhout worden opgericht, moet er één de boeken sluiten.

- ▶ Turnhout kent sinds 1992 een daling van 32% van het aantal startende bedrijven. De daling is vergelijkbaar met die in de centrumsteden.
- ▶ De ratio oprichtingen/faillissementen ligt in Turnhout nog lager dan in de centrumsteden en Vlaanderen.

Tewerkstelling in ICT-sectoren

Een andere indicator voor economische vernieuwing is de tewerkstelling in bedrijven uit de IT- en multimediasector. In Vlaanderen steeg de tewerkstelling in deze bedrijven met 45% tussen 1993 en 2000. Er werken nu 66.561 mensen in deze sector.

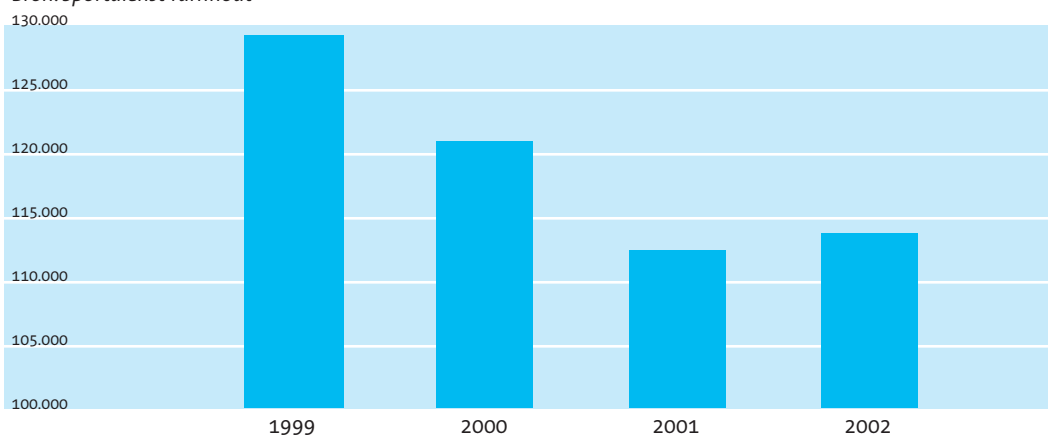
In de centrumsteden groeiden deze sectoren nauwelijks tot en met 1998, om vervolgens in 1999, 2000 en 2001 een inhaalsprong te maken. Tegenover 1993 constateren we in 2001 een groei van 24,6%.

In Turnhout steeg het aantal tewerkgestelden in ICT-sectoren met meer dan 100%. In 2001 waren 517 mensen actief in de Turnhoutse IT- en multimediasector. Dit was goed voor een aandeel van 1,8% in het totaal van de centrumsteden.

- ▶ Het aantal tewerkgestelden in de IT- en multimediasector in Turnhout verdubbelde tussen 1993 en 2001.

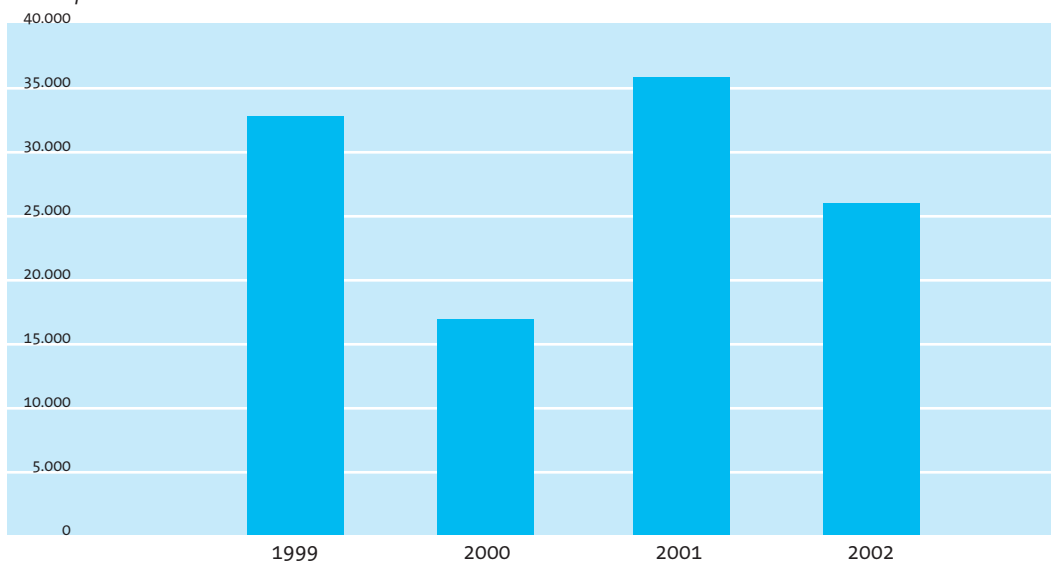
3 30 Evolutie van het aantal gebruikers van het Zwembad Kursaal, 1999-2002

Bron: Sportdienst Turnhout

3 31 Evolutie van het aantal gebruikers van Sportcentrum Stadspark, 1999-2002

Bron: Sportdienst Turnhout

Sport en cultuur

In deze paragraaf geven we een beeld van de socio-culturele activiteiten in Turnhout. Eerst gaan we na welke sportmogelijkheden de stad haar bewoners biedt. Daarna verdiepen we ons in de activiteiten gericht op jongeren. Ten slotte nemen we het cultuuraanbod onder de loep.

Sport

We gaan de sportiviteit van de Turnhoutenaren na aan de hand van cijfers over de gemeentelijke sportinfrastructuur. Dit geeft een onvolledig beeld omdat veel mensen sport beoefenen in private sportzalen of -clubs. Wel krijgen we een idee van de mate waarin de bestaande gemeentelijke sportinfrastructuur door de bewoners gebruikt wordt.

In Turnhout kan men kiezen uit twee **zwembaden**: Zwembad Kursaal en Openluchtzwembad Stadspark. Zwembad Kursaal ontving in 1999 129.091 bezoekers. In 2002 telde de sportdienst van de stad nog 113.595 bezoekers, dit is 12% minder.

Er zijn 6 **sporthallen** in Turnhout. Sporthal 'Sportcentrum Stadspark' is de belangrijkste. Deze sporthal is gemiddeld 77 uren per week in gebruik. In 2002 telde men 25.927 gebruikers, bijna 10.000 minder dan het jaar voordien. Het bezoekcijfer van het sportcentrum in 2002 werd sterk beïnvloed door verbouwingen.

- ▶ In Turnhout kan men kiezen uit twee stedelijke zwembaden en zes sporthallen om sport te beoefenen.

Jongeren

De jeugddiensten van de stad Turnhout zijn samengebracht in een oud klooster 'de Wollewei'. Het is een van de grootste gemeentelijke jeugdcentra in Vlaanderen. Naast de stedelijke jeugddienst zijn er ook de vzw Jeugdhuis Wollewei, de Uitleendienst, het JAC en PWA gehuisvest.

In Turnhout zijn een veertigtal jeugdwerkinitiatieven actief: 35 private en 5 gemeentelijke. Het **gemeentelijke jeugdwerk** betreft de speelpleinwerking, de Grabbel- en Swappas, twee kinderverwerkingen en een tienerwerking.

Turnhout telt 26 **jeugdbewegingen**. Er zijn acht Chiro's actief en 11 VVKM's. De jeugdbewegingen hebben samen 2.125 leden. Bovendien zijn er in Turnhout zeven **jeugdhuizen** en ontmoetingscentra.

De stad organiseert ook **kinderopvang** op drie verschillende locaties en is verantwoordelijk voor initiatieven die zich bevinden op de grens van het jeugdwerk, het welzijnswerk en de hulpverlening aan jongeren. Ze verleent onder andere **huiswerkondersteuning**, spreekt maatschappelijk kwetsbare jongeren aan via de **straathoekwerkers** en richt een **jongerenateljee** in.

- ▶ In Turnhout bestaan een veertigtal jeugdwerkinitiatieven.
- ▶ De jeugddienst is zelf verantwoordelijk voor een aantal jeugdwerkinitiatieven en voor initiatieven die zich bevinden op de grens van het jeugdwerk, het welzijnswerk en de hulpverlening aan jongeren.

Cultuur

Deze paragraaf handelt over cultuurvoorzieningen en cultuurparticipatie in Turnhout. Eerst bespreken we het museumaanbod in Turnhout. Daarna volgt een overzicht van de activiteiten georganiseerd door het cultureel centrum. We sluiten af met enkele gegevens over de bibliotheek.

Musea

In Turnhout zijn er vier belangrijke musea: het Nationaal Museum van de Speelkaart, het Begijnhofmuseum, het Taxandriamuseum en het Natuurpuntmuseum. We bespreken ze kort.

- Het Nationaal Museum van de Speelkaart geeft een overzicht van de grafische nijverheid in Turnhout. Het museum beschikt over de belangrijkste verzameling speelkaarten uit de Nederlanden.
- Het Begijnhofmuseum toont alles wat te maken heeft met het leven, de devotie en het werk van de begijnen en met het 'Hof'.
- Het Taxandriamuseum is ondergebracht in het gerestaureerde 'Huis metten Thoren' (1570). In het museum worden Turnhout en de Kempen belicht van de prehistorie tot heden. Er zijn vele vondsten, relieken, munten, kantwerk, meubelen, devotionalia, en schilderijen terug te vinden.
- Het Natuurpuntmuseum leert de bezoeker meer over de natuurhistorische context van Turnhout en zijn omgeving.

Het Nationaal Museum van de Speelkaart was in 2002 gesloten wegens uitbreidingswerken. Het Taxandriamuseum verwelkomde in 2002 9.277 bezoekers, het Begijnhofmuseum 7.433.

De Turnhoutse musea zijn gefusioneerd en opereren onder één koepel met de naam TRAM 41, wat staat voor Turnhoutse Route voor Archief en Musea.

- ▶ In het Nationaal Museum van de Speelkaart vindt men de belangrijkste verzameling speelkaarten uit de Nederlanden.
- ▶ De Turnhoutse musea opereren onder één koepel.

Bibliotheek

De hoofdbibliotheek van Turnhout is gelegen in de Warande, het stedelijke cultuurcentrum. Daarnaast heeft de bibliotheek twee filialen: een in Zevendonk en een in de serviceflats van de stad. De bibliotheek voorziet ook in uitleenservices in het OCMW-ziekenhuis St.-Elisabeth en in de gevangnissen van Turnhout, Merksplas, Wortel en Hoogstraten.

In 2002 telde de Turnhoutse bibliotheek 14.625 leden, waarvan meer dan 40% niet in de stad woonde. Ongeveer 3.000 leden zijn jonger dan 15 jaar. In totaal werden er in 2002 507.514 stukken uitgeleend. Er werden 28.528 telefonische verlengingen en meer dan 3.000 aanvragen voor het reserveren van stukken genoteerd. Gemiddeld leende elk lid 35 stukken per jaar.

3 32 Kerncijfers van het aantal culturele ontmoetingsruimten, 2000

Bron: Colpaert e.a.

	Turnhout	Roeselare	13 steden
Dans	1	1	66
Theater	9	4	240
Klassieke muziek	3	3	130
Opera	1	1	50
Popmuziek	3	4	201
Expo	1	3	226
Film	6	7	187

3 33 Kerncijfers van het aantal culturele ontmoetingsruimten per 10.000 inwoners, 2000

Bron: Colpaert e.a.

	Turnhout	Roeselare	13 steden
Dans	0,26	0,18	0,45
Theater	2,33	0,74	1,64
Klassieke muziek	0,78	0,55	0,89
Opera	0,26	0,18	0,34
Popmuziek	0,78	0,74	1,38
Expo	0,26	0,55	1,55
Film	1,55	1,29	1,28

3 34 Aantal eigen en receptieve activiteiten van cultuurcentrum de Warande, 2002

Bron: Jaarverslag de Warande

Soorten activiteiten	Eigen activiteiten		Receptieve activiteiten	
	Aantal activiteiten	Aantal deelnemers	Aantal activiteiten	Aantal deelnemers
Podiumactiviteiten: professionele kunstbeoefening				
Theater	157	25.282		
Muziek	49	25.166	17	9.799
Dans	25	4.020		
Audiovisueel				
Andere	11	2.784	3	1.351
Podiumactiviteiten: amateuristische kunstbeoefening				
Theater			3	1.049
Muziek			21	6.520
Dans			12	6.558
Audiovisueel				
Andere			25	8.870
Tentoonstellingsdagen				
Artistiek	185		105	
Educatief	90		75	
Educatieve activiteiten	3.229		427	
Repetities en voorbereiding creaties	147		389	
Bestuurlijke en organisatorische groepsactiviteiten	80		242	
Ontspanning/ontmoeting	27		20	
Andere activiteiten	50		95	
Totaal	4.050	57.252	1.434	34.147

Culturele ontmoetingsruimten

Culturele ontmoetingsruimten zijn overdekte plaatsen waar minstens twee keer per jaar een culturele activiteit plaatsvindt. De databank van De Tijd maakt een indeling van deze ruimten volgens hun bestemming.

Er is in Turnhout één ruimte voor dans, één voor opera en er is één exporuimte. Voor klassieke muziek en popmuziek heeft Turnhout betere voorzieningen: hiervoor zijn er telkens drie zalen ter beschikking. Er zijn zes filmzalen en maar liefst negen theaterzalen. Verder zijn er in Turnhout nog twee theaterwerkplaatsen en een professioneel poppentheater gevestigd.

In vergelijking met de centrumsteden scoort Turnhout slecht voor de items exporuimten, populaire muziek, dans en opera. Wat theaterzalen en filminfrastructuur betreft, scoort Turnhout boven het gemiddelde van de centrumsteden.

- ▶ Turnhout beschikt over relatief veel theater- en filmzalen.
- ▶ In Turnhout zijn er, in vergelijking met alle centrumsteden, weinig exporuimten en is de infrastructuur voor popmuziek beperkt.

Cultuurcentrum de Warande

De Warande ligt in het hart van de stad, te midden van een groenzone van 2 ha. De Warande huisvest naast het cultuurcentrum ook de Openbare Bibliotheek van Turnhout. De Warande werd geopend in 1972 als 'cultuur- en ontmoetingscentrum'. Het behoort daarmee tot de eerste generatie culturele centra die in Vlaanderen werden opgericht. Het is sindsdien uitgegroeid tot een centrum met een grote regionale uitstraling.

Het cultuurcentrum bestaat uit verschillende lokalen: de schouwburg (747 plaatsen), de tuinzaal (120 plaatsen), het café, drie tentoonstellingsruimten en vijf vergaderlokalen. In 2002 werd bovendien het startschot gegeven voor de bouw van een tweede podiumzaal.

De eigen programmering nam in 2002 een belangrijke plaats in in het programma-aanbod. In totaal organiseerde het cultureel centrum 4.050 eigen activiteiten. Hier namen in totaal 57.252 mensen aan deel. De verschillende zalen en lokalen van het cultuurcentrum werden echter ook door verenigingen en private culturele actoren druk bezet. In totaal werden er 1.434 receptieve activiteiten georganiseerd waaraan 34.147 mensen deelnamen.

- ▶ In 2002 organiseerde het cultuurcentrum zelf 4.050 activiteiten. Daarnaast vonden 1.434 receptieve activiteiten plaats.

4 Een veilige en gezonde stad?

In dit hoofdstuk gaan we na in hoeverre Turnhout een veilige stad is. We onderzoeken dit op drie vlakken. Allereerst besteden we aandacht aan de verkeersveiligheid. We bekijken het jaarlijkse aantal ongevallen en onderzoeken de ernst ervan. Het tweede veiligheidsaspect waaraan we aandacht besteden, is de criminaliteit in de stad. We analyseren de geregistreerde misdaadgegevens. Aan het eind van dit hoofdstuk komt ook aan bod hoe gezond de Turnhoutse mannen en vrouwen zijn.

In 2001 gebeurden er 190 ongevallen in het Turnhoutse verkeer. Bij deze ongevallen vielen gemiddeld 1,4 slachtoffers. Dat is iets meer dan het Vlaamse en het stedelijke gemiddelde. Turnhout behoort met 26,3 doden en zwaargewonden per 100 ongevallen tot de steden met de hoogste ernstigheidsgraad. De ernst van de ongevallen met zachte weggebruikers ligt in Turnhout ook veel hoger dan in de centrumsteden. Het aantal ongevallen en het aantal lichtgewonden nam in Turnhout over de periode 1991-2001 wel sterker af dan in Vlaanderen en de centrumsteden.

Het aantal criminele feiten nam in vergelijking met 2001 af. In Turnhout werden 8,6 misdrijven per 1.000 inwoners per maand geregistreerd. Dat is veel in vergelijking met Vlaanderen (5,8), maar ligt rond het gemiddelde in de centrumsteden (8,8). De Turnhoutse delicten bestaan net als in de rest van de steden voor het merendeel uit diefstallen en afpersing.

Turnhoutse vrouwen sterven opvallend minder door ziekten aan maag, darm, lever of pancreas dan Vlaamse vrouwen. Kanker aan luchtwegen en longen komt bij mannelijke Turnhoutenaren significant vaker voor dan bij de rest van de Vlamingen.

Een studie naar het druggebruik bij Turnhoutse jongeren bracht aan het licht dat 36,6% van de jongeren occasioneel of regelmatig rookt. Het drinken van alcohol en het gebruik van medicijnen komen respectievelijk bij ongeveer 76,6% en 66,5% van de Turnhoutse jongeren wel eens voor. 19% van de Turnhoutse jongeren gebruikt occasioneel of regelmatig illegale drugs. Verder toonde de studie aan dat er verschillen bestaan in druggebruik volgens leeftijd, onderwijsvorm en geslacht.

4 1 Evolutie van het aantal verkeersongevallen, 1991-2001

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1991	304	437	11.213	36.908
1992	253	409	10.214	35.968
1993	301	342	9.695	35.129
1994	278	344	9.487	34.179
1995	231	299	9.110	32.487
1996	205	304	8.857	31.505
1997	203	291	9.127	33.050
1998	203	322	9.160	33.581
1999	156	337	9.138	34.353
2000	137	362	8.282	33.023
2001	190	373	8.801	32.073

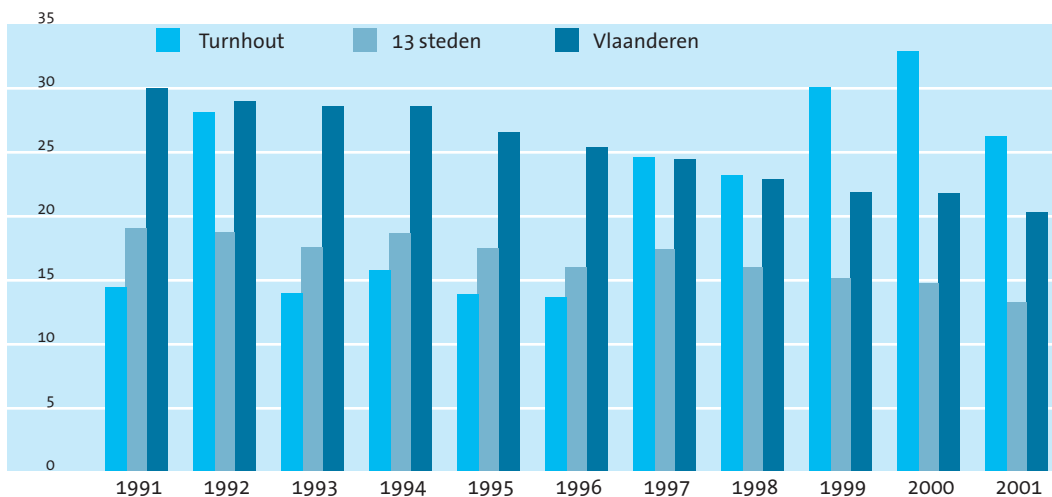
4 2 Evolutie van het aantal doden en zwaargewonden per 100 ongevallen, 1991-2001

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1991	14,5	20,6	19,1	30,0
1992	28,1	21,3	18,8	29,0
1993	14,0	17,8	17,6	28,6
1994	15,8	24,1	18,7	28,6
1995	13,9	19,7	17,5	26,6
1996	13,7	19,1	16,0	25,4
1997	24,6	19,9	17,4	24,5
1998	23,2	20,5	16,0	22,9
1999	30,1	14,2	15,2	21,9
2000	32,9	16,0	14,8	21,8
2001	26,3	17,2	13,3	20,3

4 3 Aantal doden en zwaargewonden per 100 ongevallen, 1991-2001

Bron: NIS

Verkeersveiligheid

In het hoofdstuk over de bereikbaarheid van de stad gaven we al een beeld van de verkeersinfrastructuur in Turnhout. Hier stellen we ons de vraag of Turnhout er in de afgelopen elf jaar verkeersveiliger op geworden is. We bekijken achtereenvolgens het aantal ongevallen, de ernst van de ongevallen en de gevolgen voor de zachte weggebruiker.

Ongevallen

In 2001 gebeurden er in Vlaanderen 32.073 ongevallen, waarvan 8.801 in de centrumsteden. Bijna één ongeval op vier vindt dus plaats in de steden. Het totale aantal ongevallen in Vlaanderen daalde met 14,6% tussen 1991 en 1996. In de periode van 1996 tot 1999 vertoonde het aantal opnieuw een stijgende trend: in drie jaar tijd steeg het met 9,0%. Van 1999 tot 2001 daalde het aantal ongevallen evenwel opnieuw.

Na een lichte stijging na 1996 bleef het aantal ongevallen in de centrumsteden tot en met 1999 nagenoeg gelijk. In 2000 gebeurden er bijna 10% minder ongevallen dan het jaar ervoor. Wanneer we de evolutie gedurende de hele beschouwde periode bekijken, noteren we in de centrumsteden een daling van 21,5%.

2000 was met 137 verkeersongevallen voor Turnhout het veiligste jaar. Het aantal ongevallen bewoog zich in de periode 1991-2000 in dalende lijn: het nam af met 54,9%. In 2001 was het aantal verkeersongevallen gestegen met 38,7%, er gebeurden er toen 190 in Turnhout.

- ▶ In 2001 gebeurden in Turnhout 190 ongevallen, tegenover 304 in 1991. Dit is een verschil van 37,5%.

4 Een verkeersdode is een persoon die binnen de 30 dagen na een verkeersongeval waarin hij betrokken geraakte, overlijdt.

5 Een zwaargewonde is een persoon die in een verkeersongeval gewond geraakt en waarbij een opname van meer dan 24 uur in een ziekenhuis noodzakelijk is.

Doden⁴ en zwaargewonden⁵

Het aantal doden en zwaargewonden per 100 ongevallen is in Vlaanderen sterk gedaald. In heel Vlaanderen vielen er in 1991 30 doden en zwaargewonden per 100 ongevallen. In 2001 was dit aantal gedaald tot 20,3; dit is een daling van 32,3%.

In de steden vallen relatief minder doden en zwaargewonden bij verkeersongevallen. In 2001 waren dat er 13,3 per 100 ongevallen. Dat is een derde minder dan in heel Vlaanderen. In de centrumsteden deed zich ook een dalende trend voor sinds 1991, maar die was minder sterk dan in Vlaanderen.

De dalende trend die Vlaanderen en de centrumsteden kenden, vinden we niet terug in Turnhout. In 1991 was er sprake van 14,5 doden en zwaargewonden per 100 ongevallen. Tijdens de periode 1991-2001 nam het aantal doden en zwaargewonden per 100 ongevallen toe met 81,4%. Anno 2001 waren er 26,3 doden en zwaargewonden per 100 ongevallen. Dit aantal ligt ver boven het Vlaamse gemiddelde en dat van de centrumsteden.

- ▶ Het aantal doden en zwaargewonden per 100 ongevallen ligt in Turnhout aanzienlijk hoger dan het stedelijke gemiddelde.

4 4 Evolutie van het aantal lichtgewonden, 1991-2001

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1991	351	476	12.707	40.350
1992	309	455	11.685	39.948
1993	339	394	11.061	38.927
1994	339	381	10.895	37.939
1995	266	327	10.559	36.626
1996	255	338	10.337	35.691
1997	248	331	10.840	38.367
1998	230	366	10.939	39.446
1999	190	414	10.936	40.295
2000	183	428	10.064	39.086
2001	216	436	10.562	38.070

4 5 Evolutie van het aantal zwaargewonden, 1991-2001

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1991	42	81	1.931	9.973
1992	61	83	1.733	9.456
1993	39	53	1.567	9.061
1994	38	72	1.604	8.819
1995	29	54	1.472	7.873
1996	27	52	1.273	7.204
1997	46	56	1.453	7.358
1998	42	57	1.306	6.838
1999	41	43	1.250	6.714
2000	38	54	1.099	6.334
2001	49	55	1.029	5.725

4 6 Evolutie van het aantal verkeersdoden (binnen 30 dagen), 1991-2001

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1991	2	9	213	1.097
1992	10	4	187	990
1993	3	8	140	987
1994	6	11	170	966
1995	3	5	122	771
1996	1	6	140	787
1997	4	2	132	751
1998	5	9	161	855
1999	6	5	137	806
2000	7	4	130	871
2001	1	9	145	791

6 Lichtgewonden zijn personen die bij een verkeersongeval gewond geraakt zijn en op wie de bepaling van dodelijk of zwaargewond niet van toepassing is.

Aantal lichtgewonden⁶

Tussen 1991 en 1996 daalde het aantal lichtgewonden zowel in Vlaanderen als in de centrumsteden. De daling van het aantal ongevallen in die periode is hier niet vreemd aan. Maar net als het aantal ongevallen is het aantal lichtgewonden sinds 1996 opnieuw beginnen stijgen. In Vlaanderen benaderde dit aantal in 1999 zelfs het niveau van 1991. In 2000 en in 2001 nam het aantal lichtgewonden evenwel opnieuw af. De situatie in de centrumsteden ziet er beter uit dan die in Vlaanderen. In 2001 lag het aantal lichtgewonden er 16,9% lager dan in 1991.

In Turnhout daalde het aantal lichtgewonden over de periode 1991-2001 met 38,5%. Deze daling is veel groter dan die in Vlaanderen en de centrumsteden. In 2001 raakten in Turnhout 216 mensen lichtgewond bij een ongeval.

Aantal zwaargewonden

In Vlaanderen en in de centrumsteden lag het aantal zwaargewonden in 2001 aanzienlijk lager dan in 1991. Vlaanderen en de centrumsteden kenden een afname van het aantal zwaargewonden van respectievelijk 42,6% en 46,7%.

In Turnhout is er een andere evolutie merkbaar. Het aantal zwaargewonden vertoonde er de afgelopen jaren enkele schommelingen zonder trend. Het aantal lag in 2001 wel 16,7% hoger dan in 1991. Het cijfer is echter zo klein dat elke verschuiving in aantallen wordt vertaald in een grote procentuele verschuiving. De percentages dienen dan ook met de nodige omzichtigheid te worden geïnterpreteerd.

Aantal verkeersdoden

Ook het aantal verkeersdoden daalde in Vlaanderen. In 2001 lag dit aantal 27,9% lager dan in 1991. In de centrumsteden is deze evolutie nog sterker. Hier is sprake van een daling van 31,9%. Toch is deze trend zowel in Vlaanderen als in de steden vooral het gevolg van een daling in de eerste helft van de jaren 90.

Turnhout telde in de beschouwde periode 48 verkeersdoden. Dat zijn er gemiddeld 4,4 per jaar. Hierin is geen trend waarneembaar, het aantal verkeersdoden stijgt en daalt afwisselend.

- ▶ Het aantal lichtgewonden in Turnhout daalde met 38,5%.
- ▶ Het aantal zwaargewonden en verkeersdoden in Turnhout vertoont een curvilineaire trend. In 2001 raakten 49 personen zwaargewond en viel er 1 dode in het verkeer.

4 7 Evolutie van de ernstigheidsgraad van de ongevallen, 1991-2001

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1991	11,1	15,9	14,4	21,5
1992	18,7	16,1	14,1	20,7
1993	11,0	13,4	13,4	20,5
1994	11,5	17,9	14,0	20,5
1995	10,7	15,3	13,1	19,1
1996	9,9	14,7	12,0	18,3
1997	16,8	14,9	12,8	17,5
1998	17,0	15,3	11,8	16,3
1999	19,8	10,4	11,3	15,7
2000	19,7	11,9	10,9	15,6
2001	18,8	12,8	10,0	14,6

4 8 Aantal verkeersslachtoffers per 100 ongevallen, 2001

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
Lichtgewonden	113,7	116,9	120,0	118,7
Doden en zwaargewonden	26,3	17,2	13,3	20,3
Totaal	140,0	134,0	133,3	139,0

4 9 Evolutie van het aantal zachte verkeersslachtoffers, 1991-2001

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1991	147	237	6.048	17.256
1992	108	214	5.375	16.238
1993	137	181	5.122	15.829
1994	137	170	5.131	15.730
1995	122	167	5.105	15.413
1996	102	161	4.889	14.844
1997	106	150	5.066	15.845
1998	109	182	5.073	16.093
1999	72	170	5.170	16.959
2000	56	205	4.358	15.084
2001	89	194	4.760	14.774

4 10 Aandeel van de zachte verkeersslachtoffers in het totale aantal slachtoffers, 2001

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
Lichtgewonden	31,5	36,7	40,0	32,2
Doden en zwaargewonden	42,0	53,1	45,8	38,7
Totaal	33,5	38,8	40,6	33,1

Ernst van de ongevallen

Samen met het aantal doden en zwaargewonden per 100 ongevallen daalt de ernstigheidsgraad van de ongevallen. Deze graad meet het aantal doden en zwaargewonden per 100 verkeersslachtoffers. Vooral in Vlaanderen daalde de ernstigheidsgraad van de ongevallen sterk tot 14,6 in 2001. Deze daling van bijna een derde sinds 1991 is vooral toe te schrijven aan het feit dat het aantal doden en zwaargewonden gevoelig daalde, terwijl het aantal lichtgewonden dat niet deed.

In de centrumsteden daalde zowel het aantal doden en zwaargewonden als het aantal lichtgewonden sterk. Daardoor is de daling van de ernstigheidsgraad (-30,7%) er minder sterk dan in Vlaanderen, ook al daalde het totale aantal slachtoffers sterker. In 2001 lag de gemiddelde ernstigheidsgraad van de centrumsteden (10,0) gevoelig lager dan de Vlaamse ernstigheidsgraad (14,6).

Turnhout volgde deze dalende trend niet. De ernstigheidsgraad bedroeg er in 2001 18,8 en lag daarmee een stuk hoger dan in de centrumsteden en Vlaanderen. Dit resultaat is te verklaren door het relatief kleine aantal lichtgewonden en het relatief grote aantal zwaargewonden en doden bij de Turnhoutse ongevallen. In Turnhout vielen in 2001 per 100 ongevallen 140 slachtoffers waarvan er 113,7 lichtgewond waren en 26,3 zwaargewond of dood.

- ▶ In Turnhout lag de ernst van de ongevallen in 2001 ver boven het gemiddelde van de centrumsteden en dat van Vlaanderen: per 100 verkeersslachtoffers vielen er 18,8 doden en zwaargewonden.

De zachte weggebruiker

Tot de zachte weggebruikers rekenen we volgende groepen: de fietsers, de voetgangers, de bestuurders van bromfietsen van het A- en B-type en de bestuurders van motorfietsen van zowel minder als meer dan 400cc.

Wanneer we kijken naar het aantal zachte weggebruikers dat het slachtoffer werd van een ongeval, zien we dat dit aantal in Vlaanderen daalde met 14,4%. In 2001 raakten 14.774 zachte weggebruikers betrokken bij een ongeval. 82,9% van hen was lichtgewond, 15,2% raakte zwaargewond en 1,8% liet het leven.

In de steden merken we ook een daling van het aantal zachte weggebruikers dat betrokken raakte bij een ongeval, al steeg hun aantal licht tijdens de tweede helft van de jaren negentig. Al bij al lag het aantal in 2001 21,3% lager dan in 1991. In 2001 werden 4.760 zachte weggebruikers het slachtoffer van een ongeval in de steden. Dat is 32,2% van het Vlaamse totaal.

Turnhout kende ook een afname van het aantal 'zachte verkeersslachtoffers'. Van 1991 tot 2001 daalde hun aantal met 39,5%. In 2001 werden 89 zachte weggebruikers het slachtoffer van een ongeval. 76,4% raakte hierbij lichtgewond en 22,5% zwaargewond. In 2001 raakte één zachte weggebruiker dodelijk gewond.

In Turnhout vormen de zachte weggebruikers ongeveer een derde van het totale aantal slachtoffers. In 2001 was 33,5% van alle verkeersslachtoffers in Turnhout zachte weggebruiker. In Vlaanderen was dat 33,1% en in de centrumsteden 40,6%. 31,5% van alle lichtgewonden in Turnhout was zachte weggebruiker. In Vlaanderen was dat 32,2% en in de centrumsteden 40,0%. Het aandeel van dode en zwaargewonde zachte weggebruikers in het totale aantal slachtoffers lag in Turnhout en de centrumsteden op een vergelijkbaar niveau.

4 11 Aantal fietsslachtoffers, opgesplitst in lichtgewonden, zwaargewonden en doden, 1991, 2001

Bron: NIS

	Turnhout				Roeselare			
	totaal	licht-gewond	zwaar-gewond	dood	totaal	licht-gewond	zwaar-gewond	dood
1991	61	54	7	0	128	113	15	0
2001	48	37	11	0	83	70	11	2
	13 steden				Vlaanderen			
	totaal	licht-gewond	zwaar-gewond	dood	totaal	licht-gewond	zwaar-gewond	dood
1991	2.144	1.819	294	31	6.799	5.235	1.420	144
2001	1.719	1.564	143	12	5.859	5.003	768	88

4 12 Aantal slachtoffers onder de voetgangers, opgesplitst in lichtgewonden, zwaargewonden en doden, 1991, 2001

Bron: NIS

	Turnhout				Roeselare			
	totaal	licht-gewond	zwaar-gewond	dood	totaal	licht-gewond	zwaar-gewond	dood
1991	19	15	3	1	18	12	3	3
2001	6	3	2	1	25	19	6	0
	13 steden				Vlaanderen			
	totaal	licht-gewond	zwaar-gewond	dood	totaal	licht-gewond	zwaar-gewond	dood
1991	1.093	805	245	43	2.619	1.701	774	144
2001	728	583	116	29	1.866	1.393	402	71

4 13 Aantal zachte verkeersslachtoffers per vervoerstype, 2001

Bron: NIS, SEIN-bewerking

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
Voetganger	6,7	12,9	15,3	12,6
Fietser	53,9	42,8	36,1	39,7
Bromfietser	31,5	34,5	38,9	34,7
Motorrijder	7,9	9,8	9,7	13,0

4 14 Ernstigheidsgraad van ongevallen met zachte weggebruikers per vervoerstype, 2001

Bron: NIS, SEIN-bewerking

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
Voetganger	50,0	24,0	19,9	25,3
Fietser	22,9	15,7	9,0	14,6
Bromfietser	21,4	17,9	7,9	12,8
Motorrijder	14,3	15,8	19,7	27,8
Totaal	23,6	17,5	11,3	17,1

Fietsers

Het totale aantal fietsers dat in Vlaanderen gewond raakte of de dood vond in een verkeersongeval lag in 2001 13,8% lager dan in 1991. De centrumsteden kenden een behoorlijke daling van 19,8% en Turnhout een van 21,3%.

De verkeersveiligheid wordt echter in grote mate bepaald door de ernst van de ongevallen. Wanneer het absolute aantal verkeersslachtoffers nagenoeg gelijk blijft, maar het aandeel van de zwaargewonden en doden daalt, dan boekt men vooruitgang inzake verkeersveiligheid. In Vlaanderen daalde vooral het aantal fietsers dat zwaargewond raakte (-45,9%) of de dood vond (-38,9%). Het aantal lichtgewonde fietsers nam met 4,4% af.

In de centrumsteden daalde het aantal lichtgewonde fietsers met 14%. Het aantal zwaargewonden en doden onder de fietsers nam er sterker af dan in Vlaanderen, respectievelijk met 51,4% en 61,3%.

In Turnhout daalde het aantal fietsers dat lichtgewond raakte met 31,5%. Het aantal zwaargewonde fietsers lag er in 2001 evenwel 57,1% hoger dan in 1991. Dit percentage dienen we echter te relativiseren. Het absolute aantal zwaargewonden en doden ligt in Turnhout bijzonder laag. Jaarlijks raakten er gemiddeld 7,8 fietsers zwaargewond en lieten er 0,3 het leven.

Voetgangers

In Vlaanderen merken we sinds 1991 bijna ieder jaar een daling van het aantal voetgangers dat gewond raakte in een verkeersongeval. Tussen 1991 en 2001 daalde dit aantal met 28,8% tot 1.866 gewonde voetgangers per jaar. In de centrumsteden was de afname nog sterker: ze bedroeg er 33,4%. Turnhout doet het nog beter met een daling van 68,4%.

In Vlaanderen is de daling van het aantal verkeersslachtoffers onder de voetgangers het sterkst voor de zwaargewonden en doden. Ook in de centrumsteden is dat zo. Bij de verkeersongevallen in 2001 raakten 116 voetgangers zwaargewond en lieten er 29 het leven. In 1991 daarentegen raakten 245 voetgangers zwaargewond en stierven er 43. Het aantal doden en zwaargewonden liep tussen 1991 en 2001 dus met meer dan een derde terug. Het aantal lichtgewonden nam minder sterk af (-27,6%), maar de daling is toch groter dan die in Vlaanderen.

De daling van het aantal verkeersslachtoffers onder voetgangers is in Turnhout nog spectaculairder dan in de centrumsteden en Vlaanderen. Het aantal voetgangers dat lichtgewond raakte, daalde tijdens de beschouwde periode met 80%. In 2001 raakten 3 voetgangers lichtgewond; slechts 2 voetgangers raakten zwaargewond en één kwam bij een ongeval om het leven. Procentueel betekent dit dat in 2001 50% van de voetgangers betrokken bij een ongeval lichtgewond raakte en 33,3% zwaargewond. Ook het belang van deze percentages moet gerelativeerd worden wegens de kleine absolute aantallen.

Alle categorieën onder de loep

Binnen de groep zachte weggebruikers worden vooral fietsers en bromfietsers het slachtoffer van ongevallen. In Vlaanderen zijn de fietsers het meest kwetsbaar, in de centrumsteden de bromfietsers. De situatie in Turnhout stemt overeen met deze in de centrumsteden. In Turnhout vormen fietsers en bromfietsers respectievelijk 53,9% en 31,5% van het totale aantal zachte verkeersslachtoffers.

Deze cijfers zeggen echter niet veel zonder de ernst van de ongevallen te beschouwen. Daarom zetten we de ernstigheidsgraden per type van zachte weggebruiker op een rijtje. Ongeveer een op vier oftewel 23,6% van de zachte weggebruikers die in Turnhout het slachtoffer zijn van een ongeval, is zwaar of dodelijk gewond. In Vlaanderen is dat 17,1%, in de centrumsteden 11,3%. De ernstigheidsgraden voor voetgangers, fietsers en bromfietsers liggen boven het Vlaamse gemiddelde en dat van de centrumsteden.

- ▶ In 2001 werden in Turnhout 89 zachte weggebruikers het slachtoffer van een ongeval.
- ▶ 23,6% van de zachte weggebruikers die in Turnhout het slachtoffer van een verkeersongeval worden, is zwaargewond of komt om het leven. Dit is veel meer dan in Vlaanderen (17,1%) en in de centrumsteden (11,3%).

4 15 Aantal criminele feiten, 2000-2001*Bron: APSD*

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
2000	4.553	4.318	173.719	456.810
2001	4.012	4.733	154.728	410.984

4 16 Criminaliteitsgraad, 2000-2001*Bron: APSD*

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
2000	9,8	6,6	9,9	6,4
2001	8,6	7,3	8,8	5,8

Criminaliteit

Gegevens over criminaliteit in een stad moeten met de nodige omzichtigheid geanalyseerd worden. Cijfergegevens over het aantal gepleegde misdrijven komen immers nooit volledig overeen met de realiteit. Enkel misdrijven die de politiediensten effectief vaststellen, kan men registreren. Er is steeds een 'dark number' van misdrijven dat de politiediensten niet kennen. Dit dark number zou wel eens in de grootte van één op twee misdrijven kunnen liggen.

In deze paragraaf schetsen we eerst het aantal geregistreerde feiten en de algemene criminaliteitsgraad. Daarna bekijken we het aantal gepleegde misdrijven per categorie.

Geregistreerde feiten

We baseren ons op de meest recente gegevens die onderling vergelijkbaar zijn. Onder andere wegens regelmatige veranderingen in de nomenclatuur zijn enkel de jaren 2000 en 2001 met mekaar vergelijkbaar. Verder is het erg belangrijk dat we kritisch zijn wanneer we steden onderling vergelijken op basis van criminaliteitscijfers. De cijfers moeten in de juiste context geplaatst worden. Zo kunnen schommelingen bijvoorbeeld het gevolg zijn van het plaatselijk gevoerde beleid, gedragswijzigingen, proactieve oriëntatie,...

Rekening houdend met deze bemerkingen kunnen we vaststellen dat het aantal criminele feiten in 2001 zowel in Vlaanderen als in de centrumsteden kleiner was dan in 2000. In de centrumsteden daalde het aantal criminele feiten met 10,9%. In Vlaanderen was de procentuele daling van gelijke orde: het aantal feiten nam er met 10,0% af.

In Turnhout daalde het aantal criminele feiten met 11,9%. In 2001 registreerde men er 4.012 feiten, in 2000 waren dit er nog 4.553.

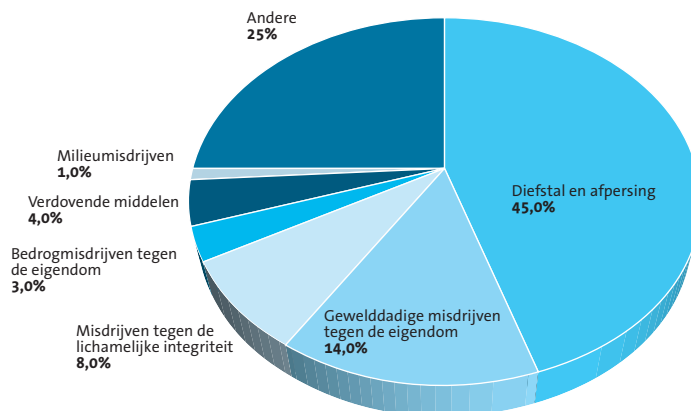
Criminaliteitsgraad

De criminaliteitsgraad geeft het gemiddelde aantal criminele feiten per 1.000 inwoners per maand weer. Vlaanderen had in 2001 een criminaliteitsgraad van 5,8. De criminaliteit in de steden lag beduidend hoger met een graad van 8,8.

Turnhout ligt met een criminaliteitsgraad van 8,6 boven het Vlaamse gemiddelde, maar op ongeveer dezelfde hoogte als de centrumsteden.

4 17 Aandeel van de voornaamste rubrieken in het totale aantal criminele feiten in Turnhout, 2001

Bron: APSD

4 18 Aantal misdrijven en criminaliteitsgraden per rubriek, 2000-2001

Bron: APSD

Diefstal en afpersing

	Aantal				Graad			
	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
2000	1.782	2.301	94.533	209.759	3,8	3,5	5,4	2,9
2001	1.798	2.716	86.993	198.365	3,9	4,2	4,9	2,8

Gewelddadige misdrijven tegen de eigendom

	Aantal				Graad			
	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
2000	520	626	18.608	52.411	1,1	1,0	1,1	0,7
2001	550	622	16.351	48.548	1,2	1,0	0,9	0,7

Misdrijven tegen de lichamelijke integriteit

	Aantal				Graad			
	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
2000	337	359	12.016	31.927	0,7	0,6	0,7	0,4
2001	303	318	10.852	29.640	0,6	0,5	0,6	0,4

Bedrogmisdrijven tegen de eigendom

	Aantal				Graad			
	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
2000	140	141	9.381	27.444	0,3	0,2	0,5	0,4
2001	137	123	7.244	22.957	0,3	0,2	0,4	0,3

Verdovende middelen

	Aantal				Graad			
	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
2000	389	74	7.071	25.498	0,8	0,1	0,4	0,4
2001	162	190	4.748	19.209	0,3	0,3	0,3	0,3

Milieumisdrijven

	Aantal				Graad			
	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
2000	96	41	2.013	8.011	0,2	0,1	0,1	0,1
2001	59	49	1.316	6.130	0,1	0,1	0,1	0,1

Het aantal criminele feiten of de criminaliteitsgraad zeggen niets over het soort misdrijf. Zo kunnen twee steden met dezelfde criminaliteitsgraad onterecht met elkaar vergeleken worden. Daarom deelden we het aantal feiten in zes categorieën in. We bespreken de categorieën volgens orde van grootte in de centrumsteden.

Diefstal en afpersing

De categorie 'diefstal en afpersing' vertegenwoordigt het grootste aandeel van de misdrijven in de steden en in Vlaanderen. In 2001 kon men meer dan de helft van de misdrijven in de centrumsteden in deze categorie onderbrengen. In de centrumsteden ligt de criminaliteitsgraad opmerkelijk hoger dan in Vlaanderen: er gebeurden gemiddeld 4,9 diefstallen per 1.000 inwoners, tegenover 2,8 in Vlaanderen.

In Turnhout registreerde men in 2001 1.798 criminele feiten behorende tot de categorie diefstal en afpersing. Dit soort misdrijven heeft een aandeel van 45% binnen de totale groep van criminele feiten. Anno 2001 kende Turnhout voor dit soort misdrijven een criminaliteitsgraad van 3,9. Deze graad ligt lager dan het gemiddelde van de centrumsteden.

Gewelddadige misdrijven tegen de eigendom

Gewelddadige misdrijven tegen de eigendom hebben het tweede grootste aandeel in het totale aantal misdrijven in de steden en in Vlaanderen. In 2001 behoorde ruim 10% van de misdrijven in de centrumsteden tot deze categorie. In de centrumsteden lag de criminaliteitsgraad iets hoger dan in Vlaanderen. In de steden gebeurde ongeveer 1 gewelddadig misdrijf tegen de eigendom per 1.000 inwoners, in Vlaanderen minder dan 1.

In Turnhout werden er in 2001 550 gewelddadige misdrijven tegen de eigendom opgetekend. Tegenover het jaar voordien steeg het aantal feiten met 5,8%. De criminaliteitsgraad voor deze categorie van feiten ligt in Turnhout hoger dan in de centrumsteden en Vlaanderen.

Misdrijven tegen de lichamelijke integriteit

De categorie 'misdrijven tegen de lichamelijke integriteit' omvat opzettelijke en onopzettelijke slagen en verwondingen, aanrandingen van de eerbaarheid, verkrachtingen, moord en doodslag.

Tegenover 2000 daalde het aantal misdrijven behorende tot deze categorie in Vlaanderen met 7,2%. In de centrumsteden daalde het aantal zelfs met 9,7%. De criminaliteitsgraad van deze categorie bedroeg in 2001 voor de centrumsteden 0,6 en voor Vlaanderen 0,4.

In de loop van 2001 registreerde men in Turnhout 303 misdrijven tegen de lichamelijke integriteit. Dat is 10,1% minder dan het jaar voordien. De Turnhoutse criminaliteitsgraad van deze categorie bedroeg in 2001 0,6 en ligt daarmee op het stedelijke gemiddelde.

Bedrogmisdrijven tegen de eigendom

Onder deze misdrijven vallen verduistering en bedrieglijke verberging, oplichting en bedriegerij, misbruik van vertrouwen en aanverwante misdrijven, heling, postcheque zonder dekking, bankbreuk en misbruik van voorkennis.

Het aantal feiten binnen deze categorie daalde in Vlaanderen met 14,1% en in de centrumsteden met 39,7%. In de centrumsteden registreerde men in 2001 7.244 bedrogmisdrijven tegen de eigendom.

3,4% van de Turnhoutse criminele feiten behoorde in 2001 tot deze categorie. Het aantal misdrijven tegen de eigendom daalde lichtjes tegenover 2000. De criminaliteitsgraad van deze categorie ligt in Turnhout even hoog als in Vlaanderen.

Verdovende middelen

Tot deze categorie behoren bezit, gebruik, fabricage en handel van verdovende middelen. Deze cijfers dienen met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden. Dit soort delicten wordt immers zelden of nooit bij de politie aangegeven, maar voornamelijk proactief door de politie opgespoord. Daardoor zijn de cijfers voornamelijk een weerspiegeling van de activiteiten van de politiediensten.

In Vlaanderen daalde het aantal misdrijven met betrekking tot verdovende middelen met 24,7%. De daling in de centrumsteden was iets groter: 32,9%. In 2001 werd bijna een kwart van de misdrijven in de categorie 'verdovende middelen' in de centrumsteden geregistreerd.

In Turnhout nam het aantal criminele feiten in deze categorie af met 58,4%. De criminaliteitsgraad daalde spectaculair: van 0,8 in 2000 tot 0,3 in 2001.

Milieuovertredingen

Onder deze rubriek vallen de overtredingen op het vlak van afvalstoffen, geluidshinder, water, luchtruim en algemene preventie.

Amper 0,9% van de misdrijven in de centrumsteden en 1,5% van de misdrijven in Vlaanderen zijn milieuovertredingen.

In Turnhout is deze categorie ook praktisch onbestaand. In 2001 registreerde men 59 milieuovertredingen. Deze categorie van misdrijven vertegenwoordigt het kleinste aandeel binnen de totale groep van misdrijven in Turnhout.

- ▶ De Turnhoutse delicten bestaan voor het merendeel uit diefstallen en afpersing.
- ▶ In Turnhout worden er meer gewelddadige misdrijven per 1.000 inwoners opgetekend dan in de centrumsteden.

4 19 Mortaliteitsratio's voor de periode 1990-1999, opgesplitst naar geslacht

Bron: WVC

<i>vrouwen</i>	Turnhout	Roeselare
Borstkanker	102,6	132,9
Alle kwaadaardige kankers	95,4	100,8
Maagdarmkanker	89,7	126,0
Hart- en vaatziekten	108,3	105,3
Ziekten ademhalingsstelsel	122,1	95,1
Kanker luchtwegen en longen	90,3	58,2
Ziekten maag, darm, lever en pancreas	55,2	80,7
Vervoersongevallen	105,6	114,3

<i>mannen</i>	Turnhout	Roeselare
Alle kwaadaardige kankers	104,4	104,4
Maagdarmkanker	85,2	136,5
Hart- en vaatziekten	117,3	99,3
Ziekten ademhalingsstelsel	106,8	100,2
Kanker luchtwegen en longen	118,2	86,1
Ziekten maag, darm, lever en pancreas	106,8	74,7
Vervoersongevallen	98,7	95,4

Een gezonde stad?

We gaan de gezondheid van de inwoners van Turnhout na aan de hand van enkele mortaliteitsratio's. We splitsen de resultaten op volgens geslacht. Eerst komen de vrouwen aan bod, daarna de mannen. Na de bespreking van de mortaliteitsratio's schetsen we het rookgedrag en het alcohol-, medicijn- en druggebruik van jongeren.

Mortaliteitsratio

De gegevens in de tabel zijn afkomstig van de Administratie Gezondheidszorg van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Zij hanteren de indirect gestandaardiseerde mortaliteitsratio's om sterftcijfers van verschillende populaties met elkaar te vergelijken. De standardized mortality rate (SMR) geeft de verhouding weer van het sterftcijfer in een bepaalde regio (hier stad) tot het theoretische sterftcijfer dat men zou verwachten indien in die regio dezelfde leeftijdspecifieke sterfte zou bestaan als in een referentieregio (hier het Vlaamse Gewest). Een getal gelijk aan 100 betekent dus dat het sterftcijfer gelijk is aan het te verwachten cijfer. Een getal dat kleiner is, betekent dat het waargenomen sterftcijfer kleiner is dan wat we zouden verwachten. Bij een groter getal zijn er meer doden dan men zou verwachten⁷.

⁷ Een indirect gestandaardiseerde mortaliteitsratio (SMR) van een bepaalde gemeente mag alleen worden geïnterpreteerd ten opzichte van de SMR=1 die geldt voor het Vlaamse Gewest als geheel. Wanneer bijvoorbeeld 2 gemeenten respectievelijk een SMR=1,05 en SMR=1,10 hebben, betekent dit dat die gemeenten 5% en 10% meer sterfgevallen vertonen dan verwacht op basis van de leeftijdspecifieke sterfte in Vlaanderen. Indien men een andere regio als referentieregio zou nemen (bv. België of Europa), zou men een andere waarde voor die SMR bekomen. Bovendien betekent de bovenstaande uitkomst geenszins dat het overtal van sterfgevallen in de tweede gemeente dubbel zo groot is als in de eerste gemeente. De SMR is immers een verhouding.

Vrouwen

Voor elke tien Vlaamse vrouwen met ziekten aan maag, darm, lever of pancreas zijn er zes Turnhoutse. Ook kankers, uitgezonderd borstkanker, komen bij de Turnhoutse vrouwen minder vaak voor dan bij de Vlaamse vrouwen in het algemeen. Ziekten aan het ademhalingsstelsel, hart- en vaatziekten, vervoersongevallen en borstkanker komen echter meer voor.

- ▶ Turnhoutse vrouwen sterven meer dan Vlaamse vrouwen door problemen met het ademhalingsstelsel, hart- en vaatziekten, vervoersongevallen en borstkanker. Ze lijden opvallend minder aan ziekten aan maag, darm, lever of pancreas.

Mannen

De grootste doodsoorzaken bij de Turnhoutse mannen zijn kanker aan de luchtwegen of longen en hart- en vaatziekten. Voor elke tien Vlamingen die hieraan sterven, zijn er bijna 12 Turnhoutenaren. Ook ziekten aan het ademhalingsstelsel of aan maag, darm en pancreas komen bij Turnhoutse mannen iets vaker voor dan gemiddeld in Vlaanderen. Maagdarmkanker en vervoersongevallen treffen dan weer minder Turnhoutse dan Vlaamse mannen.

- ▶ De mortaliteitsratio's van de Turnhoutse mannen verschillen nogal van de Vlaamse gemiddelden. Kanker aan luchtwegen en longen komt bij mannelijke Turnhoutenaren significant vaker voor dan bij de rest van de Vlamingen.

4 20 Rookgedrag bij Turnhoutse jongeren, in %, 2000

<i>Bron: VAD</i>						
	Totaal	Graad 1	Graad 2	Graad 3	Jongens	Meisjes
Niet-roker	63,4	81,9	63,2	47,7	60,6	63,2
Occasionele roker	11,5	8,0	14,4	11,7	10,4	11,8
Regelmatige roker	25,1	10,1	22,4	40,6	29,0	25,0
	ASO	TSO	BSO			
Niet-roker	73,2	60,6	46,8			
Occasionele roker	12,7	11,2	8,8			
Regelmatige roker	14,1	28,2	44,4			

4 21 Alcoholgebruik bij Turnhoutse jongeren, in %, 2000

<i>Bron: VAD</i>						
	Totaal	Graad 1	Graad 2	Graad 3	Jongens	Meisjes
Niet-drinker	23,4	48,6	17,5	7,3	21,3	24,1
Occasionele drinker	44,8	43,5	54,4	36,5	37,7	48,8
Regelmatige drinker	31,9	7,9	28,1	56,2	41,0	27,0
	ASO	TSO	BSO			
Niet-drinker	26,7	20,0	21,9			
Occasionele drinker	48,3	43,6	39,8			
Regelmatige drinker	25,0	36,4	38,3			

4 22 Medicijngebruik bij Turnhoutse jongeren, in %, 2000

<i>Bron: VAD</i>						
	Totaal	Graad 1	Graad 2	Graad 3	Jongens	Meisjes
Niet-gebruiker	33,5	44,2	33,4	24,5	43,7	26,4
Occasionele gebruiker	58,8	50,0	58,1	67,2	50,5	64,5
Regelmatige gebruiker	7,6	5,8	8,6	8,3	5,7	9,1
	ASO	TSO	BSO			
Niet-gebruiker	35,2	31,0	31,2			
Occasionele gebruiker	59,2	61,8	56,2			
Regelmatige gebruiker	5,6	7,1	12,6			

4 23 Gebruik van illegale drugs bij Turnhoutse jongeren, in %, 2000

<i>Bron: VAD</i>						
	Totaal	Graad 1	Graad 2	Graad 3	Jongens	Meisjes
Niet-gebruiker	81,0	94,8	82,5	67,7	74,3	84,8
Occasionele gebruiker	12,4	2,9	11,7	21,1	13,7	11,3
Regelmatige gebruiker	6,6	2,3	5,8	11,2	11,9	3,9
	ASO	TSO	BSO			
Niet-gebruiker	86,2	80,4	72,4			
Occasionele gebruiker	10,3	12,7	16,1			
Regelmatige gebruiker	3,5	6,9	11,5			

Rookgedrag en alcohol-, medicijn- en druggebruik van jongeren

Voor de bespreking van het middelengebruik bij Turnhoutse jongeren deden we een beroep op de gegevens uit het onderzoek van de Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen (VAD). Deze vereniging organiseerde in de periode november 1999 – januari 2000 een enquête bij 6.181 leerlingen uit elf secundaire scholen in Turnhout.

Rookgedrag

63,4% van de Turnhoutse jongeren rookt niet. 11,5% behoort tot de categorie occasionele rokers en 25,1% rookt regelmatig. Wanneer we deze cijfers uitsplitsen volgens de drie graden in het middelbaar onderwijs, merken we dat het rookgedrag verandert. Het percentage niet-rokers neemt gevoelig af bij de overgang van de eerste graad naar de tweede graad. In de eerste graad zegt 81,9% van de jongeren niet te roken, in de tweede graad 63,2%. In de derde graad behoort minder dan de helft van de Turnhoutse jongeren tot de groep van niet-rokers. Naast de verschillen volgens graad bestaan er verschillen naar onderwijsvorm. Het ASO heeft het kleinste aandeel rokers. In het ASO rookt 26,8% van de leerlingen. In het TSO en BSO is dit respectievelijk 39,4% en 53,2%. Ten slotte bestaan er verschillen volgens het geslacht. Verhoudingsgewijs roken jongens iets meer dan meisjes: 39,4% van de jongens rookt, tegenover 36,8% van de meisjes.

Alcoholgebruik

23,4% van de Turnhoutse jongeren drinkt geen alcohol. 44,8% behoort tot de groep occasionele drinkers en 31,9% drinkt regelmatig. Wanneer we deze cijfers uitsplitsen volgens de drie graden in het middelbaar onderwijs, merken we dat de consumptie van alcohol toeneemt naarmate men stijgt in graad. Het percentage niet-drinkers neemt gevoelig af bij de overgang van de eerste graad naar de tweede graad. In de eerste graad zegt 48,6% van de jongeren geen alcohol te drinken; in de tweede graad geeft nog 17,5% aan niet-drinker te zijn. In de derde graad zijn er nog maar 7,3% niet-drinkers. Naast de verschillen volgens graad bestaan er ook hier verschillen volgens onderwijsvorm. Het ASO telt het meest niet-drinkers: 26,7%. Bij de overige onderwijsvormen ligt dit percentage iets lager. Ten slotte bestaan er verschillen volgens het geslacht. Het aandeel van de meisjes die het afgelopen jaar geen alcohol dronken, ligt iets hoger dan het aandeel van de jongens. Meisjes drinken weliswaar meer occasioneel, terwijl jongens eerder regelmatig drinken.

Medicijngebruik

Bijna 60% van de jongeren slikt occasioneel medicijnen. Net zoals bij het alcohol- en tabaksgebruik zijn de jongste leerlingen hier de kleinste gebruikers. In tegenstelling tot wat we hierboven vaststelden, zijn de meisjes opvallend in de meerderheid. 73,6% van de meisjes en 56,2% van de jongens geeft aan medicijnen te gebruiken. Wat de onderwijsvormen betreft, kan men op het gebied van medicijnen dezelfde conclusies trekken als bij het alcoholgebruik: in het ASO ligt het gebruik lager dan in het BSO en het TSO.

Illegale drugs

81,0% van de Turnhoutse jongeren heeft het afgelopen jaar geen illegale drugs gebruikt. 12,4% gebruikte occasioneel drugs en 6,6% behoorde tot de groep van regelmatige gebruikers. De jongeren in Turnhout die drugs gebruiken, gebruiken meestal cannabis. Het aandeel van de gebruikers van illegale drugs ligt in de tweede en derde graad gevoelig hoger dan in de eerste graad. Wat de verschillende onderwijsvormen betreft, scoort het ASO opmerkelijk beter. Ten slotte zijn het vooral jongens die illegale drugs gebruiken: 25,6% van de jongens tegenover 15,2% van de meisjes gebruikt occasioneel of regelmatig.

- ▶ Het gebruik van tabak, alcohol, medicijnen en illegale drugs stijgt naarmate de jongeren ouder worden.
- ▶ Het aandeel van de gebruikers verschilt volgens onderwijsvorm: jongeren in het ASO gebruiken minder dan jongeren in het BSO of het TSO.

5 Een leefbare stad?

In dit hoofdstuk stellen we ons de vraag hoe leefbaar Turnhout is. Deze leefbaarheid gaan we na aan de hand van een aantal indicatoren. We onderzoeken hoe duur het wonen is in Turnhout, hoe hoog het inkomen van de Turnhoutenaren ligt, hoe groot de werkloosheid onder jongeren is, hoe groen Turnhout is en wat de stad aan historisch erfgoed te bieden heeft.

De appartementen in Turnhout kostten in 2002 8.000 euro meer dan die in de centrumsteden. De kleine en middelgrote woningen kostten 7.700 euro meer en de grote woningen 33.729 euro. Uit de tevredenheidsindices over verschillende aspecten van de buurt kwam naar voren dat de Turnhoutse huishoudens minder tevreden zijn over hun woonomgeving dan de doorsnee Vlaming.

Het mediaaninkomen in Turnhout bedraagt 18.420 euro. Dat is 710 euro minder dan de Vlaamse mediaan. De interkwartiele coëfficiënt is in waarde gestegen tijdens de periode 1991-2000. Dit wil zeggen dat de inkomensspreiding groter geworden is. De interkwartiele asymmetrie is ook gestegen. De hoogste- en laagste-inkomensgroepen namen relatief in omvang toe. In Turnhout groeide de groep met de hoogste inkomens echter meer dan de groep met de laagste inkomens. In Turnhout zijn er meer statistische sectoren met een mediaaninkomen onder de 20.000 euro dan met een mediaaninkomen boven de 20.000 euro. De Warande is de wijk met het laagste mediaaninkomen (15.722 euro).

Het aantal werkloze jongeren in Turnhout is tussen 1993 en 2002 fors gedaald (met 638%). Turnhout volgt hiermee de trend van Vlaanderen en de centrumsteden. Het aantal leefloontrekkers is dan weer overal sterk gestegen.

Turnhout beschikt over 1.238 ha vooropgestelde groene ruimte. Het grootste aandeel hiervan (77%) wordt ingenomen door natuurgebied. Turnhout heeft met 154 ha relatief veel recreatief groen. Dit groen is gebied voor dag- en verblijfrecreatie. In 2000 werd in Turnhout 659 kg afval per inwoner verzameld, dit is 80 kg meer dan het stedelijke gemiddelde en is een verdubbeling sinds 1991.

Het Turnhoutse historische erfgoed bestaat uit 61 beschermde eenheden. Dat is 1,8% van het cultureel erfgoed van de steden. Negen op tien beschermde eenheden zijn monumenten. Het Turnhoutse begijnhof kwam in 1998 op de lijst van het cultureel werelderfgoed van de UNESCO.

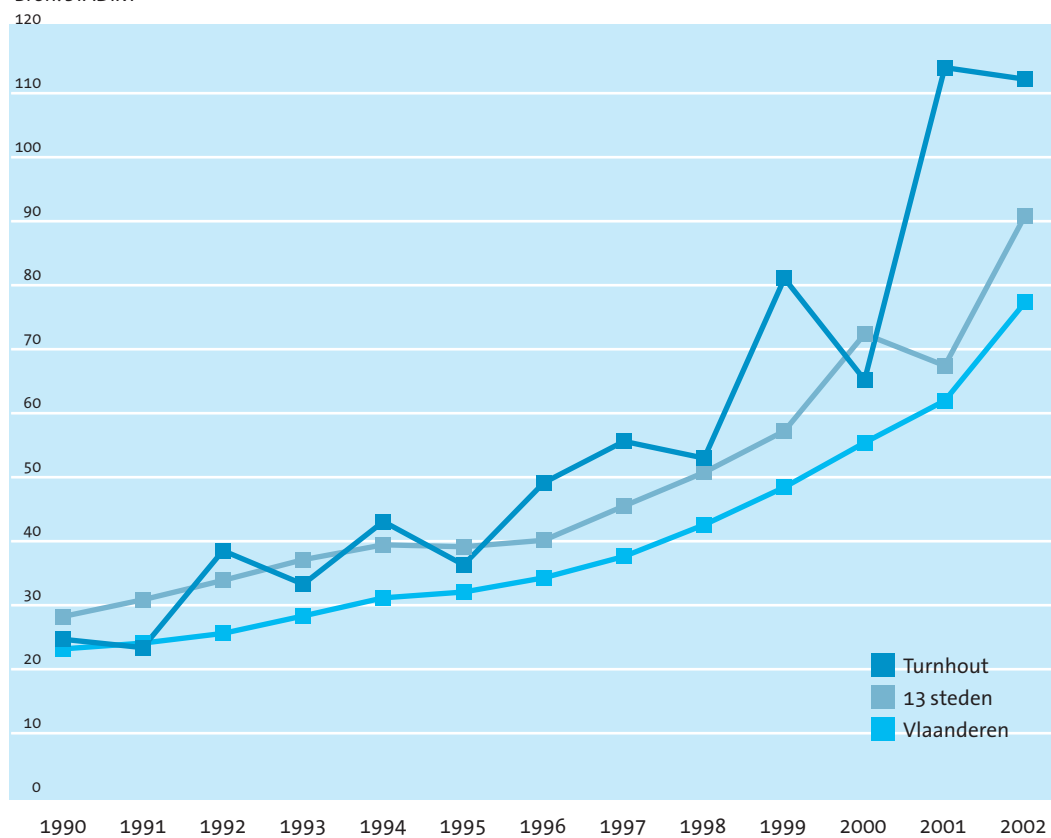
5 1 Gemiddelde verkoopprijzen van een m² bouwgrond, 1990, 2002

Bron: STADIM

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1990	24,7	24,8	28,2	23,2
2002	111,3	73,0	90,2	76,8

5 2 Evolutie van de gemiddelde verkoopprijzen van een m² bouwgrond, 1990-2002

Bron: STADIM

Wonen in de stad

Wonen is niet goedkoop. Maar bouwgronden en woningen kosten niet overal in Vlaanderen evenveel. Vooral in de steden kan de woningkost nogal oplopen. Soms zelfs zo erg dat wonen in de stad niet meer leefbaar wordt. In deze paragraaf nemen we de bouwgrond- en woningprijzen in Turnhout onder de loep en gaan we na in welke mate de inwoners van Turnhout tevreden zijn over hun buurt.

Bouwgrondprijzen

De bouwgronden zijn in Vlaanderen de laatste tien jaar meer dan verdubbeld in prijs. In 1990 betaalde iemand die een stuk grond wou kopen in Vlaanderen nog gemiddeld 23,2 euro per m². In 2002 was die prijs opgelopen tot 76,8 euro. Op één jaar tijd (2001-2002) stegen de bouwgrondprijzen in Vlaanderen met 25%.

Ook de bouwgrondprijzen in de centrumsteden stegen de afgelopen jaren enorm. In 1990 betaalde men voor een vierkante meter bouwgrond gemiddeld 28,2 euro, in 1999 was dat al dubbel zoveel (56,9 euro). Anno 2002 betaalde men voor een vierkante meter bouwgrond in een van de centrumsteden gemiddeld 90,2 euro. In vergelijking met het jaar 2001 lagen de gemiddelde bouwgrondprijzen in de steden in 2002 ongeveer 35% hoger.

De prijs van de Turnhoutse bouwgrond fluctueerde sterk. Tussen 1990 en 1996 bleef hij op het stedelijke niveau. Vanaf 1996 tot en met 1999 was een stuk grond in Turnhout duurder dan in de centrumsteden. In 2000 lag de prijs dan weer onder die van de centrumsteden, om bijna te verdubbelen in 2001. In 2002 kostte een m² bouwgrond in Turnhout 111,3 euro. De sterke schommelingen van de bouwgrondprijzen in Turnhout zijn mogelijk het gevolg van het kleine aantal verkochte bouwgronden per jaar.

- ▶ De gemiddelde prijs voor een bouwgrond in Turnhout schommelde sterk doorheen de jaren. Anno 2002 betaalde men voor een vierkante meter bouwgrond 111 euro.

Woningprijzen

De gemiddelde woningprijzen in Vlaanderen stegen in het algemeen niet zo spectaculair als de bouwgrondprijzen. Er zijn wel verschillen waar te nemen tussen de verkoopprijzen van appartementen, kleine en middelgrote woningen, en grote woningen. We zetten ze op een rijtje.

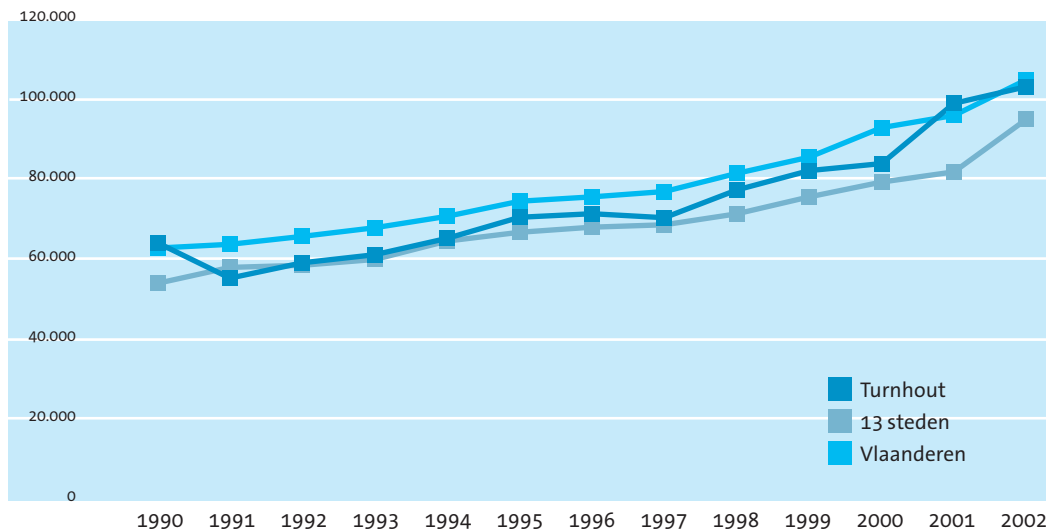
5 3 Gemiddelde verkoopprijzen van appartementen, 1990, 2002

Bron: STADIM

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1990	64.204	55.733	54.064	62.877
2002	103.224	98.389	95.085	104.965

5 4 Evolutie van de gemiddelde verkoopprijzen van appartementen, 1990-2002

Bron: STADIM

5 5 Gemiddelde verkoopprijzen van kleine en middelgrote woningen, 1990, 2002

Bron: STADIM

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1990	47.440	44.209	44.371	47.777
2002	101.856	86.367	94.121	97.536

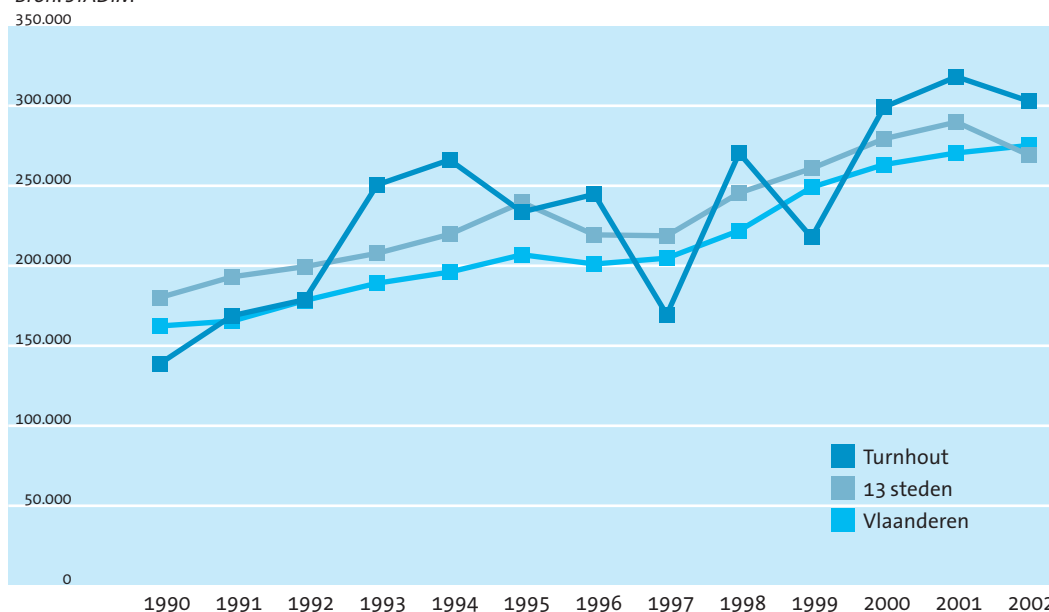
5 6 Gemiddelde verkoopprijzen van grote woningen, 1990, 2002

Bron: STADIM

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1990	138.359	136.052	179.654	161.865
2002	302.388	236.398	268.659	274.703

5 7 Evolutie van de gemiddelde verkoopprijzen van grote woningen, 1990-2002

Bron: STADIM

Appartementen

De gemiddelde verkoopprijs van appartementen in Vlaanderen steeg tijdens de beschouwde twaalf jaar (1990-2002) met 67% tot 104.965 euro. In de centrumsteden betalen kopers zo'n 10.000 euro minder.

De verkoopprijzen van Turnhoutse appartementen lagen de afgelopen jaren meestal boven de gemiddelde verkoopprijzen van de centrumsteden. Tussen 1990 en 2002 steeg de verkoopprijs in Turnhout met 86,5%. Een Turnhouts appartement kost gemiddeld 103.224 euro, 8.000 euro meer dan gemiddeld in de 13 steden.

- ▶ Een appartement in Turnhout kost gemiddeld 103.224 euro. Deze prijs ligt boven het stedelijke gemiddelde.

Kleine en middelgrote woningen

De verkoopprijzen van kleine en middelgrote woningen stegen het sterkst. In Vlaanderen en de centrumsteden werden deze woningen tweemaal zo duur. In Vlaanderen betaal je voor een kleine tot middelgrote woning gemiddeld 97.536 euro. In de centrumsteden is dat 94.121 euro.

Turnhout was wat kleine en middelgrote woningen betreft tijdens de periode 1990-1999 ongeveer even duur als de centrumsteden. De laatste drie jaar is de prijs voor een kleine of middelgrote woning in Turnhout echter gestegen met 25,8%. Dit maakt dat een dergelijke woning er zo'n 7.700 euro meer kost dan gemiddeld in de steden.

- ▶ Een kleine of middelgrote woning kost in Turnhout gemiddeld 101.856 euro. Dat is zo'n 7.700 euro meer dan het stedelijke gemiddelde.

Grote woningen

In Vlaanderen steeg de prijs van de grote woningen met 70% sinds 1990. Een grote woning kost nu gemiddeld 274.703 euro. In de centrumsteden stegen de prijzen van grote woningen de afgelopen jaren met 50%. Ze kosten nu 268.659 euro.

In Turnhout stegen de prijzen van grote woningen met 119% sinds 1990. Een grote woning kost er gemiddeld 302.388 euro. Daarmee bevindt Turnhout zich ver boven het gemiddelde van de centrumsteden.

- ▶ De prijs van een grote woning in Turnhout ligt 33.728 euro hoger dan in de centrumsteden en 27.684 euro hoger dan in Vlaanderen.

Anders bekeken

In Vlaanderen stegen de verkoopprijzen van kleine en middelgrote woningen het sterkst. Toch zijn kleine en middelgrote woningen gemiddeld ruim 7.400 euro goedkoper dan appartementen. De prijzen van appartementen stegen het minst.

In de centrumsteden zijn de verschillen tussen de prijzen van appartementen en kleine en middelgrote woningen kleiner dan in Vlaanderen. De prijzen liggen er ook lager dan het Vlaamse gemiddelde. Appartementen zijn 9.880 euro goedkoper, kleine en middelgrote woningen 3.415 euro en voor een grote woning betaalt men in de steden gemiddeld 6.000 euro minder dan in Vlaanderen.

In Turnhout zijn de kleine en middelgrote woningen de goedkoopste woonvorm. Toch ligt de prijs ervan zo'n 7.700 euro boven de prijs in de centrumsteden. Ook voor appartementen is Turnhout duurder dan de centrumsteden: men betaalt er zo'n 8.000 euro meer. Voor grote woningen betaalt men in Turnhout zelfs 33.729 euro meer.

- ▶ In Turnhout zijn kleine en middelgrote woningen de goedkoopste woningvorm.

5 8 Tevredenheidsindices over aspecten van de buurt, 2001

Bron: NIS, socio-economische enquête 2001

	Turnhout	Roeselare	Vlaanderen
Uitzicht gebouwen	118,4	123,1	128,0
Netheid	122,8	128,8	131,0
Luchtkwaliteit	115,9	108,6	118,4
Rust	107,4	112,3	113,3

Tevredenheid over aspecten van de buurt

De tevredenheidsindex over aspecten van de buurt geeft de tevredenheid van Belgische huishoudens over het uitzicht van de gebouwen, de luchtkwaliteit, de netheid en de rust in de buurt weer. De tevredenheidsindex houdt zowel rekening met het aantal tevreden als met het aantal ontevreden huishoudens. Een index van 100 betekent dat er evenveel positieve als negatieve reacties kwamen. Een index groter dan 100 betekent dat er meer huishoudens tevreden zijn dan dat er ontevreden zijn. Een index kleiner dan 100 betekent dat er meer ontevreden huishoudens zijn.

De tevredenheid over de buurt is in Vlaanderen groter dan de ontevredenheid. De indices liggen voor alle aspecten boven de 100. Vooral wat de netheid van de buurt en het uitzicht van de gebouwen in de buurt betreft, zijn er overtuigend meer tevreden dan ontevreden Vlaamse huishoudens. Er zijn respectievelijk 24%⁸ (netheid) en 22%⁹ (uitzicht gebouwen) meer tevreden.

8 31/131=23,66%

9 28/128=21,88%

De tevredenheidsindices liggen in Turnhout voor alle aspecten van de buurtbeleving lager dan in Vlaanderen. Voor de aspecten 'netheid' en 'uitzicht van de gebouwen' scoort Turnhout ongeveer 10%-punt lager dan Vlaanderen. Wat netheid van de buurt betreft, zijn er in Turnhout 19% meer tevreden dan ontevreden huishoudens. Voor de aspecten 'uitzicht van de gebouwen' en 'luchtkwaliteit' zijn er ongeveer 15% meer tevreden dan ontevreden huishoudens. Met betrekking tot het aspect 'rust' zijn de tevreden huishoudens nog maar net in de meerderheid.

- ▶ In Vlaanderen zijn er meer huishoudens tevreden over de verschillende aspecten van de buurt dan dat er ontevreden huishoudens zijn.
- ▶ De tevredenheidsindices voor Turnhout liggen voor alle aspecten lager dan in Vlaanderen.

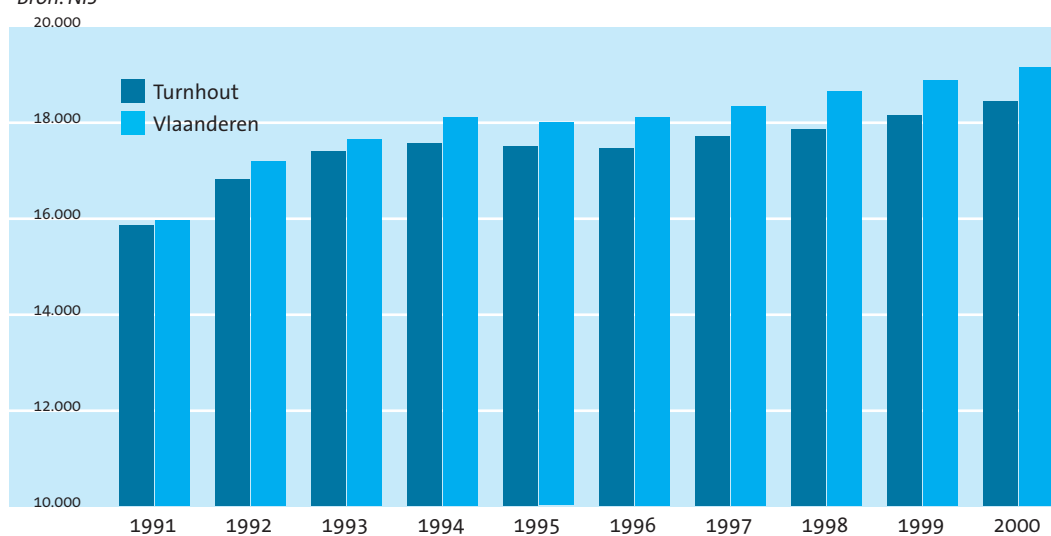
5 9 Evolutie van het mediaaninkomen, 1991-2000

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	Vlaanderen
1991	15.840	15.610	15.954
1992	16.800	16.770	17.182
1993	17.380	17.210	17.638
1994	17.550	17.890	18.084
1995	17.490	17.760	17.977
1996	17.440	18.030	18.099
1997	17.700	18.260	18.314
1998	17.840	18.610	18.627
1999	18.126	19.013	18.860
2000	18.420	19.310	19.130

5 10 Evolutie van het mediaaninkomen, 1991-2000

Bron: NIS

5 11 Interkwartiel verschil, 1991, 2000

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	Vlaanderen
1991	13.257	13.788	13.976
2000	15.678	18.223	17.956

5 12 Interkwartiele coëfficiënt, 1991, 2000

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	Vlaanderen
1991	83,7	88,3	87,6
2000	85,1	94,4	93,9

Een rijke stad?

In deze paragraaf bekijken we het inkomen van de Turnhoutse bevolking. Eerst nemen we het mediaaninkomen onder de loep. Daarna onderzoeken we de inkomensspreiding rond deze mediaan. Ten slotte gaan we kort in op het aantal leefloontrekkers.

Mediaaninkomen

Het mediaaninkomen is het middelste inkomen van alle inwoners. In Vlaanderen bedroeg dat inkomen in 2000 19.130 euro. Dat is een stijging met 19,9% tegenover 1991. Turnhout bevindt zich al jaren net onder de Vlaamse mediaan. Het mediaaninkomen bedraagt er 18.420 euro. Ook hier deed zich een stijging voor: +16,3% sinds 1991.

- ▶ Het mediaaninkomen in Turnhout bedraagt 18.420 euro. Dit bedrag ligt 710 euro onder de Vlaamse mediaan.

Inkomensverdeling

De waarde van het mediaaninkomen is slechts een beperkte aanduiding van het inkomen van de bevolking van een stad. Het is belangrijk te weten hoe de inkomens gespreid liggen rond deze mediaan. Deze spreiding gaan we eerst na aan de hand van een aantal spreidingsmaten. Vervolgens nemen we de inkomensspreiding onder de loep aan de hand van inkomensgroepen.

Enkele spreidingsmaten

Het **interkwartiel verschil** geeft een idee over de spreiding van de inkomens rond de mediaan. Hoe kleiner dat verschil is, hoe dichter de inkomens rond het mediaaninkomen gegroepeerd zijn. In Vlaanderen nam dit interkwartiel verschil jaarlijks toe, behalve van 1994 op 1995, een periode met een zekere stabiliteit. Het mediaaninkomen steeg in Vlaanderen met 20%. Het interkwartiel verschil kende een toename van 28,5%.

In Turnhout steeg het mediaaninkomen in totaal met 16,3%. Het interkwartiel verschil bedroeg er in 2000 15.678 euro. Dat is minder dan het Vlaamse gemiddelde van 17.956 euro. De **interkwartiele coëfficiënt** (de verhouding tussen het interkwartiel verschil en de mediaan) is met 85,1% veel kleiner dan het Vlaamse gemiddelde. Deze maat is niet afhankelijk van de grootte van de mediaan, zodat hij over verschillende jaren vergelijkbaar is. Hier zien we duidelijk dat de spreiding van de inkomens de laatste tien jaar toegenomen is. De toename in Turnhout is kleiner dan die in Vlaanderen: 1,4 %-punt tegenover 6,3 %-punt. De ongelijkheid van inkomens nam in Turnhout bijgevolg minder sterk toe dan gemiddeld in Vlaanderen.

- ▶ De evolutie van de interkwartiele coëfficiënt toont aan dat de inkomensongelijkheid in Turnhout minder snel toegenomen is dan gemiddeld in Vlaanderen.

5 13 Evolutie van het totale aantal aangiften per inkomenscategorie, 1992, 2000

Bron: NIS

		Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
< € 2.478,94	1992	506	677	16.401	62.100
	2000	684	751	30.073	95.200
€ 2.478,94 - € 6.197,34	1992	868	1.191	33.844	122.124
	2000	801	969	33.325	111.094
€ 6.197,34 - € 12.394,68	1992	3.929	4.783	149.289	516.816
	2000	3.849	4.258	148.935	483.592
€ 12.394,68 - € 17.352,55	1992	3.629	4.817	141.775	515.320
	2000	3.907	4.465	152.039	547.897
€ 17.352,55 - € 24.789,35	1992	3.590	4.316	132.407	489.994
	2000	4.734	5.792	163.576	624.986
> € 24.789,35	1992	4.580	6.091	171.128	696.387
	2000	6.166	8.564	230.216	982.220
Totaal	1992	17.102	21.875	644.844	2.402.741
	2000	20.141	24.799	758.166	2.844.990

5 14 Evolutie van het aandeel van de aangiften per inkomenscategorie, 1992, 2000

Bron: NIS

		Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
< € 2.478,94	1992	3,0	3,1	2,5	2,6
	2000	3,4	3,0	4,0	3,3
€ 2.478,94 - € 6.197,34	1992	5,1	5,4	5,3	5,1
	2000	4,0	3,9	4,4	3,9
€ 6.197,34 - € 12.394,68	1992	23,0	21,9	23,2	21,5
	2000	19,1	17,2	19,6	17,0
€ 12.394,68 - € 17.352,55	1992	21,2	22,0	22,0	21,5
	2000	19,4	18,0	20,1	19,3
€ 17.352,55 - € 24.789,35	1992	21,0	19,7	20,5	20,4
	2000	23,5	23,4	21,6	22,0
> € 24.789,35	1992	26,8	27,8	26,5	29,0
	2000	30,6	34,5	30,4	34,5

5 15 Aandeel van de aangiften per inkomenscategorie, 2000

Bron: NIS

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
< € 6.197,34	7,4	6,9	8,4	7,3
€ 6.197,34 - € 17.352,55	38,5	35,2	39,7	36,3
> € 17.352,55	54,1	57,9	51,9	56,5

Inkomensgroepen

Een andere manier om de inkomensverdeling in een stad te schetsen, is aan de hand van inkomensgroepen. We deelden de bevolking in zes groepen in volgens de hoogte van het netto belastbare inkomen.

In **Vlaanderen** vulden in 2000 2.844.990 mensen hun belastingaangifte in. Dat is een stijging van 18,4% ten opzichte van 1992. Opvallend hierbij is dat deze stijging niet gelijk verdeeld is over de verschillende inkomensgroepen. Het valt op dat de laagste- en de hoogste-inkomensgroepen sterker groeiden dan de groepen met middelgrote inkomens. De groep met het laagste inkomen groeide met 53,3%, die met het hoogste inkomen met 41,0%. De groep met het op één na hoogste inkomen kende een groei van ongeveer 27,5%. De groepen met de middelgrote inkomens bleven nagenoeg even groot, ondanks de toename van het aantal aangiften. Proportioneel namen de extreme inkomens dus toe, terwijl de middelgrote inkomens in verhouding afnamen.

In Vlaanderen vormen de 'hogere inkomens' de grootste groep. 56,5% van de Vlamingen kan rekenen op een netto belastbaar inkomen van meer dan 17.352,55 euro. De groep met een inkomen tussen 6.197,34 en 17.352,55 euro vertegenwoordigt 36,3%. De lagere inkomens vertegenwoordigen 7,3%.

In de **centrumsteden** is het aantal aangiften tussen 1992 en 2000 met 17,6% gestegen. Ook hier is sprake van een polarisering naar de hoogste en laagste inkomens toe. Maar waar in Vlaanderen de groei van de groep met de laagste inkomens nog gelijke tred houdt met de groei van de groep met de hoogste inkomens, is dat in de steden niet het geval. De groep mensen met een inkomen kleiner dan 2.478,94 euro werd in de steden op zeven jaar tijd maar liefst 83,4% groter. De groep met de hoogste inkomens (> 24.789,35 euro) groeide met 34,5%.

In de centrumsteden is de groep met de hogere inkomens iets kleiner dan in heel Vlaanderen: 51,9% ten opzichte van 56,5%. Het aandeel van de middelgrote inkomens is in de centrumsteden iets groter dan in Vlaanderen: 39,7% van de inwoners van de centrumsteden heeft een gemiddeld inkomen, tegenover 36,3% van de Vlaamse inwoners. De groep met de lagere inkomens is eveneens iets groter in de centrumsteden dan in Vlaanderen: 8,4% versus 7,3%.

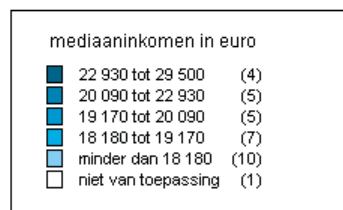
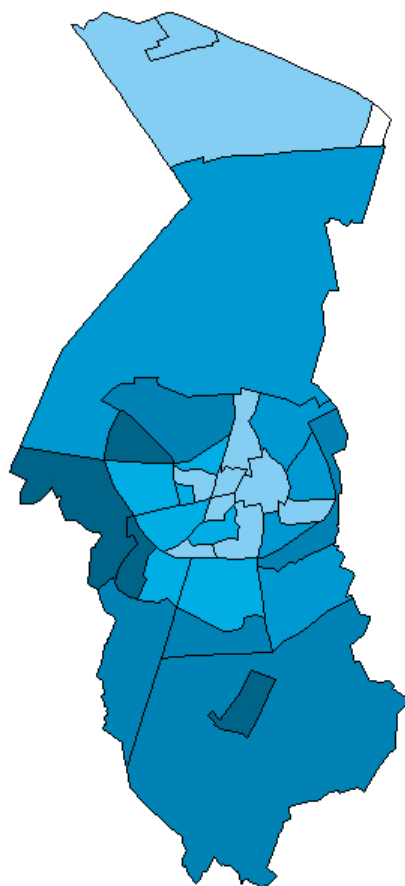
In **Turnhout** steeg het aantal aangiften tussen 1992 en 2000 met 17,8%. Ook hier groeiden de hoogste- en laagste-inkomensgroepen het sterkst. De groep met de hoogste inkomens werd 34,6% groter, de groep met de laagste inkomens 35,2%.

In Turnhout is het overwicht van de hogere-inkomensgroepen kleiner dan in Vlaanderen. 54,1% van de Turnhoutenaren heeft een inkomen van meer dan 17.352,55 euro. De middelgrote inkomens vertegenwoordigen 38,5% van het totale aantal aangiften, dit is meer dan in Vlaanderen en ongeveer evenveel als in de centrumsteden. De groep met de lagere inkomens vertegenwoordigt 7,4% en bevindt zich daarmee op het Vlaamse niveau.

- De hoogste- en de laagste-inkomensgroepen groeien sterk in Turnhout. Het overwicht van de hogere-inkomensgroepen is in Turnhout kleiner dan in Vlaanderen.

5 16 Mediaaninkomen in de verschillende statistische sectoren in Turnhout, aanslagjaar 2000

Bron: NIS, APS-bewerking

ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
administratie Planning en Statistiek

5 17 Evolutie van het aantal leefloontrekkers, 1990-2002

Bron: APS-databank

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
jan. '90	162	113	12.100	21.518
jan. '91	170	131	12.527	21.900
jan. '92	174	164	12.065	21.643
jan. '93	190	171	12.218	22.109
jan. '94	244	202	13.652	24.592
jan. '95	259	225	14.995	26.799
jan. '96	286	236	15.667	28.060
jan. '97	271	248	16.120	29.217
jan. '98	308	218	16.464	29.487
jan. '99	308	223	16.488	29.394
jan. '00	272	198	15.598	27.659
jan. '01	257	160	12.737	23.513
jan. '02	249	206	11.239	21.348

Geografische spreiding van het inkomen

Eerder in dit hoofdstuk bespraken we al het mediaaninkomen in Turnhout en vergeleken we het met andere steden. Nu werpen we een blik op de inkomensverdeling binnen Turnhout.

In Turnhout zijn er 20 statistische sectoren met een mediaaninkomen onder de 20.000 euro. Daarnaast zijn er 11 statistische sectoren met een mediaaninkomen tussen de 20.000 en de 30.000 euro. In de statistische sector 'de Warande' is het mediaaninkomen, met een waarde van 15.722 euro, het laagst. De statistische sector 'Wieltjes' heeft met 29.470 euro het hoogste mediaaninkomen in Turnhout.

- ▶ In Turnhout zijn er meer statistische sectoren met een mediaaninkomen onder de 20.000 euro dan met een mediaaninkomen boven de 20.000 euro.
- ▶ De sector 'de Warande' heeft het laagste gemiddelde mediaaninkomen: 15.722 euro.
- ▶ De sector 'Wieltjes' heeft het hoogste gemiddelde mediaaninkomen: 29.470 euro.

Leefloontrekkers

Het bestaansminimum, of leefloon sinds juni 2001, is een sociale uitkering die een minimuminkomen waarborgt aan personen met weinig of geen bestaansmiddelen. Het bedrag is afhankelijk van de categorie waartoe de leefloontrekker behoort (samenwonend persoon, alleenstaand persoon, alleenstaand persoon met kinderen of samenwonende echtgenoten).

Tijdens de beschouwde periode steeg het aantal leefloongerechtigden zowel in Vlaanderen als in de centrumsteden met ongeveer een kwart. Sinds 2000 neemt het aantal leefloongerechtigden echter af.

Turnhout volgt de stijgende trend in Vlaanderen en de centrumsteden. Het aantal leefloontrekkers is er met 90% gestegen tussen 1990 en 1999. Sinds 2000 neemt dit aantal weer lichtjes af. In 2000 waren er 272 leefloontrekkers in Turnhout, in 2002 249.

- ▶ Het aantal leefloontrekkers in Turnhout is tussen 1990 en 2002 sterk gestegen. In 2002 waren er 249.

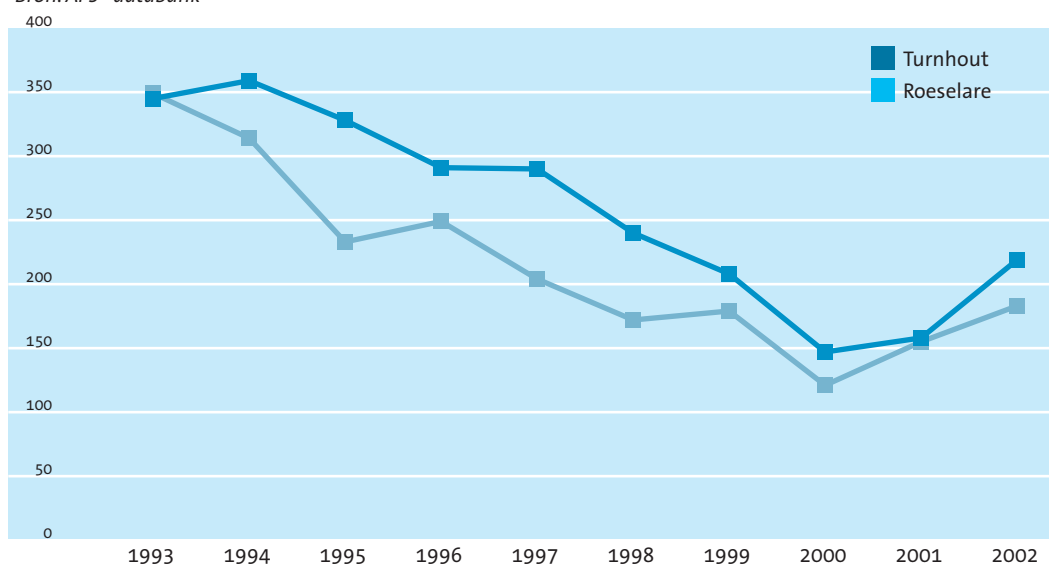
5 18 Evolutie van het aantal werkloze jongeren, 1993-2002

Bron: APS-databank

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
jun. '93	344	348	13.272	39.579
jun. '94	358	313	13.739	40.749
jun. '95	327	232	11.331	34.021
jun. '96	290	248	11.425	33.635
jun. '97	289	203	11.190	32.072
jun. '98	239	171	9.455	25.997
jun. '99	207	178	8.752	23.824
jun. '00	146	120	7.059	18.309
jun. '01	157	154	7.227	17.929
jun. '02	218	182	8.670	22.680

5 19 Evolutie van het aantal werkloze jongeren, 1993-2002

Bron: APS - databank

Werkloze jongeren

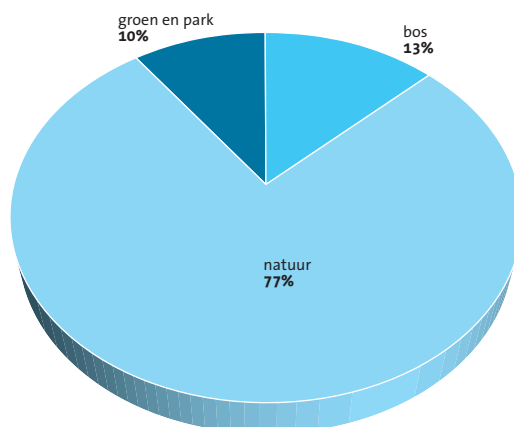
We bespreken hier het aantal werklozen jonger dan 25. In de centrumsteden en Vlaanderen is dit aantal fors gedaald. In vergelijking met 1993 registreerde men er in 2002 respectievelijk 34,7% en 42,7% minder. Van alle werkloze jongeren woonde in 2002 38,2% in een van de centrumsteden. In 1993 was dit aandeel kleiner, het bedroeg toen 33,5%.

Ook in Turnhout is het aantal werkloze jongeren tussen 1993 en 2002 gedaald. Deze afname was echter niet continu. De periode 1994-2000 werd gekenmerkt door een absolute daling van in totaal 57,6%. De twee volgende jaren (2001-2002) vertoonde het aantal werkloze jongeren een stijgend verloop. Op twee jaar tijd (2000-2002) steeg het aantal werkloze jongeren in Turnhout met 38,9%. In 2002 waren er 218.

- ▶ Het aantal werkloze jongeren is fors gedaald in Turnhout, net als in de centrumsteden en Vlaanderen.
- ▶ Hoewel er minder werkloze jongeren waren dan in 1993, woonden er in 2002 in verhouding meer werkloze jongeren in de centrumsteden.

5 20 Verdeling van de groene ruimte in Turnhout, 2000

Bron: AROHM

5 21 Aantal hectaren recreatief groen, 2000

Bron: AROHM

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
Dagrecreatie	67	2	1.609	6.847
Verblijfrecreatie	57	0	249	5.802
Recreatiepark	0	0	381	762
Dag- en verblijfrecreatie	0	0	107	117
Jeugdcamping	0	0	12	105
Toeristische recreatieparken	0	0	48	216
Golfterreinen	0	0	64	852
Recreatief parkgebied	20	0	35	117
Reservegebied voor recreatie	11	0	44	140
Totaal	154	2	2.549	15.087

Een groene stad?

Tot het openbare groen behoren natuur, groen en park, en bos. Elk van deze items kan nog eens opgedeeld worden. Zo behoren natuurgebied (met of zonder wetenschappelijke waarde) en bijzonder natuurgebied tot het item natuur. Bos kan opgedeeld worden in bosgebied met of zonder ecologisch belang en uitbreidingsgebied voor bos. Tot groen en park rekenen we niet enkel groengebieden en parkgebieden, maar ook koppelingsgebieden, bufferzones en speelbossen en -weiden. Tot recreatief groen behoren alle dag- en verblijfrecreatiegebieden, gebieden voor jeugdcamping, (toeristische) recreatieparken, golfterreinen en reservegebieden voor recreatie.

De cijfers werden berekend door een doorsnede te maken van het gewestplan met de gemeentegrenzen. We moeten hierbij vermelden dat het niet over de eigenlijke groene en recreatieve ruimte gaat, maar wel over de gewenste ruimte. Daar staat het gewestplan immers voor. De cijfers kunnen sterk verschillen van de werkelijkheid.

Openbaar groen

Zowel in Vlaanderen als in de centrumsteden bestaat het openbare groen vooral uit natuurgebied. In Vlaanderen komt bosgebied op de tweede plaats en groen- en parkgebied op de derde. In de centrumsteden is dit net omgekeerd.

In Turnhout treffen we 1.238 ha vooropgestelde groene ruimte aan. Dat is ongeveer 22% van de totale oppervlakte van Turnhout. Natuurgebieden nemen meer dan drie vierde van de totale groene ruimte in.

- ▶ In Turnhout is 22% van het grondgebied op het gewestplan ingekleurd als openbaar groen.

Recreatief groen

In 2000 was er volgens het gewestplan in Vlaanderen ruim 15.000 ha recreatief groengebied. Ruim drie vierde van deze oppervlakte werd ingenomen door gebieden voor dag- en verblijfrecreatie.

De centrumsteden beschikken over bijna 2.550 ha recreatief groengebied. Gemiddeld is dat ongeveer 196 ha per stad. Opnieuw nemen gebieden voor dag- en verblijfrecreatie bijna drie vierde van de oppervlakte in. De recreatieparken beslaan 15% van de oppervlakte voor groene recreatie.

Turnhout heeft relatief veel recreatief groen. 80,5% van de oppervlakte recreatief groengebied bestaat uit gebieden voor dag- en verblijfrecreatie. 12,7% is recreatief parkgebied.

- ▶ Turnhout heeft relatief veel recreatief groengebied. Het aanwezige groen bestaat voornamelijk uit gebieden voor dag- en verblijfrecreatie.

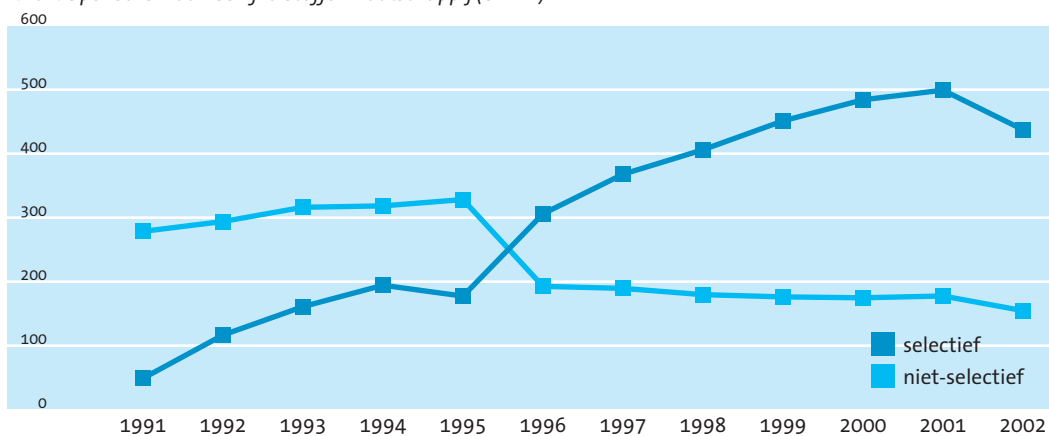
5 22 Totale hoeveelheid (selectief en niet-selectief) ingezameld huishoudelijk afval (kg/inw.), 1991-2002

Bron: Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij (OVAM)

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1991	328	429	477	406
1992	411	491	474	423
1993	477	372	528	452
1994	513	437	551	482
1995	506	459	550	493
1996	499	456	559	493
1997	557	489	597	529
1998	586	528	552	532
1999	627	508	573	546
2000	659	518	579	561
2001	677	540	533	559
2002	592	552	520	556

5 23 Evolutie van de hoeveelheid selectief en niet-selectief ingezameld huishoudelijk afval in Turnhout (kg/inw.), 1991-2002

Bron: Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij (OVAM)

Afval

Het huishoudelijke afval kan ingedeeld worden in twee groepen, namelijk het selectief en het niet-selectief opgehaalde huishoudelijke afval. De eerste groep omvat glas, papier en karton, kunststoffen, metalen, gft-afval, groenafval, bouw- en sloopafval, houtafval, kringloopvuil, tot en met klein gevaarlijk afval (kga). Tot het niet-selectief ingezamelde afval behoort het algemene huisvuil, het grofvuil en het gemeentevuil (straatvuil, veegvuil, marktafval, opruiming van sluikstorten, zwerfvuil e.d.). Deze huishoudelijke afvalstoffen worden via gemeentelijke inzamelkanalen verzameld.

De tabel geeft de evolutie weer van de totale hoeveelheid (selectief en niet-selectief) ingezameld huishoudelijk afval van 1991 tot 2002 in kg per inwoner voor Turnhout, Roeselare, de centrumsteden en Vlaanderen. In 2002 werd in Vlaanderen 556 kg afval per inwoner ingezameld, dat is zo'n 37% meer dan in 1991. We zien een bijna continue toename van de hoeveelheid ingezameld afval in Vlaanderen. De laatste drie jaar (2000-2002) was er echter een stagnatie. In de centrumsteden steeg de hoeveelheid huishoudelijk afval per inwoner met 9% sinds 1991. Er wordt per persoon wel zo'n 36 kg minder opgehaald dan in Vlaanderen.

In Turnhout is de hoeveelheid ingezameld huishoudelijk afval per inwoner toegenomen met 80,8%: in 1991 produceerde de Turnhoutenaar gemiddeld 327,6 kg afval, in 2002 was dit 592 kg. De meest spectaculaire toename gebeurde in 1992: toen steeg de afvalproductie per inwoner met 25%. In 2002 was er dan weer een afname van 25,9%. De hoeveelheid afval per inwoner ligt in Turnhout sinds 1998 hoger dan in de centrumsteden. Het verschil bedroeg in 2002 72 kg. We bekijken de evolutie van het selectief en het niet-selectief opgehaalde afval in Turnhout ook apart. Het aantal kg selectief ingezameld afval per Turnhoutenaar steeg continu, met uitzondering van het jaar 1995. In totaal vernegenvoedigde het tijdens de periode 1991-2002. Het aantal kg niet-selectief ingezameld afval nam lichtjes toe over de periode 1991-1995, om daarna sterk af te nemen in 1996. In 2002 werd maar half zoveel opgehaald als in 1991.

- ▶ De totale hoeveelheid huishoudelijk afval per inwoner steeg in Turnhout sterker dan in Vlaanderen en de centrumsteden.
- ▶ In 2002 werd in Turnhout 592 kg afval per inwoner ingezameld.
- ▶ Het aantal kg selectief ingezameld afval per Turnhoutenaar vernegenvoedigde in de periode 1991-2002, de hoeveelheid niet-selectief ingezameld afval werd gehalveerd.

5 24 Overzicht van het cultureel erfgoed, juni 2003

Bron: AROHM

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
Monumenten	54	41	3.112	7.988
Landschappen	5	2	109	288
Stadsgezichten	2	1	157	996
Dorpsgezichten	0	0	73	764
Roerend Patrimonium	0	0	3	7
Totaal	61	44	3.454	10.043

Cultureel erfgoed

Het cultureel erfgoed in Vlaanderen is een uiting van de Vlaamse identiteit uit het verleden. Men wil daarom waardevolle monumenten, landschappen, stads- en dorpsgezichten en ook roerend patrimonium bewaren voor de toekomst door ze te beschermen. Dit betekent niet de bestaande toestand bevriezen, maar het erfgoed integreren in de hedendaagse maatschappij. Om beschermd te kunnen worden, moeten er twee voorwaarden vervuld zijn. Ten eerste moet het erfgoed van algemeen belang zijn. Dit betekent dat het een waarde moet hebben voor het hele Vlaamse Gewest. Ten tweede moet het erfgoed een of meer cultuurhistorische waarden bezitten. Beschermd erfgoed moet door de nodige onderhoudswerken in goede staat gehouden worden.

In Vlaanderen bestond het totale erfgoed op 13 juni 2003 uit 10.043 beschermde eenheden. 79,5% hiervan zijn beschermde monumenten. De stadsgezichten vertegenwoordigen 9,9% van alle eenheden, dorpsgezichten 7,6%, landschappen 2,9% en roerend patrimonium 0,1%.

Van al deze beschermde eenheden stonden er anno 2003 3.454 in de centrumsteden. Dat is 34,4%. Negen op tien beschermde eenheden in de steden zijn monumenten.

Turnhout telde in 2003 61 beschermde eenheden, evenveel als het jaar ervoor. Dat is 1,8% van alle cultureel erfgoed in de steden. Net als in de andere steden zijn het vooral monumenten (88,5%), maar Turnhout heeft ook 5 beschermde landschappen en 2 beschermde dorpsgezichten. Op Turnhouts grondgebied bevindt zich bovendien cultureel werelderfgoed: het Turnhoutse Begijnhof dat werd opgericht in de 13e eeuw werd in 1998 door de UNESCO op de Werelderfgoedlijst geplaatst.

- ▶ Het Turnhoutse historische erfgoed bestaat uit 61 beschermde eenheden. Dat is 1,8% van het cultureel erfgoed in de steden.

6 Een leidinggevende stad?

In dit hoofdstuk gaan we na in hoeverre Turnhout een leidinggevende stad is. We evalueren zijn centrumfunctie op twee vlakken: het onderwijs en de economie. Op het vlak van onderwijs onderzoeken we de aantrekkingskracht van de Turnhoutse scholen op leerlingen van buiten de stad. Op economisch vlak bekijken we de investeringen van de Turnhoutse bedrijven en de toegevoegde waarde die ze genereren.

Wat het secundair onderwijs betreft, vervult Turnhout een zeer belangrijke centrumfunctie. Turnhout heeft voor de 12 tot 18-jarigen een 'school enrolment rate' van 301,1. 66,8% van de leerlingen die in Turnhout schoollopen, is dus afkomstig van buiten de stad. Deze ratio ligt hoger dan die van de centrumsteden (165,4). In het schooljaar 2001-2002 studeerden 626 Turnhoutse jongeren verder aan een hogeschool en gingen er 311 naar de universiteit.

De Turnhoutse economie realiseerde in 2000 24,9 euro toegevoegde waarde per 100 euro gerealiseerde omzet. Turnhoutse bedrijven investeren relatief minder dan Vlaamse en stedelijke in het algemeen. Ze investeerden 30,5% van hun toegevoegde waarde, tegenover 44,5% bij de Vlaamse bedrijven.

In Turnhout zijn twee ziekenhuizen gevestigd. Daarnaast huisvest de stad drie rust- en verzorgingstehuizen voor bejaarden.

6 1 School enrolment rate, schooljaren 1997-2002

Bron: Departement Onderwijs

		Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
totaal secundair onderwijs	1997-1998	276,9	190,4	158,1	93,3
	1998-1999	277,7	189,6	157,5	93,3
	1999-2000	284,1	188,6	159,8	93,6
	2000-2001	286,2	192,9	157,7	91,4
	2001-2002	301,1	193,2	165,4	91,6
voltijds secundair	1997-1998	271,7	175,9	149,3	89,4
	1998-1999	273,0	174,1	148,5	89,3
	1999-2000	279,3	172,9	147,4	89,5
	2000-2001	281,5	177,1	148,3	86,1
	2001-2002	288,5	177,1	147,2	87,3
deeltijds beroepssecundair	1997-1998	0,0	1,9	2,9	1,0
	1998-1999	0,0	2,1	2,9	1,1
	1999-2000	0,0	2,1	2,9	1,1
	2000-2001	0,0	3,7	4,9	1,7
	2001-2002	11,0	4,0	5,4	1,8
buitengewoon secundair	1997-1998	5,1	12,6	6,0	2,9
	1998-1999	4,7	13,4	6,1	2,9
	1999-2000	4,8	13,5	6,2	3,0
	2000-2001	5,7	13,4	6,2	3,1
	2001-2002	5,1	13,4	6,3	3,1

Onderwijs

Een eerste sector waarin een stad een leidinggevende rol speelt, is het onderwijs. We stellen ons de vraag in hoeverre Turnhout deze centrumfunctie vervult. Eerst bekijken we de gegevens voor het secundair onderwijs, daarna komt het hoger onderwijs aan bod.

Op het Turnhoutse grondgebied bestaat een ruim aanbod van stedelijk, provinciaal, alternatief, vrij en gemeenschapsonderwijs. Er zijn 13 basisscholen, waaronder drie voor het buitengewoon onderwijs. Na het lager onderwijs kunnen de tieners terecht in een van de 13 secundaire scholen in Turnhout. Ook het hoger onderwijs is in Turnhout vertegenwoordigd: er is één campus van de Hogeschool Antwerpen gevestigd en drie campussen van de Katholieke Hogeschool Kempen. Daarnaast biedt de stad allerlei andere opleidingsmogelijkheden, zoals volwassenenonderwijs en kunstonderwijs. In Turnhout zijn er drie officiële scholen voor volwassenenonderwijs. Het aanbod van opleidingen voor volwassenen is zeer divers. Het gaat zowel om volledige jaaropleidingen als om module-opleidingen.

Secundair onderwijs

Een van de belangrijkste centrumfuncties die steden uitoefenen, is de verstrekking van onderwijs aan jongeren uit de streek. Hoe meer jongeren van buiten de gemeente onderwijs volgen in de centrumstad, hoe meer de stad een centrumfunctie vervult. De grootte van deze centrumfunctie gaan we na aan de hand van de 'school enrolment rate' (SER). Deze ratio meet de verhouding van de schoolgaande jeugd in de scholen van de stad tot het aantal schoolplichtige jongeren in een stad. Wanneer deze ratio groter is dan 100, betekent dit dat jongeren van buiten de stad in de centrumstad onderwijs komen volgen.

In Vlaanderen stellen we een SER vast van 91,6 voor het **totale aantal leerlingen van 12 tot 18 jaar** in het schooljaar 2001-2002. Dit betekent dat er minder jongeren participeren aan het secundair onderwijs dan er jongeren van die leeftijd zijn in Vlaanderen. Dit heeft zo zijn oorzaken. Ten eerste zijn er kinderen die nog in het primair onderwijs zitten, maar die de 12 jaar reeds hebben bereikt. Ten tweede worden de jongeren in privéscholen niet meegeteld in de school enrolment rate. Ten derde is er een zekere 'outflow' van Vlaamse jongeren naar het Franstalige onderwijs. Deze is groter dan de 'inflow' van Franstalige jongeren in het Nederlandstalige onderwijs. We kunnen zeggen dat de SER in Vlaanderen tussen 1997 en 2002 vrij stabiel bleef.

De centrumsteden oefenen blijkbaar een relevante aantrekkingskracht uit op de jongeren uit de omliggende gemeenten. De SER lag in de centrumsteden tussen 1997 en 2002 gemiddeld op 159.

Turnhout heeft wat onderwijs betreft een veel grotere aantrekkingskracht op zijn omgeving dan de centrumsteden. Voor de 12 tot 18-jarigen heeft de stad een SER van 301,1. Twee derde van de leerlingen in Turnhoutse scholen is dus niet afkomstig van Turnhout; het aantal leerlingen van buiten Turnhout is dubbel zo groot als het aantal leerlingen afkomstig van Turnhout.

In een tweede stap bekijken we de **SER naar onderwijstype**. In alle regio's is de SER het hoogst in het gewoon voltijds secundair onderwijs. In Vlaanderen bedraagt hij er gemiddeld 87,3, tegenover 147,2 in de centrumsteden. In Turnhout is de SER voor dit onderwijstype nog veel hoger dan in de centrumsteden, gemiddeld bedraagt hij er 278,8. Het deeltijds beroepssecundair en buitengewoon secundair onderwijs hebben in alle regio's en in alle schooljaren slechts een kleine SER. De enige echt noemenswaardige bemerking die we hierbij kunnen maken, is dat de SER voor het deeltijds beroepssecundair onderwijs tijdens de laatste twee schooljaren relatief sterk toegenomen is in alle regio's, behalve in Vlaanderen.

6 2 School enrolment rate per leeftijd, schooljaar 2001-2002*Bron: Departement Onderwijs*

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
12-jarigen	248,5	152,2	121,7	78,0
13-jarigen	276,8	206,1	158,3	95,0
14-jarigen	303,5	202,1	170,5	96,3
15-jarigen	339,3	200,0	175,7	95,5
16-jarigen	308,3	207,3	183,5	93,7
17-jarigen	328,7	194,4	183,8	91,3

6 3 Aantal personen die hogere studies volgden aan hogescholen en universiteiten, 2001-2002*Bron: Departement Onderwijs*

		Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
Hogeschool	totaal	626	942	21.117	99.339
	mannen	282	452	9.698	45.775
	vrouwen	344	490	11.419	53.564
Universiteit	totaal	311	583	13.873	54.103
	mannen	149	298	6.541	25.368
	vrouwen	162	285	7.332	29.735

6 4 Verhouding jongens/meisjes aan hogescholen, 2001-2002*Bron: Departement Onderwijs*

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
Meisjes	55,0	52,0	54,1	53,9
Jongens	45,0	48,0	45,9	46,1

6 5 Verhouding jongens/meisjes aan universiteiten, 2001-2002*Bron: Departement Onderwijs*

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
Meisjes	52,1	48,9	52,9	55,0
Jongens	47,9	51,1	47,1	45,0

Ten slotte bekijken we de SER voor de verschillende **leeftijdscategorieën**. Deze opdeling leert ons dat de ratio stijgt naarmate de leerlingen ouder worden. Ook in Turnhout is de SER voor de 12-jarigen het kleinst (248,5) en neemt hij toe met de leeftijd, tot 328,7 bij de 17-jarigen. Bijna 70% van de 17-jarige leerlingen die in Turnhout naar school gaan, woont dus elders. De SER ligt in Turnhout voor alle leeftijden hoger dan in Vlaanderen en de centrumsteden.

- ▶ Turnhout heeft voor de 12 tot 18-jarigen een school enrolment rate van 301,1. Deze ratio ligt veel hoger dan het gemiddelde in de centrumsteden (165,4).
- ▶ De SER ligt in Turnhout voor alle leeftijden en onderwijstypen veel hoger dan in Vlaanderen en de centrumsteden.

Hoger onderwijs

In het schooljaar 2001-2002 studeerden ruim 54.000 Vlamingen aan een universiteit. De hogescholen hadden in dat schooljaar een totaal aantal van 99.339 inschrijvingen. Vlamingen voelen zich dus meer aangetrokken tot hogescholen dan tot universiteiten. Meisjes studeren vaker dan jongens. Dit is een vaststelling die zowel geldt op hogeschoolniveau als op universitair niveau. 53,9% van de Vlaamse studenten aan hogescholen en 55% van de Vlaamse universiteitsstudenten is vrouw.

In Turnhout zijn er dubbel zoveel hogeschoolstudenten als universiteitsstudenten. In het schooljaar 2001-2002 schreven 626 Turnhoutse jongeren zich in aan een hogeschool en studeerden er 311 aan een universiteit. De vrouwen zijn, net als in Vlaanderen en de centrumsteden, lichtjes in de meerderheid.

- ▶ Er studeren meer vrouwen dan mannen verder aan een hogeschool of universiteit.
- ▶ Er gaan dubbel zoveel Turnhoutenaren naar hogescholen dan er naar universiteiten gaan.

6 6 Evolutie van de ratio toegevoegde waarde/omzet, 1992-2000*Bron: Goethals, M.*

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1992	32,2%	27,5%	23,4%	24,6%
1993	32,8%	27,4%	22,6%	24,5%
1994	31,6%	27,4%	22,2%	24,1%
1995	30,9%	27,6%	22,1%	23,7%
1996	29,7%	27,1%	21,5%	22,7%
1997	29,3%	26,6%	20,9%	21,7%
1998	28,7%	25,4%	21,2%	21,6%
1999	30,0%	26,6%	20,5%	21,6%
2000	29,4%	23,0%	18,8%	20,0%

6 7 Evolutie van de ratio investeringen/toegevoegde waarde, 1992-2000*Bron: Goethals, M.*

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1992	26,6%	38,2%	56,0%	47,2%
1993	24,8%	20,7%	42,6%	40,2%
1994	26,1%	29,4%	41,6%	40,4%
1995	32,5%	31,0%	43,1%	41,5%
1996	30,2%	47,5%	45,0%	45,1%
1997	35,7%	57,3%	75,7%	60,2%
1998	38,5%	52,7%	37,7%	39,4%
1999	32,4%	34,3%	36,4%	40,1%
2000	30,5%	43,1%	45,6%	44,5%

Economic decision power

10 Omzet: het bedrag van de verkoop van goederen en de levering van diensten aan derden (over een bepaalde periode), in het kader van de gewone bedrijfsuitoefening, onder aftrek van in de handel toegestane kortingen op de verkoopprijs en zonder de belasting over de toegevoegde waarde of enige andere rechtstreeks met de omzet verbonden belasting.

Toevoegde waarde: het verschil tussen de waarde van de geproduceerde goederen en diensten enerzijds, en de waarde van de in het productieproces verbruikte goederen en diensten anderzijds. Met andere woorden: de toegevoegde waarde geeft aan of de onderneming erin slaagt voldoende waarde toe te voegen aan de aangekochte goederen en diensten en of de klant bereid is daarvoor te betalen.

Investerings: kapitaalvorming en investeren zijn van wezenlijk belang om de bestaande kapitaalvoorraad te behouden en/of te vernieuwen. Daarnaast vertegenwoordigen ze nieuw kapitaal waarin de technische vooruitgang ingebouwd is. De mate van investeren verschaft een indicatie van het geloof in de toekomst.

Ook op economisch vlak vervullen steden een leidinggevende rol. In deze paragraaf gaan we de economische slagkracht van Turnhout na. De economic decision power (EDP) van een gemeente omvat de begrippen omzet, toegevoegde waarde en investeringen¹⁰ van de bedrijven die jaarrekeningsplichtig zijn. Men moet echter wel voorzichtig zijn met deze gegevens. De gegevens die gebruikt worden, zijn van bedrijven met een zetel in de beschouwde regio. Het gaat dus om een indicatie van de beslissingsmacht van die regio, vandaar decision power. Tevens is het zo dat KMO's niet verplicht zijn om hun omzetcijfers bekend te maken; ongeveer de helft doet dit, de andere werken met een verkorte jaarrekening. Samen met de grote bedrijven komt men tot een omzetcijfer dat ongeveer 60% van de bedrijven omvat. Er is ook een zeer klein aantal bedrijven dat zijn investeringen en toegevoegde waarde niet bekendmaakt. Daarom worden hier ratio's gegeven waarbij teller en noemer telkens de som zijn van de cijfers van dezelfde bedrijven. De statistiek begint pas in 1992, omdat de gegevens pas vanaf dat moment betrouwbaar zijn.

De ratio toegevoegde waarde/omzet

De ratio toegevoegde waarde/omzet drukt (in %) uit hoeveel toegevoegde waarde er gecreëerd wordt voor elke 100 euro gerealiseerde omzet.

In 1992 werd er door de Vlaamse bedrijven per 100 euro gerealiseerde omzet 24,6 euro toegevoegde waarde gecreëerd. In de centrumsteden was dat 1,2 euro minder. De toegevoegde waarde naar omzet is sindsdien – zowel in Vlaanderen als de steden – afgenomen met ongeveer 5%-punt. Anno 2000 bedroeg de ratio toegevoegde waarde/omzet in Vlaanderen nog 20% en in de centrumsteden 18,8%.

Turnhout realiseert per 100 euro omzet 29,4 euro toegevoegde waarde en ligt hiermee ver boven het niveau van de centrumsteden én van Vlaanderen. In vergelijking met 1992 is de ratio er gedaald met 2,8 %-punt.

- ▶ De ratio toegevoegde waarde/omzet lag in 2000 overall lager dan in 1992.
- ▶ De Turnhoutse bedrijven realiseerden in 2000 29,4 euro toegevoegde waarde per 100 euro gerealiseerde omzet, dit is een stuk meer dan de Vlaamse en die in de centrumsteden.

De ratio investeringen/toegevoegde waarde

Wil men als bedrijf groeien, dan zijn investeringen noodzakelijk. Maar investeringen zijn enkel gerechtvaardigd indien ze in de toekomst in voldoende meeropbrengsten resulteren. De mate van investeren is dan ook afhankelijk van de verwachtingen omtrent de toekomstige economische evolutie. Investerings zullen groter zijn wanneer men verwacht als bedrijf te kunnen groeien en de investeringen terug te verdienen. Wanneer men verwacht dat de marktvraag minder sterk zal groeien of zelfs zal dalen, zal men voorzichtiger zijn en minder investeren. De ratio investeringen/toegevoegde waarde verduidelijkt welk deel van de voortgebrachte toegevoegde waarde naar investeringen gaat.

Wij bestuderen de investeringsratio van negen jaar: 1992 tot en met 2000. Uit deze gegevens blijkt duidelijk hoe erg de investeringsgraad kan fluctueren van jaar tot jaar. 1997 was een topjaar: in Vlaanderen werd toen 60% van de toegevoegde waarde geïnvesteerd en in de steden 76%. 1998 en 1999 waren in Vlaanderen en de centrumsteden echter jaren van economisch wantrouwen. De bedrijven investeerden er toen 36 à 40% van hun toegevoegde waarde. In 2000 zagen we een licht herstel van de ratio investeringen/toegevoegde waarde.

In Turnhout werd er anno 2000 relatief minder geïnvesteerd dan in de steden: 30,5% tegenover 45,6%. Ook in Turnhout fluctueerde deze investeringsratio nogal.

- ▶ De Turnhoutse bedrijven investeerden in 2000 30,5% van hun toegevoegde waarde. Dit is minder dan de Vlaamse bedrijven en die in de centrumsteden.

6 8 Evolutie van de ratio investeringen in materiële vaste activa/toegevoegde waarde, 1992-2000*Bron: Goethals, M.*

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1992	23,2%	27,2%	27,9%	28,7%
1993	23,0%	22,6%	24,5%	26,5%
1994	23,9%	24,1%	22,0%	25,8%
1995	25,0%	27,5%	24,0%	26,2%
1996	26,1%	30,6%	23,7%	27,4%
1997	28,4%	41,1%	28,4%	30,0%
1998	31,1%	34,6%	29,2%	31,2%
1999	27,8%	27,7%	28,3%	30,6%
2000	27,2%	33,8%	33,6%	33,7%

De ratio investeringen in materiële vaste activa/toegevoegde waarde

De ratio investeringen in materiële vaste activa/toegevoegde waarde verduidelijkt welk deel van de voortgebrachte toegevoegde waarde naar investeringen in materiële vaste activa gaat.

De Vlaamse bedrijven investeerden in 2000 33,7% van hun gerealiseerde toegevoegde waarde in materiële vaste activa. In de centrumsteden lag deze ratio één duizendste lager.

In Turnhout zijn de bedrijven minder geneigd om te investeren in materiële vaste activa. De ratio bedraagt er maar 27,2%.

- ▶ De Turnhoutse bedrijven investeerden anno 2000 27,2% van hun toegevoegde waarde in materiële vaste activa.

Zorgverstrekking

In Turnhout zijn twee ziekenhuizen gevestigd: het Sint-Elisabethziekenhuis en het Algemeen Ziekenhuis Sint-Jozef. Het Sint-Elisabethziekenhuis heeft een hospitalisatiegedeelte met 369 bedden, het AZ Sint-Jozef telt 324 bedden. Daarnaast zijn er in Turnhout drie rust- en verzorgingshuizen en 132 serviceflats van het OCMW. In ontmoetingscentrum De Meerloop worden er diensten aangeboden aan de ouderen: er is een sociale dienst, een cafetaria en een ontmoetingsruimte.

7 Een participatieve stad?

In dit laatste hoofdstuk belichten we de participatie van de Turnhoutse bevolking aan de politieke besluitvorming. Eerst richten we onze aandacht op de participatie bij verkiezingen. Daarna schetsen we de deelname van vrouwen aan de besluitvorming. Ten slotte bekijken we het partijpolitieke landschap in Turnhout.

Het aantal blanco stemmen bij parlementaire verkiezingen ligt in Turnhout op hetzelfde niveau als in de dertien centrumsteden. In Turnhout stemt 4,5% van de kiezers blanco voor de senaat en 4,6% voor de kamer. Bij de gemeenteraadsverkiezingen is dat 4,1%, dat is iets meer dan gemiddeld in de centrumsteden.

In de Turnhoutse stedelijke diensten zijn 7 vrouwen en 29 mannen tewerkgesteld op niveau A. Ook binnen de groep van vastbenoemden zijn de vrouwen in de minderheid.

De gemeenteraad telt 8 vrouwen op 33 raadsleden, wat neerkomt op 24%. De OCMW-raad kent meer vrouwelijke inbreng: de raad telt 4 vrouwen op 11 raadsleden.

De CD&V was in 2000 de grootste partij in Turnhout. Tweede en derde grootste waren VLD en sp.a.

7 1 Aandeel van de blanco stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen, 1994, 2000*Bron: Buelens, Jo*

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1994	4,2	6,4	4,7	4,3
2000	4,1	5,0	3,5	3,9

7 2 Aandeel van de blanco stemmen bij de kamerverkiezingen, 1991, 1995, 1999*Bron: Buelens, Jo*

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1991	4,8	7,9	5,3	5,5
1995	5,6	8,9	5,4	6,5
1999	4,6	7,2	4,5	5,2

7 3 Aandeel van de blanco stemmen bij de senaatsverkiezingen, 1991, 1995, 1999*Bron: Buelens, Jo*

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1991	5,5	8,9	5,8	6,8
1995	5,5	9,7	5,7	7,4
1999	4,5	7,8	4,6	5,3

7 4 Aandeel van de geldige stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen, 1994, 2000*Bron: Buelens, Jo*

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1994	90,0	87,4	86,3	89,1
2000	88,8	88,3	87,2	89,7

7 5 Aandeel van de geldige stemmen bij de kamerverkiezingen, 1991, 1995, 1999*Bron: Buelens, Jo*

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1991	91,1	86,7	87,9	87,9
1995	89,1	84,3	85,8	86,0
1999	88,6	86,2	86,3	86,9

7 6 Aandeel van de geldige stemmen bij de senaatsverkiezingen, 1991, 1995, 1999*Bron: Buelens, Jo*

	Turnhout	Roeselare	13 steden	Vlaanderen
1991	90,4	85,7	87,3	87,4
1995	88,9	83,5	85,4	85,1
1999	88,7	85,5	86,2	86,8

Verkiezingen

Aangezien in België stemplicht bestaat, is de enige manier om de participatie van de bevolking aan verkiezingen te meten, het tellen van de blanco stemmen. Blanco stemmen zijn stembiljetten waarop geen stem uitgebracht is.

Bij parlementsverkiezingen wordt vaker blanco gestemd dan bij gemeenteraadsverkiezingen. De kennis van de lokale politiek en politici speelt hierin een belangrijke rol.

In Vlaanderen ligt het aantal blancostemmers voor het parlement iets boven de 5%. Voor de gemeenteraad is dat 3,9%.

In de steden wordt in het algemeen minder blanco gestemd dan in de rest van Vlaanderen. Voor het parlement stemt ruim 4,5% van de kiesgerechtigden blanco, voor de gemeenteraad 3,5%. Ondanks dit lagere percentage blanco stemmen ligt het aantal geldige stemmen wel ongeveer gelijk met het Vlaamse gemiddelde. Er zijn twee mogelijke verklaringen. Ofwel stemmen stedelingen vaker ongeldig, ofwel verzaken ze vaker aan de stemplicht. Ongeldige stemmen zijn meestal stembiljetten waarop de kiezer commentaar gegeven heeft. Doorgaans gaat het om kiezers die geen stem wilden uitbrengen. Ongeldige stemmen kunnen echter ook stembiljetten zijn waarop stemmen verkeerdelijk uitgebracht werden (bijvoorbeeld een stem voor twee partijen tegelijkertijd) of waarvan de vorm veranderd werd.

Het aantal blanco stemmen voor kamer en senaat was in Turnhout kleiner dan in Vlaanderen en ongeveer even groot als in de 13 centrumsteden. 4,5% van de stemgerechtigde Turnhoutenaren stemde blanco voor de senaat en 4,6% voor de kamer. Voor de gemeenteraad ligt het aandeel van de blancokiezers hoger dan het Vlaamse en stedelijke gemiddelde (4,1% tegenover 3,9% en 3,5%). Het aandeel van de geldige stemmen bij de parlementsverkiezingen was groter in Turnhout dan elders.

- ▶ Bij gemeenteraadsverkiezingen wordt er in alle regio's minder blanco gestemd dan bij parlementsverkiezingen.
- ▶ Het aandeel van de blanco stemmen bij parlementsverkiezingen ligt in Turnhout lager dan gemiddeld in Vlaanderen en ongeveer even hoog als in de dertien centrumsteden.
- ▶ Bij gemeenteraadsverkiezingen stemt ongeveer 4,1% van de kiezers in Turnhout blanco, dat is iets meer dan in Vlaanderen en de centrumsteden.

7 7 Aantal en aandeel mannen en vrouwen in stedelijke diensten naar niveau, juni 2003

Bron: Stad Turnhout

	N		%	
	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
Wettelijke graden	2	0	100,0	0,0
Administratieve graden				
Niveau A	22	7	75,9	24,1
Niveau B	6	4	60,0	40,0
Niveau C	37	46	44,6	55,4
Niveau D	12	22	35,3	64,7
Technische graden				
Niveau A	7	0	100,0	0,0
Niveau B	4	2	66,7	33,3
Niveau C	16	2	88,9	11,1
Niveau D	86	3	96,6	3,4
Niveau E	10	19	34,5	65,5
Brandweer	42	0	100,0	0,0
Preventiedienst	2	14	12,5	87,5
Totaal	246	119	67,4	32,6

7 8 Aantal en aandeel mannen en vrouwen in stedelijke diensten naar statuut, juni 2003

Bron: Stad Turnhout

	N		%	
	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
Vastbenoemden	214	61	77,8	22,2
Contractuelen	15	50	23,1	76,9
Andere	17	8	68,0	32,0
Totaal	246	119	67,4	32,6

Participatie van vrouwen

Een belangrijk aspect van participatie waaraan we meer aandacht willen besteden, is de participatie van vrouwen aan de besluitvorming in de stad. Om deze participatie te meten, tellen we het aantal vrouwen op beleidsniveau. Eerst gaan we het aantal leidinggevende vrouwen in stedelijke diensten na. Daarna bekijken we het aantal vrouwen in de gemeentepolitiek.

Leidinggevende vrouwen in stedelijke diensten

Om een idee te krijgen van de participatie van vrouwen aan de leiding van de stedelijke administratie, gingen we na hoeveel vrouwen in de stadsdiensten tewerkgesteld zijn op niveau A. Ambtenaren van niveau A zijn personen met een universitair of daarmee gelijkgesteld diploma. Het komt wel voor dat personeelsleden met een lager diploma op een hoger niveau werken en omgekeerd. Bovendien hebben niet alle personeelsleden van niveau A een leidinggevende functie. Maar het aantal vrouwen op niveau A geeft alleszins een aanuiding van de participatie van vrouwen in de leiding van de stadsdiensten.

In Turnhout is er een groot verschil tussen het aandeel van de mannelijke en dat van de vrouwelijke leidinggevendenden. In totaal zijn er 36 mensen van niveau A (29 administratieve graden en 7 technische graden). Vier op vijf tewerkgestelden op niveau A zijn mannen. Bij de administratieve graden is 76% van de ambtenaren van het niveau A man. Bij de technische graden is dat zelfs 100%.

Ook naar statuut merken we een verschil tussen mannen en vrouwen. Slechts 22,2% van de vastbenoemden is vrouw. Bij de contractuelen zien we het omgekeerde: 23,1% ervan is man.

- ▶ 19% van de tewerkgestelden in de gemeentelijke diensten op niveau A is vrouw.

Vrouwen in de gemeentepolitiek

Naast het aantal leidinggevende vrouwen in stedelijke diensten nemen we de vertegenwoordiging van vrouwen in de politieke organen onder de loep. Eerst bekijken we het aantal vrouwen in de gemeenteraad en het schepencollege, daarna gaan we dieper in op de aanwezigheid van vrouwen in de OCMW-raad.

Gemeenteraad

De Turnhoutse gemeenteraad telt momenteel 33 raadsleden. Bijna één op vier is vrouw. In het schepencollege zetelt geen enkele vrouw. Dit was ook zo tijdens de twee voorbije legislaturen. Na de gemeenteraadsverkiezingen van 1994 telde de Turnhoutse gemeenteraad echter 10 vrouwen, twee meer dan nu.

- ▶ De Turnhoutse gemeenteraad telt 8 vrouwen op 33 leden. Dat is 24%.

OCMW-raad

In de huidige OCMW-raad zijn 4 van de 11 raadsleden vrouwen (36%). Tijdens de vorige legislatuur (1994-2000) waren dat er evenveel. In de periode 1988-1994 was slechts één van de 11 raadsleden een vrouw.

- ▶ De Turnhoutse OCMW-raad telt 4 vrouwen op 11 raadsleden.

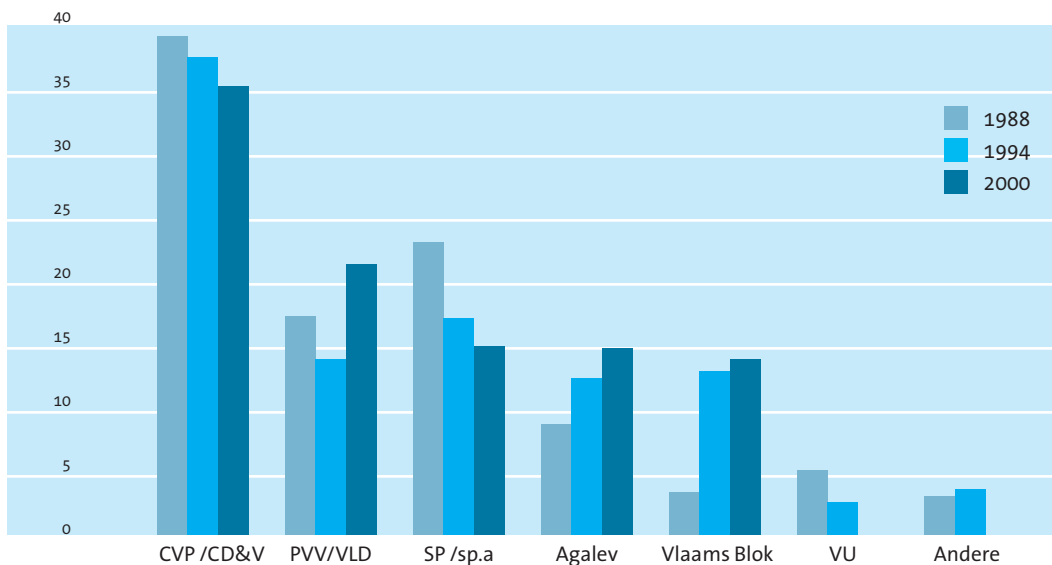
7 9 Aandeel van de stemmen per partij voor de gemeenteraadsverkiezingen in Turnhout, 1988, 1994 en 2000

Bron: www.vub.ac.be

	1988	1994	2000
CVP/CD&V	39,1	37,5	35,2
PVV/VLD	17,2	13,9	21,3
SP/sp.a	23,0	17,1	14,9
Agalev	8,8	12,4	14,7
Vlaams Blok	3,5	12,9	13,9
VU	5,2	2,7	-
Andere	3,2	3,7	-

7 10 Zetelverdeling voor de gemeenteraadsverkiezingen in Turnhout, 1988, 1994 en 2000

Bron: www.vub.ac.be

7 11 Aantal externe vergaderingen in Turnhout, 2002

Bron: *Stad Turnhout*

Onderwerp	Aantal vergaderingen	Aantal deelnemers
Buurt	13	380
Communicatie	15	580
Cultuur	2	45
Handel	3	55
Milieu	2	85
Mobiliteit	14	630
Openbare werken	1	40
Ruimtelijke ordening	28	1.345
Veiligheid	4	130
Totaal	82	3.290

Samenstelling van de gemeenteraad

In de tabel zijn de uitslagen van de gemeenteraadsverkiezingen in Turnhout van 1988, 1994 en 2000 weergegeven. Enkel de resultaten van de zes grootste partijen worden gegeven, de kleinere partijen worden onder 'andere' gegroepeerd. Geen enkele kleine partij hield immers stand van 1988 tot 2000.

In 1988 was de CVP met 39,1% van de stemmen de grootste partij in Turnhout en zij bleef dat ook in 1994 en 2000. De SP was in 1988 en 1994 de tweede grootste partij, maar verloor in 2000 haar plaats aan de VLD, tot dan de derde partij. De VLD haalde in 2000 7,4% van de stemmen meer dan in 1994. Ook Agalev zag in 2000 zijn aantal stemmen en zetels stijgen, dit nog na zijn sterke stijging (+3,6%) in 1994. Het Vlaams Blok won in 2000 slechts 1,0% tegenover de gemeenteraadsverkiezingen in 1994, maar het groeide al spectaculair (+9,4%) in de periode tussen 1988 en 1994.

- ▶ De CD&V was in 2000 de grootste partij in Turnhout. Tweede en derde grootste zijn VLD en sp.a.
- ▶ Het Vlaams Blok kende een grote toename van het aantal stemmen.

Rechtstreekse inspraak van de bevolking

Stad Turnhout heeft een lange traditie van inspraak, informatie en participatie. Er is een begeleidingsgroep actief die de tweerichtingscommunicatie bestuur-inwoners coördineert: 'de communicatieraad'. De communicatieraad is een open vergadering tussen drie actoren: burgers, ambtenaren en lokale politici. De vergadering wordt geleid door een onafhankelijke voorzitter en wordt maandelijks gehouden. De bedoeling van de communicatieraad is de voortgang van projecten, die op de agenda werden geplaatst door een van de drie actoren, uit te stippelen en te bewaken. De communicatieraad bespreekt doorgaans voorstellen over verkeer, ruimtelijke ordening en milieu. Kleine zaken komen niet ter sprake, daarvoor is er de meldingskaart. Die meldingskaart vindt men op de website van de stad, in de stedelijke bibliotheek en aan het onthaal van het stadhuis.

Stad Turnhout organiseert jaarlijks tientallen 'externe vergaderingen' met de burgers. In 2002 werden er 82 vergaderingen gehouden met in totaal meer dan 3.000 inwoners (het aantal deelnemers werd geschat door de dienst Communicatie van de Stad Turnhout). Het merendeel van deze vergaderingen (34,1%) betrof ruimtelijke ordening. Aan deze vergaderingen participeerden naar schatting 1.345 Turnhoutenaren. 18% van de externe vergaderingen in 2002 handelde over de communicatie van de stad met haar bewoners, 17% over mobiliteit en 16% over de eigen buurt. Naar de vergaderingen over mobiliteit kwamen in totaal 630 inwoners, naar die over communicatie 580 inwoners en naar die over de eigen buurt 380.

- ▶ Stad Turnhout heeft een lange traditie van inspraak voor de inwoners.
- ▶ De communicatieraad van Turnhout coördineert de communicatie tussen bestuur en inwoners.
- ▶ In 2002 waren er 82 vergaderingen tussen bestuur en burgers, waaraan (volgens schattingen) in totaal 3.290 Turnhoutenaren deelnamen.

Verklarende woordenlijst

Een bruisende stad?

Geboortesaldo

Het aantal geboortes per 1000 inwoners over een periode van één kalenderjaar.

Sterftesaldo

Het aantal overlijdens per 1000 inwoners over een periode van één kalenderjaar.

Natuurlijke aangroei

Het geboortesaldo, verminderd met het sterftesaldo.

Migratiesaldo

Het aantal inwijkingen verminderd met het aantal uitwijkingen per 1000 inwoners over een periode van één kalenderjaar.

Groene druk

De verhouding tussen het aantal 0 tot 19-jarigen en het aantal 20 tot 59-jarigen.

Grijze druk

De verhouding tussen het aantal 60-plussers en het aantal 20 tot 59-jarigen.

Afhankelijkheidsratio

De verhouding tussen het aantal 0 tot 19-jarigen plus het aantal 60-plussers en de actieve bevolking (20 tot 59-jarigen).

Een veilige en gezonde stad?

Verkeersdode

Elke persoon die binnen de 30 dagen na een verkeersongeval waarin hij betrokken geraakte, overlijdt.

Zwaargewonde

Elke persoon die in een verkeersongeval gewond geraakt en waarbij een opname van meer dan 24 uur in een ziekenhuis noodzakelijk is.

Lichtgewonde

Elke persoon die in een verkeersongeval gewond geraakt zonder dood of opname van meer dan 24 uur in een ziekenhuis tot gevolg.

Ernstigheidsgraad

Deze graad meet het aantal doden en zwaargewonden per 100 verkeersslachtoffers.

Zachte weggebruikers

De fietsers, de voetgangers, de bestuurders van bromfietsen van het A- en B-type en de bestuurders van motorfietsen van zowel minder als meer dan 400 cc.

Criminaliteitsgraad

Deze graad beschrijft het gemiddelde aantal criminale feiten per 1.000 inwoners per maand.

Mortaliteitsratio

Een waarde van 100 geeft aan dat er tijdens de beschouwde periode in de aangegeven stad evenveel waargenomen sterfgevallen waren bij een bepaalde ziekte als men verwacht op basis van de gegevens van het Vlaamse Gewest. Er werd gestandaardiseerd voor leeftijdsstructuur.

Een leefbare stad?

Mediaaninkomen

Het inkomen van de middelste waarneming na rangschikking volgens toenemend inkomen.

Interkwartiel verschil

Het verschil tussen het hoogste en het laagste inkomen van de aangiften die 50% rond de mediaan beslaan. Deze maat geeft een idee van de spreiding van de inkomens rond de mediaan.

Interkwartiele coëfficiënt

De verhouding tussen het interkwartiel verschil en de mediaan.

Bestaansminimum (of leefloon)

Een sociale uitkering die een minimuminkomen waarborgt aan personen met weinig of geen bestaansmiddelen. Het bedrag is afhankelijk van de categorie waartoe de leefloontrekker behoort (samenwonend persoon, alleenstaand persoon, alleenstaand persoon met kinderen of samenwonende echtgenoten).

Een leidinggevende stad?

School enrolment rate

Deze ratio meet de verhouding van de schoolgaande jeugd in de scholen van de stad tot het aantal schoolplichtige jongeren in die stad. Wanneer deze ratio groter is dan 100 betekent dit dat veel jongeren van buiten de stad in de centrumstad onderwijs komen volgen.

Omzet

Het resultaat van de verkoop van goederen en/of diensten aan derden in het kader van de normale activiteiten van het bedrijf.

Toegevoegde waarde

Theoretisch gezien is de toegevoegde waarde het verschil tussen de waarde van de productie (omzet) en die van de intermediaire verbruiken, ofwel de waarde van de geproduceerde goederen en diensten verminderd met de waarde van de in het productieproces gebruikte goederen en diensten. De toegevoegde waarde laat toe de bijdrage van ondernemingen aan de nationale welvaart te meten.

Bibliografie

Dienst Communicatie van de stad Turnhout

Gemeentegids Turnhout

Turnhout, februari 2003

Market Analysis & Synthesis

Centrummanagement Turnhout. Koopstromen- en imago-onderzoek. Rapport

Leuven, augustus 2002

Stad Turnhout

Stad Turnhout. Ruimtelijke ordening – Nijverheidszones

Turnhout, oktober 2002

Stad Turnhout

Jaarverslag 2002. De Warande Turnhout

Turnhout, 2003

Stad Turnhout

Website Stad Turnhout

Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen

Bevraging van de leerlingen in het kader van een drugbeleid op school: Stedelijk Rapport Turnhout

Brussel, 2000

VZW Langzaam Verkeer, Stramien en Stad Turnhout

Beleidsplan bovengemeentelijk mobiliteitsplan van het Turnhoutse

Februari 2003